۱۰

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی وترکی آذری
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

ایکینجی ایل‌صایی ۱۰ (آردیجیل صایی ۲۱)
سال دوم شماره ۱۰ (شماره مسلسل ۲۱)

دی ۱۳۵۹
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
2nd Year No.1 0 (Serial No 21)
Jan. 1981

Adress: Mossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۷۰ ریال

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

۱ـ دیلیمبز: دوکتور حمید نطقی ۳
۲ـ آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش (۱۸): دوکتور جواد هیئت ۱۱
۳ـ نسیمی یارادیجیلیغی وکلاسیك شرق شعری(۳): پرفسور غ. بیگدلی ۳۰
۴ـ حضرت علی‌نین اؤگودلری: ضیاء شاکرـع. منظوری خامنه‌ای ۴۰
۵ـ کرج خاطره‌سی: استاد شهریاردان ۴۲
۶ـ گیجیك: دوکتورحمید نطقی ۴۳
۷ـ یانیرام من: ح. م. ساوالان ۴۴
۸ـ چوخدان یا نیرام من: غلامرضا انزابی‌پور (انزاب) ۴۵
۹ـ آنا دیلین دستانی: میر(هدایت) حصاری ۴۶
۱۰ـ آیریلیق نقدر درد دلی دیر: ر. دقیق (جادنیکو) ۵۲
۱۱ـ آیریلدی: سؤنمز ۵۹
۱۲ـ حکایه: قاسم جهانی (قیاس) ۶۱
۱۳ـ بررسی دربارهٔ دده قورقود (۵): علیرضا صرافی ۷۰
۱۴ـ میرزا ابوالقاسم ضیاءالعلماء: صمد سرداری‌نیا ۷۵
۱۵ـ یوسف ضیاء (دلخون): ت. پیرهاشمی ۷۹
۱۶ـ سلام اولسون: م. بی‌ریا ۸۱
۱۷ـ قاری: حبیب ساهر ۸۲
۱۸ـ دنیا ساحهٔ غم دیر: شیروانلی محمد هادی ۸۳

وارلیق

آیلیق فرهنگی تورکجه و فارسجا نشریه
مجله ماهانه فرهنگی‌فارسی و ترکی آذری

ایکینجی ایل ،صایی ۱۰ – دی ۱۳۵۹

دوکتور حمید نطقی

دیلیمیز

" ایکینجی دنیا حربیندن بیرآز قاباق،بیر– بیریندن آیری اولاراق انجام وئریلمیش ایکی دیل احصائیه وحسابلانماسینا گؤره ،یئر اوزونده ۲۷۹۶ دیل یاشامیش ویاشاماقدادیر،لهجه‌لر بوصایی‌یا داخل دگیلدیر. بو ۲۷۹۶ یاشایان ویاخود اولو دیل متعدد"عائله"لره آیریلیر :هند– اوروپا عائله‌سیندن ۱۳۲ دیل،حامی – سامی :۴۶، اورال وفین – اوقور: ۳۲، آلتای:۳۴، ژاپون وکؤره (کره) :۲،ائسکیمو– آله اوت :۲۴،قفقاز :۲۶، ایبه‌ر– باسک :۲، اؤن – آسیا :۲۹،اسکی سیبر :۱۲،بوروش – اسکی‌ویاها – جونا : ۱، دراوید :۲۶،آندامان :۱۲،چین – تیبه‌ت (تبت) :۱۱۵،لا – تی: ۱،جنوب شرقی‌آسیا :۵۲،ماله‌زیا – پولی‌نه‌زیا ویاخود اوسترونه‌زیا :۲۶۳، یابوآ :۱۳۲، آوسترالیا (استرالیا) :۹۶،سودان – گینه :۴۳۵،بانتو :۸۶ ، هوته‌نتوت – بوشمان :۶، شمالی آمریکا :۹۶،جنوبی‌آمریکا :۷۸۳ دیل ."

یوخاریا نقل ائتدیگیمیز سطرلر،دیلچی‌لیک عالمی (دیلاچار)ین ، "تورکی دیلینه عمومی بیرنظر" عنوانی‌ایله یازدیغی تدقیقاتی‌نین مقدمه‌سینده دیر .بیزبوقیمتلی آختاریشلارین اؤزدیلیمیزه ربطی‌اولان حصه لرینده‌ن قیصالتیلمیش پارچالار کؤچورمک ایسته‌یی‌ریک .بوتدقیقات اوخو جولاریمیزین بیرچوخ سئوالللارینه جواب وئریر ،ودیلیمیزین یئرینی و وضعینی آیدینلادیر .

یوخاریدا صایلان دیل عائله‌لری‌نین دؤردونجوسونه دقتی‌نیزی چکمک ایسته‌ریک ،مؤلف دئییر :

" دنیا دیللری تصنیف (تقسیم‌بندی) ائدیلیرکن،بیرچوخ دفعه ،دیل قروپو (گروهو) آدی اولاراق "آلتای "و"اورال ـ آلتای "،بونلاری تدقیق ائدن دیلچیلیک شاخه‌سی اولاراق دا " آلتایئیستیک "و" اورال ـ آلتایئیستیک "اصطلاحلارینا راستلانیلیر .اصلی بیرجغرافیا اصطلاحی اولان آلتای آدی (چین جه‌سی: کین ـ شان)،دیلچیلیگه صونرادان گیرمیش بیر اصطلاح دیر و گئنیش معناسی ایله آلتای اولوسلاری‌نین (قوملاری‌نین)،یعنی تورک لرین،موغوللارین و اؤزلرینی اه‌وه‌نگی شکلینده آدلاندیران تو ـ نقوزلارین (مانچولارلا بیرلیکده) ـ بعضی دیلچیلره گؤره‌ده علاوه‌اولاراق کوره‌لی‌لرین ،حتی ژاپونلارین ـ دیللرینی بیرئره‌توپلایان دیللرقورو ـ پونو بیان ائدر. "

" اصل آلتای تورپاقلاری آنجاق ۱۹۷۰۰۰ کیلومترمربع ایسه‌ده ، بو دیللری دانیشان قوروپلار ، شرق ایله جنوب‌شرق (و داها گئنیش بیر اؤلچوده) غربه‌ساری یاییلمیشدیر...بونلاردان مانجو دیلی ژاپون دینزینه ،قالموقجا خزر دینزی قیراقلارینا ،تورکجه ده‌شمال بوزدینزینه آدریا دینزینین ساحللرینه قدرپاییلمیش ،اوبیرطرفدن ده اورالاری آشاراق وولقادا یئرلشمیشدیر .آخین ائدن قوشونلارلا بیرلیکده ،آلتای دیللری وخصوصا "تورکجه ،بالکانلاردا ، ایچ وشرقی اوروپادا ،شمالی فریقا دا ،یاخین شرق ده ،ایران داوهندوستان دا دایاییلمیشدیر...بو آرادا مانجولارین بیربؤلگوسو اؤز آنادیلینی بوراخیب وچین جه دانیشیر .هر اوچ دیلین هربیریسی(تورکجه ،موغولجا و تونقوز ـ مانجوجا)،تورکجه باشدا اولماق اوزره بیرمدنیت ،ادبیات ودولت دیلی اولموشدور....

یئنی‌سه‌ی و اورخون آبیده‌لرینده‌کی گؤک تورکجه ،هوچو و تورخان یاخینلاریندان چیخان اویقورجا ومختلف تورک لهجه‌لرینده‌کی ادبی اثرلر ، قیرقیزجا داکی ماناس داستانی کیمی زنگین خلق ادبیاتی،یچه‌نک کتیبه لری،قومانلارین یازیلی اثرلری، قاراخانلی، خوارزملی، جاغاتای،اؤزبک عثمانلی،آذری،تورکمن وسایرادبیاتلاری داتورک دیللری‌نین اهمیتینی گؤسته‌رن شاهدلردر .

مؤلف بومقدمه‌دن صونرا اورال ـ آلتای عائله‌سی‌نین ایچ‌بؤلگوسونو

آیدینلادیر: اورال ـ آلتای عائله‌سی ایکی‌یه بؤلونور: اورال وآلتای. آلتای ایسه ۵ شاخه‌اولور: تورک، موغول، تونغوزوبیرده بونلارا بعضا" اضافه‌اثدیلن کوره و ژاپون."

داها ایره‌لیده، مؤلف، بوقروپون هربیریسی حقینده‌اطرافلی‌ایضاحات وئریر. ازجمله‌تورک دیللری باره‌ده "مفصل تدقیقاتینا بئله‌باشلایبر:

" بودیللرین چوخ اسکی اولماسینا رغما"... (تورک) آدینا T'OU-KIUE شکلینده‌کی ترانسکریپسیون ایله، ایلک اولاراق آلتیجی‌عصرده چین منبعلرینده‌راستلانیر. بوکلمه‌نین اصلی موغولجا تورک سؤزونون جمع شکلی (تورک ـ اوت) اولسا گره‌کدیر. تورکجه‌ده‌کی اساس شکلی "قوت" معناسینا گلن "توروک" کلمه‌سی‌دیر...."

عالم (دیلاچار) بوندان صونرا اون بئشینجی عصردن بری تورک دیللرینین تصنیفی شکیللرینی بیر ـ بیرتدقیق ائدیر و بو آرادا بیر چوخ عالملرین بوساحه‌ده‌کی چالیشمالارینی ایضاحا "چالیشیر. نهایت مختلف تورک دیللرینده‌ن بحث واونلاری بیر ـ بیریله مقایسه ائتدیکدن صونرا، تدقیقاتی‌نین اوچونجو بؤلگوسونده "اوغوز تورکجه‌سی"نی اله‌آلیر.

کتابدا، اوغوز دیللری‌نین ده تاریخی وجغرافیائی خصوصیت‌لرین آنلاتیلدیقدان صونرا نهایت بوسطرلری اوخویوروق:

" کرونولوژی (زمان وتاریخ)یه گؤره‌اوغوز لهجه‌لری‌نین اسکی‌اورتا ویئنی چاغلاری واردیر. بیزه‌گؤره، بونلاردان اسکی اوغوزجانی، اسکی‌تورکجه (کؤک تورک: ۵ ـ ۸ نجی عصرلر و کلاسیک اویقور: ۸ـ ۹ عصرلر) دئدیگیمیز دیلده‌گؤروروک. بوایکی لهجه‌نین هربیری مدنیت ویازی دیلی اولموشدور (۶ ـ ۹ نجی عصره‌قدر). بو دؤورون صونلاریندا اوغوزجا (یئنی سه‌ی و تالاس کتیبه‌لری) اسکی قیرقیزدان (۹ و ۱۰ نجی عصرلر) متاثر اولابیلر. اوبیرقونشی لهجه‌لرحقینده اساسلی بیلیگیمیز یوخدور.

باسکاکوف، بیرطرفدن کؤک ـ تورک وکلاسیک اویقورجایا "اویقور ـ اوغوز" قروپو آد وئریرسه ده "اسکی اوغوز" اصطلاحینی داها گئچ (۹ ـ ۱۱ نجی عصرلر) بیرزمان‌داظاهراولموش‌اون ـ اوغوز، دوققوز اوغوز جماعتی‌نین دانیشدیغی دیل ایچون ایشله‌دیر، باشقا یئرده ده "اورتا اوغوز" (۸ ـ ۱۳ نجی عصرلر) دئیر. تحسین بانقو اوغلو ایسه "اسکی اوغوز" اصطلاحینی، قاراخانلی دؤورونده (۱۱ ـ ۱۲ عصرلر)،

"اورتا اوغوزجا" اصطلاحینی دا خوارزم (۱۳ ـ ۱۴ نجی عصرلر) دئورونده دانیشیلان و اسکی عثمانلیجانین قاینا غی (منبعی) اولان اوغوزجا ایچون ایشله دیر. لکن ما دام کی ۷ ـ نجی عصرده دوققوز اوغوزلارین دیلینی اوغوز جا صا یبریق، اسکی اوغوزجا اصطلاحینی بونلارا ایچون ایشلتمه میز دوغرو اولار. بونا گؤره اسکی عثمانلیجانین قاینا غی "اورتا اوغورجا" اولا بیلر. بعضی دیلچیلر، مثلا" سووه‌ت تورکولوقلاری، ملی دیللرینین قاینا قلارینی "اسکی" صفاتی ایله وصف ائدیرلر، اسکی اؤزبکجه (جاغاتایجانین صون دؤورو) کیمی ... بیزیم تئرمینولوژی (اصطلاح شناسی) میزه گؤره، اورتا اوغوزجا یا گلینجه، بونون یادگارلارینی تک ـ توک کلمه وقیصا متن لر حالیندا، باشلیجا "کاشغری" ده گؤرورو ک".

تدقیقات دا. بیرنئچه صحیفه صونرا "یئنی اوغوزجا" اولا راق آذربایجان عثمانلی وتورکمن تورکجه لری بحث موضوعو اولور. مؤلف مختلف نظریه لری صا یبب ـ تؤکور، بیز بو مقایسه لی وما راقلی بحثی آتلایا راق اؤز دیلیمیزین بحث اولدوغو بؤلگویه گلیریک، بوقسمتدن، بیزیم ایچون، داها تفصیلاتلی" نقل قوللار " گتیرمه گی مناسب گؤرورو ک (صحیفه ۱۰۵ و صونرا لاری)

*** *** ***

... اسکی آذری تورکی، هئچ اولماسا باشلانغیج ایللرینده اسکی عثمانلیجا ایله موازی، داها دوغروسو ایچ ـ ایچه بیردیل ایدی. بعلاوه آذری تورکی خصوصیتی دئیلن بعضی خال وعلامتلر اسکی عثمانلیجا دا وارید نئچه کی غربی اوغوز خصوصیت لری ۱۵ ـ نجی عصرده جاغاتایجا دا، حتی ۱۸ عصرشرقی اوغوزجا سیندا اد تاپیلار. اوغوز خصوصیتلرینه ایسه شرق ده تا ۱۲ ـ نجی عصرده احمدیسوی ده، ۱۳ ـ نجی عصرده " مبادی السلوک" دا را ـ ستلانمیشدیر. ۱۳ ـ نجی عصرده کی " قصه" یوسف "ی بوباخیمدان (نقطه نظردن) دقته لایقدیر. آذری تورکی خصوصیتلرینه گلینجه، نوائی ده جاغاتایجا تاپماسا مین شکلی نین یانیندا، آذریجه تیپینده تاپمانام، آلورمین ایله برابر آلیرام، آلمیش مین ایله برابر آلمیشام کیمی شکیللر واردیر. بونا مقابل تورکمنجه دیل خصوصیتلری " محبت نامه"، " معین المرید" "خسرو وشیرین "کیمی ۱۴ ـ نجی عصر خوارزم اثرلرینده گؤزه چارپار، ۱۵ ـ نجی عصرده " رونق الاسلام" و" بوزاوغلان "کیمی اثرلرده داها غلیظ له شیر واصل تورکمنجه، گئنه جاغاتای عرف عادتلرینه دن تمامیله

قورتولما میش اولما قلا برابر ۱۸ ـ نجی عصرده باشلار .لکن همین عصرده مخدوم‌قلی‌نین دیوانیندا ، مثلا" گینه بیلمه‌نم تیپینده‌آذری خصوصیت لره راستلانیر .غربی اوغوزجانین قالان ایکی شاخه‌سینه گلینجه ،ایلک عصرلرده عثمانلی اوغوزجاسی و آذری اوغوزجاسی دئیه‌قطعی بیرفرق امکان سیزدر ،چونکی بوبؤلونمه صونرکی سیاسی شرطلره‌وبونا گؤره‌ده آیری‌ـ آیری دیل انکشافلارینا دایانار .هرایکی شاخه‌نین ایندیکی‌خصوصیتلری، اسکی‌دن عمومی ومشترک استقامت حالینده واریدی.بونلارصونرادان بیر شاخه‌ده داها چوخ انکشاف ائتدی ،اوبیرشاخه‌ده ایسه‌کورلاشدی. (دیلاچار آذری تورکجه‌سی، تورک دیل قورومو سئری‌سی،صایی ۱۴ ـ ۱۵، ۱۹۵۱)بیر قسم خصوصیت‌لرده هرایکی شاخه‌ده آیری ـ آیری اولاراق ،شبهه‌سیز صونرادان قازانیلمیش در .

غرب اوغوزجانین اسکی تمثیلچی‌لریندن اولان سلجوق تورکجه‌سینده (سلطان ولد دیوانی ـ ۱۳ ـ نجی عصر)آذری تیپینده آنلاماز‌ام، بیلمزم (مولانادا مثلا" جاغاتای تیپینده من سویله‌رم ده واردیر) کیمی شکیل لر تاپیلار ،اسکی عثمانلیجا متن لرده ده‌مثلا"یونس امره" دیوان"یندا (۱۴ ـ نجی‌عصر)همین تیپ‌ده اولموشام ،"سهیل ونوبهار"دا (۱۴ ـ نجی عصر) دوشمیشم شکیللرینه راستلانیر .گینه یونس امره‌ده ایلدیریم، ایلدیز، "فرهنگنامه" ده (۱۴ ـ نجی عصر)ایمشاق (یوموشاق)، ایلان .. کیمی آذری تیپینده‌ـ "ی "سیز ـ شکیللرکئچر .آذری جه‌ده انکشاف ائتمش اولان بواستقامت‌لر(جهات ،جهتلر) اسکیدن عمومی‌غرب اوغوزجادا واردی بونا مقابل ..." ددەقورقود" (۱۴ـ نجی عصرین باشی) وقاضی برهان الدین "دیوان "ی (۱۴ـ نجی‌عصر) اله آلیناجاق اولارسا ،اورادا‌دا‌آذری خصوصیتلرین تام اولمادیغی گؤزوله‌جکدیر ،مثلا" "ددە قورقود"دا آذری تیپینده ایلدیریم ،ایلدوز، آغ ،کیجی (کیچیک) ،کئچیم (گئچیم) .... من،منی یاخشی ،یوخ ،اؤلدورمیشم، دانیشماق ،کیمی شکیللرین یانیندا ایندیکی آذریجه‌یه اویمایان بیگیت (ایگیت)، یوجه (اوجا)، ...گیده‌ـ یورور (گئدیر) تیپینده عثمانلی خصوصیت‌لرینه یئروئریلمیشدیر .

قاضی برهان الدین ده اوغ (اوق) ،گؤرورم ،ائده‌رم ...دویاماز‌ام ، آلمیشام ...شکیللری اولدوغو حالدا ،بوگونکو آذریجه خصوصیتلرینه اویمایان بیرشکیلده ،مثلا" من یئرینه بن ،منیم یئرینه بنیم، اوز ،

یئرینه یوز (صورت) ، اوره‌ک یئرینه یوره‌ک ایشله‌دیلمیشدیر ...

***

عالم (دیلاچار) دان نقل ائتمکده اولدوغوموز بوسؤزلره بورادا ـ کیچیک بیر پارانتهٔ ز آچماق مجبوریتینده یئک :

بودیل خصوصیت‌لرینه بیرپارا عالملر چوخ وبعضی‌لری ایسه‌داها آز قیمت وئرمیشلر .بودا علمی مسئله‌لرده "اینجه‌اله‌مک وصیخ توخوماق" ین غایت‌لزوملو اولدوغوندان دیر .نئجه‌کی، یازیمیزا اساس اولان دیلاچارین تدقیقاتینداد ،همین دیل خصوصیتلرینین اهمیتی چوخ بؤیوک گؤسترر ـ یلیر وآدی کئچن اثرلرین هانسی دیله‌عاید اولماسی قارشیسیندا سئوال اشارتی قویولور .باشقا عالملرین ایسه مدنی ارثیه‌مز اوزه‌رینده گینه ده درین واطرافلی تدقیق‌لری‌وبونلاردان چیخاردیقلاری نتیجه‌لر ،عکسینه اولاراق "ددەقورقود" وقاضی برهان الدین ین "دیوان "ینین بیزه‌عاید اولدوقلاریندا شبهه‌یئری بوراخمیرلار .بوبحث‌لر دوام‌ائتدیکجه ، فارس شووه‌ینست‌لری واونلارین اؤزومودن اولان اورتاقلاری (شریک لری)"گؤ‌ـ رپو آلتیندان دلیک تاپار" کیمی،فرصتی غنیمت صایاروسؤزون مجراسینی دگیشدیره‌رک ،ادبیات ،دیل ووارلیغیمیزی گؤکوندن دانماغا قدرگئدیر‌ـ لر .بو غرضکارلیقلارین حسابی،تدقیقاتدا یئری اولان "علمی شبهه"لر‌ـ ین حسابیندان آیری دیر .

دیلاچار وبوباب‌دا اونون کیمی دوشونن عالملربونقطه‌لره دایاناـ راق ،مثلا" "ددەقورقود آذربجه دگیل ،بواثرین آذربایجانلیلارلا علاقه‌سی یوخدور" دئمک ایسته‌میرلر اونلارین فکرلرپندن چیخاریلاجاق ان نهائی نتیجه آنجاق بئله‌اولا بیلیر : ددەقورقود آذری تورکی‌نین هنوزغربی اوغوزجا نین بنیه‌سینده تورکیه تورکجه‌سیله‌برابرجه یاشادیغی دؤوره متعلق دیر ." بوسؤز بیزیم ادبی وارلیغیمیزین بیرباشقاصورتده‌تاییدی دیرو ددەقورقودین بیزیم اؤزمالیمیز اولدوغونا ان کیچیک شبهه گؤلگه‌سی ده صالماز .بو، اولسا اولسا آذری جه‌نین تورکیه تورکجه‌سینه نه زمان فرق له‌شمه‌سی وبو آیریلماسانین ددەقورقوددان اول یاصونرا واقع اولدوغو بحثینی آچار .بوبحثین نتیجه‌سی بئله‌اولار :اگر ددەقور‌ـ قود بوایکی تورکجه‌نین آیریلماسیندان قاباق دؤوره عایدایسه‌بوآبیده هم‌بیزیم وهم‌ده تورکیه تؤرکچه‌سی‌نین اورتاق مالی‌دیر .یوخ،اگرددەقور‌ـ قود بوفرق له‌شمدن صونرا یامتعلق ایسه ،دئمک اثرتماما "آذری‌تورکیسی

دیلینه عاید دیر .آیدین دیرکی،هرحالدا " ددهقورقود". وقاضیبرهان الدین
ین "دیوان "ینین بیزیمکی اولدوغوندا هرصورتده کیمسه نین شبههسی
یوخدورو غرضکارلارین اثله دیگی ایش علمنا منه "ساختهکارلیق " دان
باشقا بیرشئی دگیلدیر .

گینه عالم (دیلاچار) ین سؤزلرینددن مهمنقطهلرین نقلینه دوام ائدیر-
یک ز صحیفه ۱۰۷ و دوامی) :

***

...غربی اوغوزجانین ایچه ریسینده آذری وتورکیه تورکچهسیشاخه-
لرینین آیریلماسی بوندان .(یعنی ددهقورقود و قاضی برهان الدین
" دیوان "ینین تالیفی زمانیندان)صونرادر .حتی دیل باخیمیندان
(نقطهٔ نظریندن)آذری صاییلان فضولی (۱۶ -ٔنجی عصر)ده بئلهآذریجه.
یه اویغون من ،منی،ائیلهرم ،بیلمهزم ،دوشمیشم ،هانسی،قانده (هارادا)،
اؤزگه ،یاخشی،آغ،اوخ،یاخماق، تک (کیمی) دوتماق (توتماق)کیمی
صاییسیز سؤزلره قارشی عثمانلیجا تیپپینده ده بن ،بنی، بونجا ،بین،
یوز (صورت) ،بیگیت ،بوزماق (پوزماق) کیمی شکیللرایشلهدیلمیشدیر

همین عصرده یاشامیش اولان حبیبی ده ده آذریجه خصوصیتی صاییلان
گؤروم اولسون ،آغلایاسیدر (آغلایاجاقدر) ،ایل تیپپینده کلمهلرتاپیلما
قلا برابر بیلدیز(اولدوز) ، یوز (اوز) ،بنیم (منیم)کیمی اویمازلیقلار
دا واردیر . ایلک آذری شاعرلرینده گؤرولن آذری دیل خصوصیتلرینین
ضعیفلیگی بعضیلرینین فکرینجه بوشاعرین عثمانلی - آذری لهجهلرینین
سرحدینده یئتیشمیش اولماسی، بعضیلرینین فکرینجهده متن لرین صو -
نراکی مستنسخ لر طرفیندن عثمانلیجایا اویدورولماسی احتمالللرایله
آچیخلانمایا چالیشیلیرسادا ،اصل سبب بوخصوصیت لرین اودؤوده قطعیبیر
فرق اولاراق هنوز بلیرمهمیش اولماسی در .

فضولی ایله حبیبی دن صونرا آذریجه نین خصوصیت لری گئت - گئده
غلیظ لهشمیش و۱۸ - نجی عصرده ملا پناه واقف ،۱۹- نجی عصرده میرزه
فتحعلی آخوندزاده ، حق وئردی ،صابرکیمی خلق دیلینه یاخین بیریازی
دیلی ایشلهدن یازیچیلاردا تام اولاراق اؤزونو گؤسترمیشدیر .کلاسیک
دؤورده آذری یازیچی لارینین خلق دیلینه یاناشمامیش و آنجاق آرا-
صیرا اونا مجذوب اولمالارینین احتمالی ده ،قسما" اسکی اثرلرده کی

آذری خصوصیتی آزلیغینی وقاربشیقلیغینی اچیخلایا بیلیر .اسکی دؤورلر ده‌کی آذری خلق دیلینی بیلمه‌دیگیمیزدن وبوحکم‌لری آنجاق یازی‌دیلینه دایانا راق وئره‌بیلدیگیمیز ایچون ،بونلاردا قطعیت‌آختارماق اولماز . بئله‌اولماقلابرابر ،قطعی اولاراق سؤیله‌نه‌بیلرکی،اسکی عثمانلیجادا گؤرولن بیرچوخ خصوصیتلرتورکیه‌ده صونرادان یوخ اولدوغووپا دگیشدیگی کیمی ،عمومی غربی اوغوزجانین بیرچوخ خصوصیت‌لری ده‌آذریجه‌یه‌کئچمه میش ،وسیاسی شرط لربوایکی شاخه‌نین آیری ـ آیری انکشافینا یاردیم (کؤمک‌لیک)ائتمیشدیر .

ملاپناه واقف ده‌کی آذریجه‌نین خصوصیتی‌نی گؤسته‌رن مئتاتئزلی کیپریک (کیرپیک) ، ترپنمک (تپره‌نمک) ،"کیمی" معناسیناتک (ایلان تک) آخوندزاده‌کی مئتاتئزلی آرواد (آوراد ، عورت) ،ی ـ سیزاولدوز حق وئردی ده‌کی اوجا ، ایل ، صابرده‌کی اوره‌ک آذری تیپینده ایسه‌لرده بونلاردا بئله ی ـ لی یوزوک ،یوره‌ک ،ییل شکیللرهردن بیرکئچمکده‌دیر .

آذریجه‌یه خاص چاشنی‌سینی وئره‌ن ساده‌جه بئله تک باشینا آلینان کلمه‌لر دگیل ،عمومی شیوه‌دیر .بئله‌اولماقلا برابر ،یوخاریدانمونه‌لر وئریلدیگی کیمی، آذری لهجه‌سی تورکیه تورکجه‌سیندن تمامیله‌آیریلمش دگیلدیر ،خصوصیله آناطولی شیوه‌لریله ،اورتاق خصوصیتلرگؤسته‌رمکده‌دیر .

***

یوخاریدا دیلچی (دیلاچار)ین "تورک دیلینه عمومی بیرباخیش" عنوانلی تدقیقاتیندان نقل ائتدیگیمیز پارچالار گلن مقاله‌میزده عمومیتله بیر "چارچیوا" تشکیل ائتمکده‌دیر . اورادا آذری تورکیسی‌نین خصوصیتلرینی بیر ـ بیر گئنه آدی کئچمیش اثردن یئری گلدیکده تورکمن ـ جه ، تورکیه تورکجه‌سیله مقایسه‌لر ائده‌رک قید ائده‌جکیک .بئله‌جه دیلیمیزین خصوصیت‌لری ایله داها درینندن تانیش اولماق ایسته‌ین لره کیچیک بیر یاردیم ائتمیش اولاجاغیق .

آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش

(۱۸)

یازان: دکتر جواد هیئت

محمد سعید اوردوبادی (۱۹۵۰ - ۱۸۷۲) - آذربایجان سوویت ادبیاتیندا تاریخی رومانلاریله مشهور اولان م.س. اوردوبادی ۱۸۷۲ ده اوردوبادا آنادان اولموشدور. او، پوبلیسیست شعر ودراماتورگیانین زنگین له‌شمه‌سینه چوخلو خدمت ائتمیش وبیرصیرا اوپرا وموسیقلی کومدیا متن لرینین مؤلفی اولماقلا یاناشی بیر چوخ ادبی مقاله‌لر یازمیش وکسکین قلملی ژورنالیست کیمی ده تانینمیشدیر.

آتاسی حاجی آقا معلم اولوب، فقیر تخلصیله شعرلر یازمیش ومحمد سعیدین ایلک معلمی وشعر الهام وئریجیسی اولموشدور. محمد سعیدبدیع ادبیاتا اوشاقلیقدان علاقه گؤسته ریب آتاسینین شعر مجلسلرینده حاضر اولموش و چوخلو شعرلر ازبرله میشدیر. ۱۴ یاشیندا ایکن آتاسی وفات ائتمیش ومحمدسعید تحصیله دوام ائتمک له‌یاناشی ایشله‌مک مجبوریتنده قالمیشدیر. او ایلک شعرینی ۱۹۰۳ ده شرق روس غزتینده چاپ ائتدیرمیش وبوعزتی معارف ومدنیت نوری یایان بیر تربیه اوجاغی کیمی آلقیشلامیشدیر. بوندان صونرا اوجهالت ونادانلیغی تنقید، معارف ومدنیتی تبلیغ ائده‌ن شعرلر یازمیشدیر. اونون "غفلت" آدلی ایلک شعرکتابی ۱۹۰۶ دا و (وطن وحرّیت) آدلی ایکینجی کتابی ۱۹۰۷ ده نشر اولونموشدور (غفلت)کتابچاسیندا وطنی وملتی گئری‌ده قویان وخلقی نادانلیقدا ساخلایان وبئله لیک له عمومی بدبختلیگه سبب اولان اجتماعی عاملری آچیب گؤسته رمک ایسته‌ییر. اونون فکرینجه بوعاملرین باشیندا غفلت گلیر :

هر بیر ایشیمیز گئتدی، قالیب قلبده حسرت
آواره قویان بیزلری غفلتدی، بو غفلت

" وطن وحریت " کتابچا سینی مؤلف اؤزو بئله دگرله ندیریر :"قافقا ـ زین منورلو افکاروفداکار خان ورئیس لری نین وطن ،حریت وحقوق ملی ـ لرینی محافظه اوغروندا جان نثار اولمالاریندان باعث شاعرین کندی مسلکی اوزه رینه نظما "انشا اولمونموش ایکینجی تورک مجموعه سیدیر ."

کتابچا اوچ حصه دن عبارتدیر .هر اوچو جهالتدن ،گئریلیکدن وپر ـ یشانلیقدان شکایت روحوندا یازیلمیشدیر . (افاده ـ مرام) آدلانان بیرینجی مسدّسینده شاعرکئچمیش قهرمانلاری خصوصیله قافقار تاریخینه عائد بعضی شخصیتلری ،صحنه لری رومانتیک لشدیره رک وطندا شلارینی"وطن اوغروندا جان قویماغا" ال ـ اله وئرمگه ،مستبدلردن اختیار آلماغا حرّیت ،غیرت اوغروندا چالیشماغا چاغیریر .ایکینجی مسدّس وطنپرورلیک موضوعوندا یازیلمیشدیر .بورادا تاریخ یوخ ،یازیلدیغی دؤورترنم ائدیلمیشدیر :

باش وئر وطن اوغروندا کی ابنای وطن سن ،
باش وئرمه سن، انسان نه کی،بیرزاغ وزغن سن
ای اول کیشی،سن کی وطن آلامی چکن سن
احسن سنه ،سن ملته نزهتلی چمن سن

شاعر اوخوجونو مبارزه یه چاغیریر ووطن یولوندا باش وئرنلر و جانلارینی اسیرگه میه نلری قهرمان صایبر .شاعر اسکی شعر اسلوبوندا یئنی واجتماعی فکرلری بیان ائدیر .

"وطنیمیزه بیرنئچه سؤز" آدلی شعرینده شاعر تاسف حسی ایله وطنه مراجعت ائده رک سوروشورکی سنین گلستانین هاچان گول آچاجاق وخزانین نه وقت بیته جک دیر :

آچیب نرگس اول مست و شهلا گؤزون
قیزیل گول حیادن قیزاردیز اؤزون
گؤزآچسن ده آلقیشلا بو عشرتی وئره ر بولبول اعلان حریتی !
آلارقمری مشروطه تعلیمینی بنفشه وئره ر درس تعظیمینی
گیره ر باغه طوطی قوشو باوقار اوخور نطقلر پارلمانی آچار .

ملانصرالدین نشره باشلایاندان صونرا م .س .اوردوبادی اونون فعال امکداشلاریندان بیری اولدی .بومجله شاعرین ساتیریک استعدادی نین پارلاماسینا ،دیلینین فارس تاثیریندن تمیزلنمه سینه یاردیم ائتدی.

م .س .ساتیرانین استادی اولان صابرین آچدیغی یولا گئتمیشدیر .ساتیریک یازیچی کیمی او (هردم خیال) تخلصیله شهرت تاپمیش و طنز مطبوعاتین اکثریتینده اشتراک ائتمیشدیر .

م .س .اوردوبادی تبریزده‌کی انقلابی حرکت رهبرلریله ده صیقی علاقه ساخلامیش و بو حرکت باره‌سینده مطبوعاتدا چیخیش ائدیردی .موضوعو ایران حیاتیندان آلینمیش (بدبخت ملیونچو) یاخودرضاقلی فرنگی مآب رومانینی ۹ ـ ۱۹۰۷ ایللرینده یازمیش لکن رومانین نشرینه ۱۹۱۴ ده موفق اولموشدور .بورومان آذربایجانین ان قدیم شهرلریندن ومدنیت مرکزلریندن اولان تبریزین حیات ومعیشتینی،اجتماعی‌اویانما حادثه‌سی‌نین ایلک تاثیرلرینی تصویرجهتیندن چوخ ماراقلی‌دیر .اثربئش فصلدن عبارتدیر .اشعار ، رضاقلیخان ترجمه‌ی حالی،بؤیوک خانمین ترجمه ی حالی،تبریزین هاواسی واوچ ایل صونرا .اثرین قهرمانی رضاقلیخان ۴۸ یاشیندا سوربون (پاریس) اونیورسیته‌سی‌نین حقوق فاکولته‌سینی بیتیرمیش منور بیر ملیونردیر وایرانین پاریس سفیری امین الملکون اوغلودور .اوروپا تحصیلی وحیاتی اوندا بؤیوک تاثیر بوراخمیش ،او حقیقی وطنپرور،غیرتلی وناموسلو،بیرضیالی کیمی اؤزوطنی نین ،ایرانین ،مدنیت‌سیزآجیناجاقلی (قابل ترحم) حالینایانیروطنین ترقی ائتمه‌سینی ایسته‌ییر وبئله‌خیال ائدیرکی،بویولدا سعی وغیرت گؤسته‌رسه مقصدینه نایل اولاجاقدیر .اوبوتون عمرونو،ثروتینی وبیلیگینی بویولدا صرف ائتمک ایسته‌ییر .و بو اینا ملا ایشه گیریشیر .لکن ایرانین مستبد حکومتی، محیطین محافظه‌کار آداملاری وقشری روحانیلر، مالک وتاجرلر اونون قارشیسینا چیخیرلار واونون آرزولارینین حقیقت تاپماسینا امکان وئرمیرلر .

رضاقلیخان حتی ائویده‌کی جاهل آروادی‌نین عهده‌سیندن گله‌بیلمیر . اونون آروادی بؤیوک خانم کهنه‌پرست وغدار بیرقادین دیر .او،اری نین ایسته‌ک لرینه قارشی قویدوغو کیمی اؤزقیزلارینی داخی امتعه‌کیمی حراجا قویور وپولا،شهرته ومنصبه‌ساتیر .اونون جاهل و عوامليغی‌اری‌نین واوشاقلاری نین وحتی اؤزونون ده بدبختلیگینه سبب اولور .روماندا بؤیوک خانم‌جهالت ونادانلیغین تمثالی‌کیمی‌یاخشی‌تصویراولونموشدور .

یازیچی رومانین صحنه‌لرینده یالنیز تبریزین دگیل،بوتون ایرانین

بلکه ده. اورتا شرقین کهنه ،چوروک فئودال عادتلرینی وبونلارین تؤرتدیگی فاجعه‌لری رئالیست بیرشکیلده ترسیم ائتمیشدیر .رضا قلیخان عائله سی‌نین فاجعه‌سی اجتماعی،تاریخی بیرحقیقتدیروبورادا ایکی دنیانین چارپیشماسینی گؤروروک .بیرطرفده رضا قلیخان واونون اوشاقلاری،دیگر طرفده ده بؤیوک خانم واونون دامادی غلامخان وباشقالاری دورورلاربورا دا متاسفانه جهالت طرفدارلاری ومرتجع جبهه گوجلودور وغالب گلیر لکن رضا قلیخان مغلوب ومحو اولسادا ،اونون تابا قجیل فکرلری،وخوجونون اوره‌گینده کؤک سالیر وعکس‌صدا تاپیر.

م.س .اوردوبادی بیرینجی دنیا محاربه‌سی عرفه‌سینده دیگر انقلابچی وآزادیخواهلار کیمی توتولوب تساریتسینه (ایندیکی وولقاگراد)سورگون ائدیلیر. ۱۹۱۷ فوریه انقلابیندان صونرا آزاد اولان شاعربولشویک تشکیلاتلاریله علاقه‌یه گیریب انقلابی فعالیتینی گئنیشلندیردی.سوویت رژیمی آذربایجاندا حاکم اولدوقدان صونرا اوگؤرکملی بیرمطبوعات خادمی وژورنالیست کیمی چالیشاراق یئنی مطبوعات اوجاقلاری‌نین قورولماسیندا ،یئنی تئاتر ورادیو اداره‌سی‌نین تشکیلینده اشتراک ائدیرو بوندان صونرا اونون یارادیجیلیغی‌نین ایکینجی دؤوره‌سی باشلایير.

م.س اوردوبادی لنینین وفاتی مناسبتیله یازدیغی مشهور شعرینده بئله دییر: بیر قلعه تک تحسم ائده‌ر قورزدوغون جهان

قبرینله ده جهانه آچارسان بیر آسمان
آلچاق اوره‌کلر اولمایا موتونله کامیاب
روحون دا هیکلین ده ، مزارین دا انقلاب

او ۲۰ ـ نجی ایللرین ان گؤرکملی‌پوبلی‌سیست لریندن بیری‌اولموش دور .ادیب کهنه‌لیگین قالیقلازینی ماسکالانمیش صنف دشمنلری آماانسیزجا سینا تنقید وافشا ائتمیش ویارانان یئنی‌لیگی وجمعیتین سرعتلی انکشافینی تنویر وتشویق ائتمیشدیر.

بوایللرده اونواجتماعی ساتیریک ـ یوموریست شاعروادیب و (تنقید ـ تبلیغ)تئاتری‌نین رپرتوارینی کومدیالاریلا زنگین لشدیره‌ن نمایشنامه نویس‌کیمی گؤروروک .شاعرین آنالیق ،شعرلر ،لنینه ،کهنه‌آدا ملار ،

منیم‌شعرلریم ،کند آل ـ وئرچیسی وسایر کتابلاری نشراولونوروا کتبر

انقلابی، آذربایجاندا انقلاب ، دینچیلر ، سئوگیلر پیئس لری تماشایا

قویولوردی. ادیب گؤرکملی اینجه صنعت خادملری خصوصا "عزیر حاجی بیگ اوفلا امکداشلیق (همکارلیق) اثده رک بیرنئچه اوپرا وموسیقیلی کومدیانین متنینی یازمیشدیر. دمیرچی کاوه، کورا وغلو، نرگس، صفا، صونرالار نظامی اوپراسینین، بئش مانا تلیق گلین واوره ک چالانلار موسیقیلی کومدیالاری نین متن لرینی یارا تمیشدیر.

ایکینجی دنیا محاربه سی ایللرینده اونون ادبی - تاریخی قیصا حکایه ومقاله لری گون موضوعوو اجتماعی- سیاسی کسه رلیگیله فرق له نیرلر بونونلابئله یازیچی نین ادبی فعالیتنده پارلاق صحیفه لری اونون رومانلاری تشکیل ائدیر. او، آذربایجان سوویت ادبیاتیندا تاریخی رومانین بانی لرینندن بیری وبوساحه ده ایلک جیغیر آچان یازیچی دیر. ادیب روسیه ده باش وئره ن ودنیا آزادلیق حرکاتینا تاثیرگؤسته رن انقلابی حرکات تاریخیندن رومانلاریارا تمیشدیر. بورومانلاراؤز آردیجیللیغی وفکر- مضمون وحدتیله سئری تشکیل ائدیرلر. بوسئری نین ایلک نمونه سی اونون ۱۹۳۳ دان یازما- غا باشلادیغی "دومانلی تبریز" دیر. لکن واقعه لرین کرونولوژی (زمانی) سینی نظره آلیرساق ایلک اثری "گیزلی باکی" رومانینی صایماق لازمدیر.

بواثر ۱۹- نجی عصرین صونلاریندان ۱۹۰۵- نجی ایل انقلابی حادثه لر- ینه قدرباکی پرولتاریانین حیات ومبارزه سینی عکس ائتدیریر. همین انقلابین ایران آذربایجانیندا" ویاتدیغی عکس- صدااؤزافاده سینی " دومانلی تبریز" ده تاپمیشدیر. بوندان صونرا ادیب گینه باکی داکی انقلابی حرکات تاریخینه قاییدیب "دؤیوشن شهر" یازمیش، باکی داکومونا- نین غلبه سی و ۲۶ باکی کمیسرینین فعالیتی دؤورینده اجتماعی - سیاسی شرایطی گؤسته رمیشدیر. دومانلی تبریزین بیرینجی حصه سی ۱۹۳۳ ده وایکینجی حصه سی ۱۹۳۶ دا وا وچونجو حصه سی ۱۹۳۸ ده وصونونجو حصه سی ۱۹۴۸ ده نشرائدیل- میشدیر. دؤیوشن شهر ۱۹۳۸ ده وگیزلی باکی ۱۹۴۰ دا چاپ اولونموشدور.

مؤلف انقلابی حادثه لرین انکشافینی ایزله یه ره ک آذربایجان داسوویت حاکمیتینین غلبه سینی عکس ائتدیرن" دنیا دگیشیر" رومانینی وصونرالار نظامینین حیات وفعالیتندن بحث ائدن "قلینج وقلم" رومانینی یازمیشدیر.

مؤلف سلسله (سریال) رومانلارینداچوخلوتاریخی شخصیتلرین وگؤرکملی انقلاب خادملرینین صورتلرینی یارا تمیشدیر. ستارخان، باقرخان، کیروفه س، شایمان وباشقالارینین صورتینی سوویت آذری نثرینده ایلک دفعه او ترسیم ائتمیشدیر.

ادیبین تاریخی‌رومانلاری‌نین اکثریسی‌روس دیلینه ترجمه ائدیلمیش و اونون بوتون سوویت اؤلکه‌لرینده مشهورا ولماسینا سبب اولموشدور.

م.س. اوردوبادی بدیع ترجمه‌ساحه‌سینده ده‌آزچالیشما میشدیر. او، پوشکین‌ین "باغچه‌سرای فونتانی" منظومه‌سینی "بوریس قودونوف" تاریخی درامینی ارمنی‌پرولتار شاعری م.اکوپیانین "یئنی صاباح" آدلی شعرلر مجموعه‌سینی آذری تورکجه‌سینه ترجمه ائتمیشدیر.

مؤلف لنین اوردونی، شرف نشانی اوردونی ومدالالارلا تلطیف ائدیلمیشدیر و ۱۹۵۰ ده ۷۸ یاشیندا وفات ائتمیشدیر. اثرلری آذرنشر طرفیندن ۸ جلددده چاپ ائدیلمیشدیر.

منابع: ۱- ادبیات ۱۰ - م. عارف و پ. خلیل اوف معارف نشریاتی. باکی ۱۹۷۲. ۲ - ۲۰ - نجی عصر آذربایجان ادبیاتی. میرجلال وف. ج. حسین اوف. معارف نشریاتی. باکی. ۱۹۶۹.

میکائیل مشفق - گنج‌یاشدا گؤزه‌للیک وگنجلیک شاعری کیمی‌تانیلان وگنج یاشدا اؤلن ؟میکائیل مشفق آذربایجانین گؤرکملی شاعرلریندن اولوب ۱۹۰۸ ده آنادان اولموش و ۳۱ یاشیندا اؤلدوگو زامان اؤزوندن بؤیوک بیرادبی میراث بوراخمیشدیر.

آلتی آیلیق کن آناسی وآلتی یاشیندا یکن ده‌آتاسی اؤلموش ومیکائیل خالاسی وبؤیوک قارداشی حمایه‌سینده بؤیویوب، تربیه‌گؤرموشدور. شاعرباکی‌دا تربیت معلم مکتبینی بیتیردیکدن صونرا معلملیگه‌باشلامیشدیر. میکائیل مشفق آذربایجان، تورک، روس وآوروپا بؤیوک یازیچیلاریندن اثرلرینی اوخوموش ودوغوشدان شاعراولان مشفق دوا ملی‌اوخوماسیله ادبی سرمایه‌سینی ده زنگین‌لهشدیرمیشدیر. مشفق زمانی‌نین بؤیوک استادلاری، حسین جاوید و جعفرجبارکیمی شاعرونمایشنامه یازانلارین شاگردی اولموش واونلارا درین سئوگی وحرمت بسله میشدیر. مشفق مکتب حیاتیندا تانیشدیغی گنجه‌لی دلبرخانم آخوندزاده ایله ۱۹۳۴ ائولنمیش ونهایت ۱۹۳۷ ده توتوقلانارق (حبس) ۱۹۳۹دا دنیانی ترک ائتمیشدیر!

میکائیل مشفق بوتون وارلیغیله شاعراولوب، اونون ایچون شعر هر شئی اولموش یعنی او یالنیز شعرایچون یارانمیشدیر. اوشاعری هرکسدن اوستون بیلیب وهرشئیده شعروشعرموضوعو گؤروردو. استادی جعفرجبارلی‌نین اؤلوموندە یازدیغی "شاعرین اؤلومو" شعرینده ده‌او بؤیوک شاعری شعرین بیر بندینه بنزه‌تمیشدیر:

اوکی، سؤز آتیندان ترپندی دوشدو صانکی‌شعریمیزین بیربندی دوشدو

شعریم " آدلی لیریک بیرپارچادا بئله دئییر :

سن وارلیغین عینی سن ،بونا سؤزمو وار
اوره‌گی سن ، بئینی سن، بوناسؤزمو وار
گئجه‌لر آی سئیندیر ، گوندوزلر گونش .
کائنات کیمی !
هر شئی گؤزه‌للهشمه‌ده ، سن ده گؤزه‌ل لش
بوحیات کیمی !
وارلیغین رنگی سن سن ، آهنگی سن سن
چیچه‌ک لرین ،نورلارین چلنکی(گول دسته‌سی)سن سن
بلبلون قارشیسیندا آچیل شیرین لش
قیزیل گول کیمی !
هرشئی درین له‌شمه‌ده ، سن ده درین لش
بیر کؤنول کیمی !
دریندلیک چوخ گؤزه‌لدیر ساده اولورسا
نه چیخار اوشعردن باشیمی یورسا
معنالی سسلرینله شعریم اینجه‌لش
بیر کمان کیمی !
هر شئی ساده‌له‌شمه‌ده ، سن ده ساده‌لش
بیر انسان کیمی !
دوغرودور ظریفلیگین آدی باشقادیر
قوته گل ،قوتین دادی باشقادیر
اؤلکه‌لر سلاحلانیر ، سن ده سلاحلان
اؤلکه‌لر کیمی !
جان دییه ، جانان دییه جبهه ده‌شاخلان
بیر عسکر کیمی !

میکائیل مشفقی اوره‌ک لرده یاشادان وشعرلرینی خلقه سئودیرن ، ونون شعرلرینده‌کی خلقچیلیق ،انسانپرورلیک ،یوکسک صنعتکارلیق و ئنی چیلیگی‌دیر (تازه‌لیک ـ نووا تور) .یئنی چیلیک اونون شعرلرینین م مضمونوندا همده فورما (شکل)سیندا واردیر .بولیریک رومانتیک اعرین یارادیجیلیغیندا بدیعی تصویرواسطه‌لری ده‌زنگین ورنگارنگدیر .

بدیعی اوخشاتما ،تشبیه ،مبالغه ،تضادلار ،بدیعی تعیینلر وتکریروبوکیمی بدیعی تصویرواسطه لریله زنگین اولان مشفق شعری شاعرین رومنتیک وشاعرانه تفکرونون تجسمونی،شعرینین گؤزه للیگینی وذوقونون ظریفلیگینی دا ها گؤزه ل وبدیعی بیرشکیلده نمایش ائتدیریر .مثلا" "سنین گولوشلرین" شعرینده کی تشبیه لره باخین :

قارشیمدا نازلانیب گینه گولورسن — بیلسن گولوشلرین نه یه بنزه ییر؟
من دئسه م آرتیقدیر ،اؤزون بیلرسن — لاله یا رپا غیتدا شئهه بنزه ییر .

*

سنین گولوشلرین بیرروزگارکیمی — اسه رگن آرزومون گولو آچیلیر .
گولسه ده ودا قلارین اولدوزلارکیمی — روحوما بیرسرین ایشیق ساچیلیر .

*

سؤیله گؤزه للرین دودا قلاریندا ن — بوا ویناق گولوشلرا ومولموشمودور؟
سنین هرقهقهه ن آی کناریندا ن — کئچن یولودمودور ،اوچان قوشمودور؟

*

سنین گولوشلرین یازسرینده ن — حسیمه ، فکریمه صانکی رنگ آلیر
گول کیشعرلریم گولوشلرینده ن — قیریلماق بیلمه ین بیرآهنگ آلیر .

ویا " سنین گؤزلرین "شعرینده یاریسنین گؤزلرینی باخین نه لره بنزه دیر :

اوقارا گؤزلرین دگیل پارلایان — اولدوزلارا یچینده گئجه لریم دیر .
بلکه ده روحوما آیدینلیق یایان — بیرسرین ضیالی یازسریم دیر .

باشقا بیرشعرینده گنج آنانین گؤزلرینی اوچماقدا اولان قوشا بنزه دیر :

گؤزه للیک یووا سیندا گؤزلرقوش کیمی
ایپه ک قانادلاریله اوچورموش کیمی (اوچماغلیق)

"منیم شعریمده "ده گؤزلری قارانلیق گؤللره اوخشادیر :

گؤزلرین ،آه او قارانلیق گؤللر ،
بو گؤزه ل گؤللره چوخدا لسام اگر ،
هر آغیرلیق اوره گیمدن سیلینیر .

پسحرشعرینده "سئودانی(سرین آتشه) بنزه دیر :

سئودا یه دوشمه ین بیرحیات هئچدیر — ایچا ونوگؤرنئجه سرین آتش دیر .

"رقص شعرینده" رقاص ورقاصه لری اولدوزلارا ،دورنالارا ،قارتاللارا ، ایلدیریملارا ،داشیب قاینایان شیرین آرزولارا و خیاللارا بنزه دیر .

شاعرین "ابدیت نغمه سی "آدلی شعری ده مختلف تشبیه واستعاره لردن

زنگین رومانتیک شعرین گؤزه‌ل نمونه‌سی‌دیر.

"ابدیت نغمه‌سی" ۱۴ بندوهربند آلتی بیتدن عبارتدیرو ۱۹۳۵ ده یازیلمیشدیر. بورادا نمونه ایچون منظومه‌نین دؤردبندینی درج ائدیریک:

ابدیت نغمه‌سی

شاعر، توکندیمی دولو خزینه‌ن — قالخیب دالغاکیمی ائنمزمی‌سینه‌ن؟
یاتمیش عصرلرین متین سسیله — اِه قالدیران، یاداسنمی سین دئیه‌ن؟!
قورودونمو، دنیز، سوسدونمو، کولک؟ — چمن، سارالدیمی قوخولو دفنن؟
سؤیله، سبب نه‌دیر بوسوسقونلوغا؟ — سن ای گئجه گوندوزقلبی دؤیونن!
بوآغیرصولغولار یاخارکن منی، — سرینجه بیرصداکئچدی ایچیمدن:
شاعریئنی- یئنی سؤزلربولاجاق، — کائنات اولدوقجا شعر اولاجاق!

*** *** ***

گل ای‌بورانلی‌قیش، سپه‌لن‌ای‌قار! — گئین آغ‌کوکونوسن ای اختیار!
گل ای‌سئویملی‌یاز، دلی گنج‌لیگیم — گونشین عشقیله‌چاغلاسین سولار!
چین چینارباشیندا یایلا، ای گونش — دینلتدیرسازینی تارلادا، روزگار!
توستولر ایچینده بیر آلووکیمی — پاییزاورمانیندا سارالسین چینار
گؤرونجه‌بونلاری وجده گله‌جک، — چالیب چاغیراجاق یئنه‌صنعتکار،
شاعریئنی- یئنی سؤزلر بولاجاق — کائنات اولدوقجا شاعر اولاجاق!

*** *** ***

سئودالار محرمی آیدین گئجه‌لر، — آچدیقجا گؤگ‌لرده‌قیزیل غنچه‌لر
طبیعت نه‌زامان چیخیب اؤزوندن — بو تارلار، بودف‌لر، بوگمنچه‌لر.
دئیه، آغاجلیقدا، سودا، کؤلک ده — بسته‌کارلارکیمی بیرشئی هئجه‌لر،
نه‌وقت ایکی دالغاوئریب باش باشا — گوموش ساحللرده یاتار، گئجه‌لر..

....
....
....

بودومانلی‌داغین باشی‌من اولسام — دیبی‌نین آغلییان داشی‌من اولسام
حال بیلن، دیل بیلن قاراگؤزلرین — قلمیم دئیرکی، قاشی من اولسام
بعضی آداملاری بیلمه‌ییم دئیه، — حسّ‌لرکورشالیب، ناشی‌من اولسام
بیرسرخوش اؤلومون الیندن دوشوب — نه‌زامان قیریلان کاشی‌من اولسام
شاعریئنی- یئنی سؤزلر بولاجاق — کائنات اولدوقجا شعیر اولاجاق!

مشفقین یارادیجیلیغیندا بدیعی تضادلارادا خصوصی یئروئریلمیشدیر. بونلارین مهم‌بیرقسمی شاعرین یئنی‌لیگین ترنمینه‌حصرائتدیگی‌اجتماعی

سیاسی شعرلرینده ایشلنمیشدیر .مثلا" گؤرپو شعرینده بیزبوتضادلارا راست گلیریک :

من بیر دارغین زمانلا ،بیر خوش دورانین
من بیر خارابالیقلا ،بیر گلستانین
من خزانلا بهارین، فوجایلا گنجین
من اؤلوملهحیاتین ، غملهسئوینجین
آراسیندا گؤرولموش بؤیوک گؤربویم
منی هرکس بیلیرکی نهدن اؤترویم

میکائیل مشفق خلقینه وخلقینین عادت وعنعنهلرینه ،ادبیات و موسیقیسینه دریندن باغلیایدی.بیرزامان تار آلتینین،آذربایجان موسیقی سیندن حذف اولونماقراری چیخاندا ،تارایچون " اوخوتار"آدلی معنالی وفسونکاربیر شعر یازمیشدیر :

اوخو تار، اوخو تار !
سسیندن ان لطیف شعرلر دینلهییم
اوخو تار، بیر قدر
نغمهنی سو کیمی
آلیشان روحوما چیلهییم
اوخو تار !
سنی کیم اونوتار ؟
ای گئنیش کوتلهنین آجیسی ، شرابتی ،
آلولو صنعتی !
گؤزلری قبلهیه آچیلان ،حصارلی بنالار
دینلهمیش ازلدن سسینی
پاپاقلی آتالار ، چادرالی آنالار
اؤتورموشلر سایهنده گؤکسلرینی
دوشموشلر گاه شیرین ، گاه آجی تورونا
سئوینه ـ سئوینه ، قورونا ـ قورونا .

=.=.=.=.=

چاپاراق چارگاهین دیوارداندیوارا
یولچو (مسافر) نو یولدان ائیلهمیش آوارا

چالخانمیش دره‌لر، تپه‌لر
سس وئرمیش سسینه لپه‌لر (موجلر)
اوخو تار، فکریمده اویانسین
بهارین (نصرالله بهار)، سیدین (سیدعظیم‌شیروانی)غزلی
اوخو تار، روحلانسین
شیروانین گنجه‌نین مهربان گؤزه‌لی !
داماغدان دوشن لر،
ایلک باهار سئیرینه چیخمایان
سینه‌سی داغلیلار ،
وفاسیز بیر عشقین داغینیق زلفونه باغلیلار
دخیلین اولموشلار ،
قاپوندا تسلی بولموشلار .
زیلین وار، وسطین ، بمین وار،
سنین ده قوشلارین دمیندن آیریلان
بیر اؤزگه دمین وار.
سنی ده آوارا ائیله‌میش
داغینیق تئللی بیر " زرافشان "
اونونچون سه‌گاهین دانیشیر
پریشان ، پریشان .
.....
اوخو تار، اوخو تار
سنی کیم اونوتار ؟

م .مشفق شعرلرینین شکل جهتدن رنگارنگ اولماسینا علاقه‌گؤسته‌ریب قوشما ،رباعی شکللرینده یازدیغی کیمی،سونئت فورماسیندان دامهارتله استفاده‌ائتمیشدیر .هجا وعروض وزنی ایله یازیلمیش بو سونئت‌لرده‌مه اجتماعی ،فلسفی فکرلرافاده‌ائدیلمیشدیر." دویغویا رپاقلاری " آدلی رباعیلر سلسله‌سی شاعرین ان مهم‌فکرلرینی بیعجام شکیلده‌افاده ائده بیلدیگینی گؤسته‌ریر .او ،بؤیوک بیر منتدارلیق حسی ایله معاصرلرینه بئله‌دئیردی :

یازمارامااوره‌گیم سیزی آنماسا سیزین عشقنیزله‌آلوولانماسا

ائل کسیب قارشیمی بوردا جاسوردو گؤزدن یاش چیخارمیاورەک یانماسا

*

غنچه آچیلارمی باهار اولماسا شعله تیتره یرمی روزگار اولماسا
بو نغمه روحومدان قوپارمی بیلمم منه الهام وئره ن دوستلار اولماسا

مشفقین شعرینده شخصی واجتماعی،سوبژکتیو واوبژکتیوجهت لرین تامترکیبی ووحدتی حصوله گلمیشدیر.

مشفقین جعفرجبارلی‌نین اؤلومونده یازدیغی"شاعراؤلومی" آدلی یانیقلی شعریندن ده‌بیرنئچه بندینی درج ائدیریک :

ای شانلی اؤلکه‌مین شانلی اوستاسی
دوشدومو الیندن حیات فیرچاسی(نقاشلیق قلمی)؟!
ای سؤز اوزویونون یانار الماسی
اوره‌گین توتولوب لکه‌له‌ندیمی؟!

*

نه‌دیربوعاجزلیک بیلمه‌م بشرده نه‌ایچون بیرتیلماسین بوسرلی‌پرده
سئویلن گؤزلری گولدوگو یئرده بیردن بولوولانیب کؤلگه‌له‌ندیمی ؟

*

....

اؤلدوبیراوستاکی اوستالارباشی بوتون یولداشلارین عزیز یولداشی
اؤلدو آغلاماسین گؤزلر آغلاسین قلملر،کاغذلار،سؤزلر آغلاسین

*

آلتندایدی سؤزون سمند آتلاری چاپاندا تیتررردی گؤیون قاتلاری
اوکی،سؤزآتیندان ترپندی‌دوشدی صانکی شعریمیزین بیربندی دوشدی

*

بوراخ قیش گدره‌ک ،باهارگلنده گوللر مجلسینه قوشلار گلنده
قوشلارسیزیلدا سین گوللریولونسون بو آجی‌هرشئی‌ده‌قوی حسن اولونسون
گؤیلربیر- بیرینه‌دگیب آغلاسین بولودلارباشینی اگیب آغلاسین
دان یئری‌آغارسین،شفق سؤکولسون اولدوزلار گؤزیاشی‌کیمی تؤکولسون
گونش گؤی اوزونده یانسین یاخیلسین
غملی بولودلاوا التجا قیلسین

*

قوی‌گؤیلرگؤرونسون بیرچمن کیمی آغارسین دان یئری یاسمن کیمی
اؤلدو !گورولداسین‌چاخسین‌بولودلار قبرینه‌چیچه‌ک لرتاخسین بولودلار
آی گئجه‌قبرینده جولانا چیخسین اولدوزلارسوزولوب سیرانا چیخسین
اؤپسون تورپاغینی سحر یئللری اوستونده‌تیتره‌سین گونون تئللری

بومنیم دیلیم بومنیم حسیم — ای سؤز مهندسیم، روح مهندسیم!
اؤلدوبالاشلاری اؤلدورن عسگر — اؤلدوگولوشلری گولدورن عسگر
اؤلدو ائشیدینجه آلماز آغلادی — صانکی کوردایاندی، آراز آغلادی
..... — .....
فقط اؤلن دگیل اونون صنعتی — باغلامیش آدینا ابدیتی
..... — .....

*** *** ***

یوکسل، یوکسل منیم شهرتلی اؤلکم — شعردن شاعردن دولتلی اؤلکم
سنین قیریلمایان قانادلارین وار — تاریخده لابموت بساط لارین وار
بؤیوک فضولی یه روح وئره ن ائللر — اؤزونوتاریخه گؤسته رن ائللر
ایشینی وقتینده بیتیره جک دیر — هر زمان جعفری یئتیره جک دیر

دلبر آخوندزاده مشفقین حیات یولداشی اؤزوده خوش قریحه شاعر اولوب، مشفق حقینده "مشفقلی گونلریم" آدیندا کتاب یازمیش. بوکتابدا مشفق حقینده خاطره لریله یاناشی اونا یازدیغی شعرلری ده نشر ائدیلمیشدیر. بورادا دلبر خانمین، اری مشفق ایچون یازدیغی شعرلردن ایکیسینی درج ائدیریک:

آختاریرام

گؤنلوم قوشون ایتیرمیشم آرارام — گؤره ن بوداقلارین هاراسیندادیر
گلیر قولاغیما سسی، صداسی — گؤزوم شاعرلرین آراسیندادیر

*

من حیران اولموشدوم شیرین دیللره — اوره گی بنزه ردی ظریف گول لره
نغمه لرقوشاردی بیزیم ائللره — ایندی ده اونلارین سیراسیندادیر

*

یادیمدان چیخمایبر نطقی، نداسی — مشفق داورانیشی، مشفق اداسی
اوره گیندن جوشان شعر دالغاسی — حیاتین طوفانلی دریاسیندادیر

۱۹۵۸/۱/۱۵

قوربان اولدوغوم

گؤزلریم یولوبا حسرتله باخار — حسرتین قلبیمی یاندیریب یاخار
اوف بیلسن اوره گیم نئجه داریخار — آی شیرین دیلینه قربان اولدوغوم

*

ایندی سنی مندن کیم خبر آلیر — قلبیمی قوپاریب یئریندن سالیر
سندن تئللی تارین یادگار قالیر — تاری نین تئلینه قربان اولدوغوم

*

مشفقین اوره‌گی یارپاقدان اینجه تیتره‌دی خفیفجه روزگارا سینجه
جیراندی جسنونه اوگوزه‌ل گنجه خومارگوی گوللوته قربان اولدوغوم

بیرپارلاق اولدوزسان بیزیم ائللره شهرتین دوشوبدورشیرین دیللره
دوشدون داشقینلارا دوشدون سئللره آی الهامسئلینه قربان اولدوغوم

دلبرم ایلک عشقیم گونشدیرسونمز عمرومون باهاری گئریه دؤنمز
مین یول یالواریرام شکلین ده دینمز
اؤزونه، شکلینه قربان اولدوغوم
۱۹۶۵/۱۰/۱۱

منابع :

۱ ـ گینه او باغ اولایدی .م .مشفق .گول حسین حسین اوغلونون مقدمه سیله . گنجلیک نشریاتی . باکی ۱۹۷۶ .
۲ ـ گنجلیک و گؤزه‌للیک شاعریمیز میکائیل مشفق .احمد قاراجا . آذربایجان تورک کولتور درگیسی .صایی ۲۲۹ ـ ۱۹۷۹ ـ آنکارا .
۳ ـ مشفقلی گونلریم . دلبر آخوندزاده . گنجلیک نشریاتی ۱۹۶۸ ـ باکی .

****
==*=*=*

سلیمان رحیم اوف ـ (۱۹۰۰)ـ بؤیوک ناثر وادبیات خادمی سلیمان رحیم‌اوف قهرمانلیق رومانلاریله مشهوردیر .اونون جوخلوحکایه‌لری (کیچیک وبؤیوک) ،ادبی ـ تنقیدی واجتماعی مقاله‌لری واردیر .

سلیمان حسین اوغلو رحیم‌اوف ۱۹۰۰ ده قبادلی ماحالی‌نین عین کندینده آنادان اولموشدور .اولا"کنده وقبادلی دا اوخوموش صونرا شوشا دا پداگوژی دؤوره‌سینی بیتیریب لاچین وقبادلیدا معلملیک ائتمیش وقبادلی کومسومول تشکیلاتیندا چالیشمیشدیر .سککیز آیل معلملیکدن صونرا تاریخ فاکولته‌سینه گیرمیش و ۱۹۳۱ ده عالی تحصیلینی بیتیردیکدن صونرا شوشا پداگوژی تکنیکومو مدیری تعین ائدیلمیش وصونرالار مختلف علمی ـ ادبی وسیاسی وظیفه‌لرده چالیشمیشدیر .

۱۹۳۱ ده " شامو" رومانی‌نین ایلک واریانتی‌نی (نوع)نشرائتمیش ۱۹۴۰ دا دابو رومانین یئنی واریانتی‌نی چیخارمیشدیر .مؤلف شامو

اوزه‌رینده ایشینه دوام ائتمک له‌یاناشی ،دنیا محاربه‌سی ایللرینده " تورپاغین سسی "، " قارداش قبری " حکایه‌لرینی، " مدالیون "و"مهمان" پووئست (کیچیک حکایه)لرینی یازدی .

۱۹۴۳ ده" ساچلی "رومانی‌نین بیرینجی حصه‌سینی چاپ ائتدیردی بو رومان اونون معاصر حیاتانه قدر علاقه‌دار اولدوغونو گؤستردی.سلیمان رحیم‌اوفون ان وئریملی(محصولدار)ایللری حرب‌دن صونراکی ایللردیر. بو ایللرده معاصر حیاتی تجسم ائدن سلسله‌رومانلار وکیچیک لی- بؤیو- ک لی حکایه‌لر یازمیشدیر.

ساچلی نین ایکینجی واوچونجی حصه‌لری ۱۹۴۹ دا ،"آغ بولاغ‌داغلارینda کتابلارینی ۱۹۵۵ ده‌وصونرا "آتا آبیده‌سی"نی یازدی .۱۹۵۳ ده‌ادیبین ان سئویملی اثری اولان "شامو"نون ایکینجی قسمتینی تاماملادی‌واوچونجو قسمتیندن ده مهم پارچالار چاپ ائتدیردی. بونلاردان باشقا ،تعلیم و تربیه مسئله‌لرینه‌حصر ائدیلمیش "آتا و اوغول "،ایران آذربایجانیندا خانلیقلارین سقوطونوگؤسته‌رن "ماه‌تابان " پووئست‌لرینی و"اولموش احوالاتلار "باشلیقی آلتیندا جالب حکایه‌لروگنجلرایچون افسانه‌وی و استعاره‌ای اثرلر یازمیشدیر .سلیمان رحیم‌اوف ۶۰ یاشینی تاماملادیغی زامان خلق یازیچیسی فخری آدی آلدی وادبی واجتماعی - سیاسی فعا- لیتینه گؤره ایکی دفعه لنین‌نشانی وشرف نشانی آلمیشدیر.

سلیمان رحیم‌اوفون ان بؤیوک رومانی "شامو"دور .اثر ۱۹- ۱۹۱۴ - ایللرینده آذربایجاندا باش وئرمیش اجتماعی - سیاسی حادثه‌لری‌احا- طه ائدیر .مؤلف اجتماعی قورولوشون تضادلارینی ویاراما زلیغینی آچیب گؤسته‌رمه‌گی اساس مقصد سئچمیشدیر .صنفلار آراسیندا کی تضادی کشمکشین کسکین له‌شمه‌سینه اساس عامل صایاراق،هرصنفین (طبقه‌نین)خصوصیت- لرینی وطبیعتینی بیان ائتمیشدیر.

حاکم‌طبقه‌لرهم‌مظلوملارا قارشی رحم‌سیزدیرلر ،هم ده‌اؤزآرالارینda مال - دولت ،شهرت وحاکمیت اوستونده‌دیدیشیرلر .روماندا بوطبقه‌نی سلطان بیگ ،حتم‌خان ،آقاخان بیگ ،بریستاو طالب‌خان وبقیه‌تمثیل ائدیرلر .صافوسون اوغلو شامو تکحه آتاسی نین وعائله‌سی‌نین دگیل بلکه بوتون کندین وائلین غیرتینی حکس ووطنین عاقتینی دوشونس بیر گنج دیر .

خلق اویانیب اؤزحقینی ایسته دیکجه حاکم طبقه وطفیلی‌لرداها آزمیش وقابالاشیر. ۱۹۰۵ انقلابی گوجلوبیر سئل کیمی چارمطلقیتینی یویوب آپاراندا پریستاوطالب‌خان اؤز محافظی کلبعلی‌یه اعتراف ائدیرکی " بیزایندی بیرقاراشاهییا دا دگمه‌ریک "خلق استبدادا اصول اداره‌سی نین ،باشدا چار اولماقلا،بوتون مامور وبیگ عالمی‌نین چوروک لوگونو باشادوشدوگوندن بومفتخورلاری اؤز بوینوندان آتماق ایچون اؤلوم — دیریم مبارزه‌سینه گیریشیر.رومانین صون قسمتینده سوویت حاکمیتی اوغروندا گئده‌ن چارپیشمالار وبو مبارزه‌ده‌کی کومونیست پارتی‌سی نین رهبرلیگی تصویراولونموشدور.شامو رومانی روس دیلینه ترجمه ائدیلمیش و بؤیوک رغبت له قارشیلانمیشدیر.

"ساچلی" رومانیندا کولخوزلارین محکم‌له‌ندیگی دؤورتصویرائدیلمیش دیر.کندلرین اقتصادی — مدنی گئری لیگی‌نین آرادان قالدیریلماسی ، پارتی ودولت اورگانلاری‌نین خلقین مادی رفاه حالینی دورمادان یاخشی لاشدیرماغا چالیشدیغی تصویر ائدیلمیشدیر.

مؤلف سوویت قوروجولوق وناییلیت لرینی گؤسته رمکله یاناشی انکشاف مانع اولان نقصانلاری دا قلمه‌آلمیشدیر.مؤلف ساچلی دا یئنی انسان نین یئتیشمه‌سینی و یوکسلیشیتی ،وطنپرورلیک وانسانپرورلیگی زنگین بویالارلا ترسیم ائتمیش ویئنی انسانین حیات یولونو ساچلی‌نین،رخساره نین تمثالیندا عمومی‌له‌شدیرمیشدیر.

آتادان یتیم قالان رخساره طب تکنیکومونو قورتاریب ولایته ایشه گئدیر.ایلک زمانلارا خلاقسیز کیشی‌لرین ودئدی — قودوجو (غیبت‌چی و سؤز دوزه‌لدن) قادینلارین نامناسب سؤز ورفتارینا دؤزمه‌ین رخساره اونو دیله — دیشه‌سالان اوزون ،قومرال (خرمانی) ساچلارینی کسیر و اؤزونو یاندیرماق ایسته‌ییر لکن ولایتین مسئول ایشچیسی غیاث‌الدین اونا کؤمک ائدیر واونو صانکی یوخودان آییلدیر.نهایت رخساره قولدور دسته‌سی‌نین کؤکونو کسمه‌گه گئدن آدامларا قوشولور و یارالانمیش پلیسین سلاحینی گؤتوروب ضد انقلاب دسته‌لری اؤلدورور.عینی زاماندا طب مدرسه‌سینه گئدیر ویاخشی بیر جراح اولور.ایکینجی دنیا محاربه‌سی نده جبهه‌یه کؤنوللو (داوطلب)گئدیر.اویالنیز یارالانان ساواشچیلارا دگیل وقتیله اونا خیانت ائدن ونشانلیسی رضوانی یولداش حیخاران

تامارایا دا شفقت له‌یاناشیر .ایسته‌ر تامارا ،ایسته‌رسه‌اونوا ینجید ـ میش اولان اسکی نشانلیسی رضوان رخساره‌نین شفا بیچاغینا محتاج اولدو قلاری زامان او ،اونلاری ساغالتماق ایچون الیندن گله‌نی اسیرگه‌میر . رخساره اودلارایچینده عائله‌قورور کمال ایله ائوله‌نیر واوغلونون آدینی ظفر قویور . بو آد اونلارین آلمان فاشیزمینه غلبه‌اینامی‌نین رمزی دیر .

پووئست لری(کیچیک حکایه‌لری) . سلیمان رحیم‌اوف اوندان آرتیق کیچیک حکایه یازمیشدیر .بونلارین هربیری‌نین اؤزونه مخصوص یئنی موضوعو و یئنی قهرمانی واردیر .

" مدالیون " (۱۹۴۲) پوویستینده دنیا محاربه‌سی‌نین ایلک گرگین وفلاکتلی گونلرینی تصویر ائدن یازیچی غافل باصقینا (هجوما)اوغرا ـ میش (معروف قالمیش)بیرشهرده کوتله‌وی سفربرلیگی(بسیج عمومی) و قهرمانلیقلاری ترسیم‌ائدیر .آنالار جبهه‌یه گئدیرواوشاقلار آرخایا گؤنده‌ریلیر .جبهه‌ده وقتیمیز ایکی ساواشچی یا (علی وآرکادی)وایکی طب ایشچی‌سینه (حکیم‌و گنج شفقت باجیسی (پرستاروالیا)جلب ائدیلیر .

علی وآرکادی‌نین اولدوزلو طیاره‌سی فاشیست لرین قانادی خاچ نشانلی طیاره‌لرینه دیوان توتور واوشاقلاری آرخایا کؤچوره‌ن قاطاری قورویور .حکیم سفربر اولموش طب ایشچیلرینه رهبرلیک ائدیر .اوبیرآز گئجیکن والیانی فراری کیمی حربی محکمه‌یه وئره‌جگینی بیلدیریرلکن نئچه‌ساواشچینی خلاص ائتمیش والیانی آغیرشکلده یارالاندیغینی گؤرنده پشیمان اولورو اؤز سهوینی آنلاییر .والیا اوندان آیریلمایان ایکی اوشاغینا گؤره (روزا وبوریا) گئجیکمیشدی .ایندی بوقادین روزاوبور ـ یانی یتیم قویور لکن اونون ازی آرکادی ،قاطاری قورتاریر (خلاص ائدیر) فقط اؤز اوشاقلاری نین دا بورادا اولدوغونوبیلمیر .بوجبهه حادثه‌سیندن صونرا مؤلف جبهه آرخاسینی وباکی نی تصویرائدیروعلی ایله آرکادی‌نین عائله‌لرینه دقتی جلب ائدیر .

*** *** ***

منابع :

۱ ـ آذربایجان سوویت یازیچیلاری .باکی دولت نشریاتی ۱۹۵۸

۲ ـ ادبیات ۱۰ ، م . عارف . پ . خلیل اوف معارف نشریاتی باکی ۱۹۷۴

* نثر نمونه‌سی *

توتاش داغلاری بوروین قالین مئشه‌لری یاشیل یارپاقلارگؤتورمیشدی یان ـ یانا آخوب تؤکولن گوموش سولار، چلچراغ کیمی مئشه‌نی نورا بویامیشدی. آغ چیچه‌ک لی ککلیک اوتلاری‌نین خوش‌عطری داغی ـ داشی‌توتموشدی بوز قایالارین چاخماق داشلاری، اولدوز کیمی گؤیه سپه‌له‌نیردی. نمیش‌لیکدن دوشن گؤک گوزدگین اوستونه‌بوز شورولریا‌یلمیشدی. قاباق ـ قاباغا دایانان چوبانلار آغیز ـ آغیزا وئریب اوخویوردیلار:

بوز آت‌سنی سر طؤیله‌ده باغلارام،
آدایچیرم سنه مخمز چولارام.
گوموشدن دوگدورره‌م سنین نالینی
یوز گؤزه‌له هؤردوره‌رم یالینی...
... .
قوی سنه دئسین لر، آی قاچاق نبی!
هاجری اؤزیندن آی قوچاق نبی! ...

بوماهیلار هاجری گؤیون یئددی قاتینا قالدیریردی. او، دایاندی یغی یئردن ترپه‌نیب، مئشه‌نین ایچی‌ایله یئریدی. او، خئیلی گئدوب آخان چینغیلا[1] راست گلدی. ائله‌بیل کی، باش طرفدن آردی ـ آراسی‌کسیلمه دن آغ چینغیل تؤکولور، چینغیل ـ چینغیلا قاریشیرو آخوب گئدیردی.

هاجر یوخلاماق ایچون بیرآیاغینی چینغیلا آتدی، یئریندن قوپار ـ یلدی، تله‌سیب اویان ـ بویانا مئیل ائتدی، تئز آینالینی[2] اؤزینه‌لنگر توتوب اوزی آشاغی گئتدی. چینغیل چایا تؤکولوردی. او، چایا دوشرکن، ال آتوب بیرآغاجین باشی اوتایدا، کوکی بوتایدا، کؤرپی‌کیمی‌سالینمشدی. آغاجین آلت قاناداری‌چایین قومینی، اوست قاناداری ایسه‌گؤیون بیر قاتینی سوپوریردی. آغاج اسیم ـ اسیم اسیردی. هاجرآینالیسینی حیگنه آتوب اسن آغاجین اوستینه‌چیخدی، چایی اوبیری‌تایا کئچدی. او، الینی پاپاغینا آتوب چینغیلا باخدی، چینغیل یئنه‌ده‌آخیردی. هاجر مئشه‌لی‌قاناداری‌لا ایره‌لی‌له‌دی. او، یورولوب دایاندی، نفس آلدی، آلنیندن تری سیلدی چای گول ـ گول اولوروگئدیردی. قیزیل‌یالیقلارقویروق اوسته قالخیر، آغیزلارینی آچوب گولوروتپه‌سی آشاغی‌اؤزلرینی‌سوباوورودیلار.

۲۸ ۱ـ خیردا داش ۲ـ تُفنگ

هاجربالیقلارا تماشا ائدوب یورغونلیغینی آلدی یئنیدن ترپندی، بیر خئیلی گئدندن صونرا گؤی داشدان هورولمیش کیمی گؤیه قالخان بیر داشا راست گلدی. هاجر ال آتوب داشدان یاپیشدی، چیخدیقجا ـ چیخدی، قالخدیقجا ـ قالخدی، ائله بیل نردبانلا گؤیه قالخدی. هاجر اگیلیب یئنیشه باخدی، گؤزلری آخدی، اوره گینه بیرخوف چؤکدی. او، ال آتوب آینالینی سیخدی: سندن مدد! ـ دئدی.

هاجر قارتال کیمی شیش قایانین باشیندان هرطرفی سئیرائتدی. صونرا او، یاواش ـ یاواش قایادان دوشوب مئشه لیگه گیردی. آز گئتدی، چوخ گئتدی، خئیلی یول گئتدی. گؤی داشدان پیققیلداشیب تؤکولن آغ سویا آغزینی سؤیکه یوب دویونجا ایچدی.

هاجربیرآزدا گئدیب ظلمت لی بیرمئشه لیگه قووشدی. او، گؤزی یومولی کیمی بورانی دا بیرطور آدلایب بیردوشه چیخدی. بوراداکی پاییز چیچه ک لری نین عطری هرطرفی بورومیشدی. هاجربوچیچه ک لردن توپلایوب بورنینا یوتدی: ـ لاپ بیزیم داغلارین دادینی وئریر ـ دئدی.

هاجر چیچه ک لری سینه سینه باسوب بیرآز دوردی، صونرا یئنه ایرلی ـ ه دی. اونون ایتیله شن گؤزلری بیرشئی آختاریرمیش کیمی، هرطرفده حکم ورمگه باشلادی.

هاجر بویلاندی باخدی، ایره لیده کی اوست ـ اوسته سیتیشیب قالخان یالیغا طرف یئریدی. او، قایالیغین آیاغینا چاتدی. بیرنئچه قایا یخاریبا چیخدی. داغ گئچی لری اوتا چیخمیشدی. بیرسوینوزلی تکه (1) ینا عاقالخمیشدی. تکه دیک قایانین باشینا چیخیب دوردآیاغی سته توللانوب گئرییه قایدیر یئنه چیخیردی.

بوینوزی بورما تکه اوینا قلاییر، آتیلیر ـ دوشور و [illegible] ـ ردی. تکه بیرده چیخدی، بیرده باشینی قالدیردی. [illegible] دیغیندان آشاغیداکی اوچوروما طرف بویلانماغا باشلادی

آینالی آچیلدی. تکه آشاغیداکی دره ده بند آلدی

*** *** ***

یازان : پروفسور- غلامحسین بیگدلی

(۳)

۱۴ - ترصیع - بدیعی واسطه‌نوعلریندن بیری ده ترصیع آدلانیر. بیز نسیمی شعریندە صنعتکارلیقین بونوعونه‌ده چوخ راست گلیریک. ترصیعین خصوصیتی اونون موازی‌لیگیندە دیر .یعنی بیرمصراع یا بیربیتن بوتون سؤزلری برابر ،عینی هجالی وموازی اولمالیدیر .آشاغیدا نمونه‌لره دقت یتیره‌ک :

من آن،گنجم‌که دربا طن هزاران گنج زر دارم
من آن بحرم که در دامن بدریاها گهر دارم*

دؤنموشم غمدن هلاله شول مه تابان اوچون
قیلمیشام قربان بوجانی شول شه‌خوبان اوچون

گؤزلرین سودا سینا دوشدو کؤنول فتنه‌نین غوغا سینا دوشدو کؤنول

شول بویو رعنایه وئردیم کؤنلومو شول گؤزوشهلایه وئردیم کؤنلومو

شول لب شیرینه یارب گلشکر دئیه‌رسم نولا
شول گونش طلعتلی آیا گر قمردئیه‌رسم نولا

شمع فلک حسنونه پروانه دیر جان جهان وصلینه شکرانه‌دیر.

یوخاریدا گتیردیگیمیز بیتلرین هامیسیندا ترصیعین بوتون خصوصیتلری تطبیق اولونوبدور .نمونه اوچون بوبیتلردن بیریسی نین مصراعلاری‌نین سؤزلرینی توتوشدوراق :

۱- نجی مصراع دؤنموشم غمدن هلاله شول مه خوبان اوچون
۲- نجی مصراع قیلمیشام قربان بوجانی شول شه خوبان اوچون

بو موازی‌لیک یوخاریداکی بیت‌لرین هامیسیندا تطبیق اولونور.

ترصیع بیر بیتده دگیل بعضا "بیرمصراع دا بئله‌تطبیق اولونا بیله‌ر .یعنی بیرجه مصراع ایکی مستقل جمله‌دن عبارت اولورکی، بیری دیگری‌نین ترصیعی‌دیر .جمله‌لرین سؤزلری عینی هجالی اولور ،همیده موازی سؤزلو اولورمثلا"آشاغیداکی بیتین ایکینجی مصراعسی اوجمله‌دن دیر :

* نسیمی دیوان فارسی باکو ۱۹۷۲ صحیفه ۲۲۶

بن اول منصورم ای عارف کی حقدن بولموشام نصرت
انا الحق سؤیله رم دائم کی،عمروم پایدار اولسون

صون مصراعنین هرایکی مستقل جمله سینده عین هجالی،عین جنسلی سؤزلر بیر- بیرلرینه موازی اولاراق یئرله شمیشلر .شعره متقارن آهنگ دارلیق وئرمیشلر .

بعضا "ترصیع بیربیتین هرایکی مصراعسیندا تطبیق اولونور .یعنی هرایکی مصراعنین ترکیب حصه لری موازیدیر :

عمانه گیره ن عشقله ، دردانه یه اوغرار
شکرانه وئره ن جانینی، جانانه یه اوغرار

یوخاریداکی بیتین مصراعلارینین هردؤرد مستقل جمله سینین بوتون ترکیب حصه لری عینی هجالی،عینی سؤزلو همیده موازیدیر .

آشاغیداکی رباعینین ترکیب وقورولوشونا دقت یتیرک :

شول بویو رعنایه وئردیم کؤنلومو
شول گؤزو شهلایه وئردیم کؤنلومو
شول گونش سیمایه وئردیم کؤنلومو
شول اوزو چون آیه وئردیم کؤنلومو

بو دؤرد مصراعنین بوتون ترکیب حصه لری برابردیر .

۱۵ - التزام - التزام بدیعی صنعتکارلیقدا ائله بیرسؤزدورکی، لزوما " بیرنئچه شعرین بوتون بیتلرینده دائما "تکرار اولونور .بیز نسیمی شعرلری ایچه ریسینده بوقایدا اساسیندا یازیلمیش بیرپارا شعره راست گلیریک .اونلاردان نمونه ایچون بیرنئچه مصراعسینی گؤسته رک :

چون بنی بزم ازلده ائیله دی اول یار مست
اول جهتدن گؤرونور بو چشمیمه دیار مست

*

مست درگاهم نه مستم بوشراب جرعه دن
صانما ای خواجه بنی کیم اولموشام بیکار و مست

*

شویله مستم تا قیامت داخی هشیار اولمازام
چون بنی وجدت مئیندن ائیله دی اول یار مست

۵۶ مصراعلیق بوقصیده نین بوتون بیتلرینده ایشله نیلن " مست" سؤزونه التزام دئیلیر .قافیه اینسه یار،دیار، بیکار و...دن عبارتدیر

*** *** ***

۱۶ ـ ردالعجزعلی‌الصدر ـ ردلعجز علی‌الصدر فورماسی تکریر نوعلریندن بیریسی دیر .کلاسیک ادبیاتین ان فورمال،ظاهری عنصرلرینڈن اولان بو بدیعی واسطه‌دن نسیمی ده اؤزشعرینده‌بئری گله‌رکن مهارتله استفاده ائتمیشدیر طبیعی،ساده دانیشیق دیلینی،متقارن،بیغجام و آیدین شکلده افاده‌ائتمگه شرایط یارادیر .بوشعره‌دقت یئتیره‌ک : نقش ونگاری گؤرفلکین کیم‌نه‌نقشله نقش ائیله‌دی وقاپدی ایمدنگاریمی

بوبیتده‌کی نگارسؤزو بیرینجی مصراعنین اولیندن ایکینجی مصراعنین آخرینا ونقش‌سؤزو بیرینجی مصراعنین آخریندان ایکینجی مصراعنین اولینه کئچیب تکرار ائدیلمیشدیر .بونا ردالعجزعلی الصدور دئیلیر .بوفورمال واسطه شعرین مضمونونا خلل یئتیرمه‌دن شعرین آهنگدار لیقینی ،موسیقی لیگینی، آخیجی‌لیقینی داها دا آرتیریر .آنجاق نسیمی بوبیت‌ده تکجه ردالعجزعلی الصدر فورماسیندان دگیل بدیعی واسطه‌نین دیگر نوعلریندن ده استفاده ائتمیشدیر .بیت‌ده‌کی نقش سؤزو اوچ دفعه تکریر اولونور .صونونجو نگار سؤزو عین حالدا ایکی معنا داشییر (یار ـ بویا) وایکی دفعه ایشله‌نیلن نگارسؤزو جناس شکلینده دیر وسایره .

ردالعجز علی الصدر فورماسی ایشله‌دیلمیش بیرنئچه‌نمونه :

لطف اگر حقدن اومارسن ،گؤستر احسان لطف قیل
لطف و احسانیندان اومان یاره احسانین قنی

*

ای جان و ای جهانین ماهیتی و جانی
عینی سن اهل عینین همجان وهم جهانی

*

بی وفادیر چون بوعالم کیمدن ایسترسن وفا
بی وفا عالم ده سن یار وفادار ایستمه

*

عبیر و عنبر و عودون سینیقدیر قدر و بازاری
معنبر زولفونو تاکیم صباعنبرفشان ائتدی

*

یاشینی یاندیردی عشقین،هم‌قوروسون کؤنلومون
کیم کیه دوشدو عشقه یاندیردی قورو ویاشینی

*

کشف اسراریندان اونون یانازام صبر ائیله‌رم
آیدیرم اغیاره‌تاکیم کشف اسرار اولماسین

لیلی نین بیلدیگینی گر لیله مجنون ،بیله بس
عاقلین عقلی قاچان بیلدی کی، مجنون نه بیلر

*** *** ***

۱۷ ـ تشخیص و انطاق ـ نسیمی شعرینده تشخیص وانطاق فورما ـ سینا دا راست گلمک اولار .دوز دورنسیمی بو ایکی بدیعی واسطه نوعوندن آز ونادر حالدا استفاده ائتمیشدیر .بیرده کی بیز بویا زیدا اساسا" شاعرین آذربایجان تورکیسینده یازدیقی شعرلرینین بدیعی خصوصیتلر ـ ینی گؤزدن گئچیرمک ،سؤزسوزکی، نسیمی قدرتلی بیر سؤز استادلاریندان دیر وبؤیوک صنعتکارین عرب ـ فارس دیللرینده نظمه چکدیگی شعرلر ـ ینده بونوعه آز یئر وئرمه میشدیر .

تشخیص شخصیتلندیرمک دئمکدیر .یعنی شاعر یئری گلنده جان سیز بیر شئی، وارلیقی جانلیلار یئرینه گؤتورور ،یاکی جانلیلارین وظیفه سینی عهده دا رائدیر .مثلا" داغ دانیشیر ،داش آغلایبیر ،بولود کیشنه بیر . کولک قاپینی دؤیور .انطاق ایسه ، نطقه گتیرتمک، دانیشدیرماق وظیفه سینی یئرینه یئتیرمک دئمکدیر .مجسمه دیله گلیر ودانشیر ودیگرجان سیز اشیاء وسایر . مثاللارا گئچگ :

ای بادصبا بن دن ایلت یاره سلامی* شول غمزه لری عربده چی، عینی حرامی
مشتاقه نه دیرچاره بنه بیلدیرآنی کیم گرفرصت اولایاره دگرمن** بوپیامی

یوخاریدان بیرینجی مصراع دا نسیمی بادصبادان بیرجانلی موجود کیمی استفاده ائده رک ،اونون دیلی ایله یاره سلام یئتیرمک ایسته بیر . بونا تشخیص وانطاق دئیلیر .چونکی جانسیز بیرشئی جانلی نین وظیفه ـ سینی مشخص وظیفه سینی یئرینه یئتیریر .نطقه گلیب دانیشیر .اوچودؤرد ونجو مصراعلاردا شاعر مشتاقین دردینه اولوناجاق چاره نی ده یئللدن سوروشور ،یئللی جانلی بیر شخصین یئرینه گؤتورور .جانسیزکولگه فکر سؤیله تدیرمگه جهد ائدیر . آشاغیداکی بیتده نسیمی یازیر :

ای لبین آب چشمهٔ حیوان طلعتیندن خجل مه تابان

بورادا شاعر تشخیص صنعتیندن ،یعنی جانسیز بیر موجودون جانلی نین وظیفه سینی یئرینه یئتیرمه سی وظیفه سیندن استفاده ائدیر .آیدین دیرکی، آی جانسیز ،شعورسوز ودویغوسوز بیر وارلیق دیر .آنجاق کلاسیک ادبیاتدا گؤزه ل لیک سمبولو ـ رمزی اولان بوجانسیزموجودمعشوقه

---

* یئتیمر ** یئتیمر

ـین،گؤزه‌لین ،طلعتی جمالی قارشیسیندا خجالت چکیر ،اوتانیر .بیلیرـ ـک خجالتی آنجاق جانلی اؤزوده آنجاق انسان علی‌الخصوص حساس ودویان انسان چکه‌بیله‌ر .لیکن شاعر سئوگیلی‌سی‌نین جمالی‌نین نه‌قدر پارلاق ، ـه‌قدر جاذبه‌لی وگؤزه‌ل اولدوغونو نمایش اتدیریب ،گؤسترمک اوچون حتی گؤزه‌ل لیک رمزی اولان آیی دا بئله‌اونون برابرینده اوتاندیریر ـاخ ! بونا تشخیص دئیلیر . بومصراعلارا نظرسالاق :

عشق اودو اوغراشدی شمعین جانینا گؤرکیم نئجه
هم یانار ،هم گؤزلریندن آخیدار سیلابلار .

بوبیتین بدیعی صنعت خصوصیتلریندن بیری اولان مبالغه حقیقنده فاباقدا دانیشدیق .ایندی بورادا شاعرین تشخیص بدیعی صنعت نوعوندن ـئجه استفاده ائتمه‌سینی سؤیله‌مک ایسته‌ییریک :

بیلیریک شمع جانسیز بیر موجوددور ـ شئی‌دیر .اؤزوده حقیقتا " یانماق وایشیقلاندیرماق واسطه‌سی دیر .آنجاق نسیمی بوبیتده شمعی‌بیر جانلی موجود کیمی گؤتورورکی،یاندیقجا گؤزلریندن یاش، اؤزوده سئل کیمی یاش آخدیریر .شاعربورادا گؤزه‌ل بیرتشخیص یاراتماقلا برابر ، همیده یانارشمعدن آخیب تؤکولن داملالارین گؤزیاشینا بنزه‌تمه گؤزه‌ل تشبیه‌دیر .سوآخان گؤز یاشلارینی داسیلابه بنزه‌تمک قدرتلی مبالغه دیر .بوتون بوکیمی صنعتکارلیق وهنر گؤستریرکی ،نسیمی نه اندازه بؤیوک بیر استاد اولموشدور...

۱۸ ـ سئوال ، خطاب ، ندا ـ شعرده سئوال،خطاب وندا صنعتی یاراتماق ،شاعره هنر سایه‌لیر .سئوال بیرقاعده اولاراق هرمصراعنین صونوندا ،نادر حاللاردا مصراعنین مختلف یئرلرینده اولا بیله‌ر .ائله فکر ومطلب لروارکی اونلاری آنجاق سئوال وجواب شکلینده وئرمک ، گؤزه‌ل ،مناسب ومقصده اویقوندور .مثلا"بؤیوک نظامی‌نین اؤلمز" خسرو و شیرین " مثنوی سیده خسرولا فرهادین سئوال وجوابی.

نسیمی ده بو گؤزه‌ل بدیعی واسطه‌دن یئری گلدکجا باجاریقلا استفاده ائدیب ،سئوال ،خطاب وندا فورماسیندا یازیلمیش بیرجوخ شعرلری واردیر .مثلا"شاعرین آشاغیداکی " دگیل می؟"ردیفلی‌شعرینه دقت یئتیره‌ک :

جمالین قبله‌ٔ ایمان دگیلمی؟ وجودون مظهر انسان دگیلمی ؟

قمر ،چرخ فلک سرگشته حیران سنین عشقینده سرگردان دگیلمی؟

یا خود بوشعره نظر سالاق :

جانیمی یاندیردی شوقون ای نگاریم قنده‌سن ؟

گؤزلریم نوری ایکی عالمده واریم قنده‌سن ؟

یا خود اوحدالدین اوحدی نین مشهور" چیست ؟" (" نه‌دیر ؟")قصیده‌سینه تورکجه یازدیقی نظیره‌ده‌کی بومصراعلارا دقت یئتیره‌ک :

دون وگون * منتظرم‌بن کی‌بوپرگارنه‌دیر ؟

گنبد چرخ فلک گردش دوار نه‌دیر؟

فلکین اصلی نه‌دن دیر ،ملکین نسلی نه‌دن ؟

آدمین صورتینه بونجا طلبکار نه‌دیر؟

بیر مکس طبعینه باغ ،بال نه‌دن،زهرنه‌دن ؟

یئنه بیریئرده عجب گنج نه‌دیر ،مارنه‌دیر؟

یوخاریداکی مصراعلارین هامیسیندا فکر ،دوشونجه‌نی سئوال وتعجب واسطه‌سیله چاتدیریلماقا جهد گؤستریلمیشدیر .فکری چاتدیرماق وآید - ینلاشدیرماق اوچون مطلقا سئوال وئرمک ضرورتی اورتایا چیخمیشدیر . بوجورمصراعلاری اوخویارکن آهنگی دگیشدیرمک ویازارکن مصراعلارین صونوندا سئوال، (؟) و ندا (!) علامتلری قویماق لازمدیر .

سئوال فورماسی ایله‌نرابر نسیمی شعرینده‌بدیعی واسطه‌نوعوندان ساییلان خطاب وندا نوعونه‌ده تئز- تئز راست‌گلیریک .شاعرشعرلرینده گؤنوله ،گؤزه‌له ،معشوقه‌یه ،فقیهه وباشقالارینا خطاب ائده‌رک بیر چوخ شعرلرنظمه چکمیشدیر :

ای گؤنول ! نادان قتینده رازینی فاش ائیلمه

اهل عرفاندیر بو رازیس محرمی، نادان دگیل

نسیمی گؤنلونه خطاب ائده‌رک ،زمانه‌سی‌نین بوتون انسانلاربنی باشاسالماق ایسته بیرکی،نادانلارا ،جاهل لره‌اینانماق،اعتبارواعتماد ائتمک وسرآچماق اولماز .نادان دان دوزگون وجدی حرکت اومماق خطا دیر .لازم اولارسا اوره‌ک سؤزونو سرینی عارف انسانلارا سؤیله‌مک لازمدیر کی، اونو کیمسه‌یه آچماسینلار .ناجارسالار دردینه شریک اولوب چاره ودرمان ائتسین لر .

شاعرین سؤیله‌دیگی هرنداسیندا ،هرخطابیندا بیرسایق اول ،بیر

---

* – دون (تون)و گون = گئجه گوندوز

اؤزونه گل، بیرآییل چاغریشی واردیر .بیر اؤیود (نصیحت) ،بیر قایغی بیرنجیب دویغودویولور .نسیمی‌نین بیرچوخ شعرلرینده عارفه حرمت جاهله مذمت ونصیحت نداسی وخطابی واردیر .

زرق وتزویرین زمانی گئچدی ای زاهد ! اویان !
عشقه طاعت قیل کی اولدوحکم انین فرمان بودور

یاخود : عشقه چون درمان بولونماز (تاپیلماز) گئچ امکدن ای حکیم !
گل بیلینمزنسنه دن گئچ ابسم (لال) اول درمان بودور .

یاخود : دولتینه بو دنیانین اولما مقید ای کؤنول !
آنین اوچون کی دنیانین دولتی بی ثبات اولور

بیردنیا فلسفی فکرتوپلانان بوبیتین بیرینجی مصراعی‌سی‌نین صونوندا کی ای سؤزو خطاب دیر وامثاله‌سئوال ،خطاب وندانی بیرنئچه بیته نظر سالاق :

ای بیلمه‌ین بوجان عزیزین حقیقتین جانی بیلانه‌صورکی نه‌جانانه‌یم‌ینه

*

ای سککیز جنات‌عدنی عرض‌ائده‌ن زاهد بنه
بن بو گون یارین جمالیندا گلستان بولدوم‌اوش

قنی‌بیرعهدوپیمانی بوتون یار؟! * قنی‌بیرقولوگرچک[1] دوغرو دلدار
قنی حقی‌بیلن بیرگرچک ارکیم! اولا دوغرو آنین دیلینده‌گفتار!

*

ایتیردین جام جمشیدی اویان اویقودان ای غافل؟!
نه بولدون اویقودان گؤسترنه‌قیلدین اویقودان حاصل

*

عجبا ! بوحوری اوزلومه‌بدر یاپریمی؟!
بویو سرو بوستانی یاناغی گول تری می ؟

*** *** ***

۱۹ ـ ایماله ـ ایماله‌بیرکلمه‌نی حدیندن آرتیق اوزاتماقدیر یعنی لازم اولان یئرده‌سؤزوصنعی اولاراق اوزاتماقدیر .بو ،اوندان عمله گلیرکی،بعضا "معین معنانی ،مضمونو ،مطلبی مصراعدا یئرله‌شدیرمک خاطرینه معین بیرسؤزو ،کلمه‌نی اوزاتماق ضروری اولور .شرقین کلاسیک شاعرلری‌نین هامیسی دئمک اولارکی،یئری گلنده ایسته‌رـ ایسته‌مزـ بو واسطه‌دن ده استفاده ائتمیشلر .کئچمیش ادبیاتشناسلیقدا ایماله‌شعر صنعتینده نقصان ساییلمیردی .چونکی ائله‌بیر شاعرتاپیلا بیلمز کی،

۱ ـ دوغری ـ حقیقی

اونون شعرینده اضطرارا "بو واسطه ایشله نیلمه میش اولسون ،اونون یارا- دیجیلیغیندا آز دا اولسا اوزادیلمایا راست گلینمه سین .نسیمی شعر- ینده ده بیز آرا- سیرا ونادرحاللاردا اوزادیلمیش مصراعلارا راست گلیریک کی،اونلارین بیر نئچه سینی نمونه اولاراق گؤسته ریریک :

غمدن اینجلدی بو گؤنلوم یعنی اولدو یای کیمی
گؤزلریمه توش اولالی شول هلالی قاش لار

*

زمانه زلف وروخوندن بلایه سالدی بنی
هم اول زمان کی ، سئچیلدی قاراسی آغیندان

بوگؤزه ل مبالغه لی بیتلرین ایکینجی مصراعلارینداکی "قاش" و"آغ" سؤزلرینی بیر قدر اوزاتماق لازمدیر ،یوخسا شعرین وزنینده سکته عمله گلمیش اولور .باخ ! بو اوزاتمایا ایماله دییلیر. ایندی ده ایماله تطبیق اولونموش بیرنئچه بیتی نمایش ائتدیرک :

عاشیقین باشیله اوینار شول نگارین زلفو اوش
عاشق اول میدانا گیر ،کیم توپ لا چوکان بودور

*

قاچان کی، سنبل زلفون نقابی آیه دوشه ر
قمر سحابه گیره ر ، آفتابه سایه دوشه ر

*

دون و گون ایکی گؤزومدن آخیدیر انار دانه
جگریم قانیله باشیم پیکریم نه خوش بویاندی

یوخاریداکی بیتلرده ده دیگر بدیعی واسطه لرله یاناشی "توپلا" "آیه" ، "انار" سؤزلری اوزادیلمیشدیرکی،بونلارا ایماله دئیلیر.

*** *** ***

۲۰ - زحاف - وزن خاطرینه وایماله نین عکسینه اولاراق شعرده بعضا "سؤزلرین قیسا دیلماسی ضرورتی دوغور ،یعنی بیرسؤزون حرفلرینی سیخشدیریب بیر قدر قیسالدئمک طلب اولونور مثلا "رفیع یئرینه رفع، طرف عوضینه طرف ،آتش یئرینه تش وسایره نسیمی شعرینده دم زحاف ایشلنمیشدیر. مثال اوچون :

ای سکیز جنات عدنی عرض ائدن زاهد بنه
بن بو گون یارین جمالیندا گلستان بولدوم اوش

قنغی(۱) بورجون یلدیزی سن ای ملک بیلمم سنی
منزلین رفع اولدو یوزمین کوکب سیاره دن

---

۱ - قنغی = هانکی ،هانسی .

یوخاریداکی بیتلرده وزن پوزولماسین دئیه سککیزیئرینه "سکیز" و رفیع یئرینه "رفع" سؤیله‌نیلمیشدی .بیرهجا اسگیلمیشدی .سؤزبیرقدر سخیشدیریلمیشدیر . بونا زحاف دئیلیر ...

*** *** ***

۲۱ ـ اشتقاق ـ مشتق کلمه‌سیندن نشاءت ائدیب ،بیرکؤکوا ولوب شعرده مختلف شکللرده ایشله‌نیلن سؤزلره اشتقاق صنعتی دئیلیر . شاعربورادا اؤزقدرتینی وسؤز ذخیره‌سی‌نین نه‌قدر زنگین اولدوقونو نمایش ائتدیرمک اوچون عینی سؤزون مختلف تظاهروِمعنی کسب ائتمه‌سی فورمالارینی بیرجه مصراع یا بیربیتده یئرله‌شدیریر .نسیمی ده‌گؤروندو گو کیمی بو مهم صنعت واسطه‌سیندن باجاریقلا استفاده ائتمیشدیر :

هربی هنرانصاب‌له منصوب‌لری توتدو
صاحب‌هنره منصب و ادرار (۱) بولونماز

نصب سؤزوندان یارانان انصاب ،منصوب ،منصب کلمه‌لرینی شاعر باجاریقلا بیر بیته یئرله‌شدیرمیشدیرکی،بونادا اشتقاق صنعتی‌دئیلیر .

ناظرم ، هم سی نظیرم ،هم‌بصیرم ، هم بصر
هم ایکی لیکدن منزه وحدتین منظوریم

یوخاریداکی بیتده نظر سؤزوندن تؤره‌ن ناظر (باخان)نظیر (بنزه‌ر اوخشار ،تای ،مثل) ،منظور (نظرده توتولان)سؤزلری .ائله‌جه‌ده بصیر (صاحب نظر) .و بصر (گؤز)سؤزلری‌نین بیرجه بیتده ایشله‌نیلمه‌سی‌قدرتلی شاعرین اشتقاق صنعتینی نمایش ائتدیرمک اوچون گؤزه‌ل نمونه‌در .

نسیمی‌نین اشتقاق صنعتی‌ایشلتدیگی بیرنئچه بیتی‌نظردن کئچیره‌ک :

ظاهرم ظاهرده ،فاشم ، مظهرم هم مظهرم
باطنم هر شئی ده یعنی باطنین مستوریم

*

ظاهر و باطن بنم ، پیدا و هم پنهان بنم
مظهرم ،هم مُظهرم هم مظهرین مظهوریم

*

عشقله معشوق وعاشق بیرایمیش هم‌امه‌ن هم‌امدیرن هم‌شیرایمیش
صورتی‌مصحف ،اؤزو تفسیرایمیش بوالعجب قدرت‌عجب تقدیرایمیش

*

زرق و تزویرین اساسی اولدو ای زاهد خراب
عشقه معمار اول کی،معمورا ول عمارندیربوگون

*

۱ ـ ادرار = وظیفه ، منصب ، مقام ، رتبه

آلیله آلا گؤزلرین آلداتدی آلدی گؤنلومو
آلیمی گؤر نه‌ال اله‌ر، کیمسه ایرشمز آلنه

بوتون بو بیتلرده وا ونلارلا بوکیمی دیگر بیتلرده صنعتکار شاعر اشتقاق بدیعی واسطه‌سیندن استفاده ائتمیشدیر. عین حالدا بوبیتلرده بیرچوخ بدیعی واسطه‌لردندن استفاده اولونموشدور.

*** *** ***

۲۲ ـ تنسیق الصفات ـ شاعر بیرشخص یا بیرشئی تعریف ائده‌رکن اونو بیرنئچه گؤزه‌ل صفتلرله موصوف ائدیر. ممدوحونا بیر ـ بیری نین آردینجا یا راشیقلی، پارلاق صفتلر عایدائدیر. نسیمی بوحقده حدیندن آرتیق باجاریق واستعداد صاحبی اولموشدور. اونون تنسیق الصفات فورماسیندا ایشلتدیگی شعرلری دوغرودان‌دا نمونه، مثلی برابری اولمایان دیر. بیزشاعرین جوشقون طبعی‌نین محصولو اولان، اوینا ق هزجبحرینده سؤیله‌نیلمیش گؤزه‌ل بیرغزلینی بورادا نمونه‌گؤسترمک ایسته‌ییریک.

نسیمی بوغزلین بوتون مصراعلارینی وبوتون سؤزلرینی تنسیق الصفات کیمی ایشلتمیشدیر: مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن

نگاریم، دلبریم، یاریم، ندیمیم، مونسیم، جانیم
رفیقیم، همدمیم، عمروم، روانیم، درده درمانیم
شهیم، ماهیم، دلارامیم، حیاتیم، دیرلیگیم، روحوم
پناهیم، مقصدیم، میلیم، مداریم، فکرتیم، جانیم
قمرچهریم، پری رویوم، ظریفیم، شوخوم و شنگیم
سمن بوییم، گل اندامیم، زهی سرو گلستانیم
لطیفیم، نازکیم، خوبوم، حبیبیم، طرفه محبوبوم
حجازیم، کعبه‌م وطوروم، بهشتیم، حورو رضوانیم
گلوم، ریحانیم، اشجاریم، عبیریم، عنبریم، عودوم
دوروم، مرواریدیم، کانیم، عقیقیم، لعل ومرجانیم
دلفروزوم، وفاداریم، جگرسوزوم، جفاکاریم
خداوندیم، جهاندا ریم، امیریم، شاه و سلطانیم
چراغیم، شمعیم ونوروضیاموا ولدوزوم، شمسیم
هزاریم، بلبلوم، گولوم" نسیمی"یی خوش‌لحانیم

شاعرین عمان طبعی‌نین محصولوا ولان بوغزل، غزللرین سلطانی‌ا ولاراق باشدان آیاقا تنسیق الصفات بدیعی‌صنعت واسطه‌سی‌ایله بزه‌دیلمیشدی.

حضرت علی(ع)نین اؤگود (نصیحت)لری

(۵)

*** ـ زینهار جاهل کیمسه‌لرله مزاح ائتمه .اونلارین حاللاری ودیللری عقربین قوبروغو کیمی‌دیر .درحال سنین قلبی‌وی زهرلی‌یه بیله‌ر .

*** ـ باطنی و ظاهری دوغرو اولان انسانلار اوچون،من ده دوغروییام لکن هرشئیی اگری گؤره‌ن لره‌قارشی بلکه‌من ده اونلار کیمی اولا بیله‌رم .

*** ـ اصیل بؤیوک شرف ،ادب و فضیلتده دیر .بوخسا ،حسب ونسبده‌دگیل.

*** ـ هرشئین صونونو اوزون اوزون دوشونن وبیرنوعی قرار وئرمه‌ین ـ لردن، شجاعت وجسارت آدینا هئچ بیرشئی انتظار چکمه‌ک اولماز .

*** ـ آزغینلیغین صونو ،یارذیل ویاخود یوخ اولما قدیر .

*** ـ جهانین بوتون وارلیقلاری فانی‌دیر .بیر اؤرومجک (عنکبوت)توری کیمی‌دیر ،بیرآندا وار اولدوغو کیمی،بیر آندا دایوخا ولا بیلر .

*** ـ حریص اولانلاردا ، حیادن اثر تاپیلماز .

*** ـ هر شئیه عبرت له‌باخین.وگؤردوک لریزدن عبرت آلین .

*** ـ هئچ کیمسه‌نین خطاسینی اوزونه وورمایین .اونون خطاسینی، باشقا بیرینی مثال گؤسته‌ره‌رک آنلادین .

*** ـ دشمنین ان تهلکه‌لی‌سی، حیله‌سینی گیزله‌مک خصوصوندا موفقیت گؤسته‌رنلردیر .

*** ـ آغیللی انسانلار ،آز دانیشار .چوخ دانیشانلار ،فقط احمق لزدیر .

*** ـ باشقالاری‌نین یاخشی حرکاتلارینی تقدیر ائدون.درحال دوستلاریزو چوخالدیغینی گؤره‌رسیز .

*** ـ آغیللی‌لارلا،مشورت ائدیلمییه‌ن ایشلرده ،یاخشی نتیجه‌یه‌چاتماق اولماز .

*** ـ دنیادا ،آجلاری دویورماق قدر بؤیوک یاخشیلیق یوخدور .بونو انجام وئره‌نلر ،آخرتده ده اجرلرینه چاتارلار .

*** ـ حدینی بیلن ودرجه سیندن تجاوز ائتمییه ن کیمسه ، حق نظرینده مقبول و خلق نظرینده دا مرغوب اولور .

*** ـ اؤلوم ،هئچ کسی بورا خمیر ،او ،ائله بیر گئچید (معبر)دیر کی،هر کس اورادان گئچمه گه مجبوردیر .

*** ـ انسانلار دائما " بیلمه دیگ لری شئیلردن هورکرلر .

*** ـ اگر خئیرلی بیرایش گؤرمک ایستیرسن،بوگونون ایشینی صاباحا قویما . چونکی،صاباحا قدر نه اولاجاغی بللی دگیل .

*** ـ دادلی دیللی اولانلارین دوستلاری،هرگون بیرآز داها آرتار .

*** ـ دوستلاریما دوست اولانلاری چوخ سئویرم .اوونلارین قیمت لرینی ده ،دوستلوقلاری‌نین درجه‌لری ایله اؤلچورم .

*** ـ انسانلارین قیمتی ائتدیک لری یاخشیلوقلارلا اؤلچولور .

*** ـ منیم دشمن لریمه دوست اولان کیمسه ،منیم ده دشمنیم‌دیر .ایسته دیگی قدر دوستلوق ادعاسیندا اولا بیلمز .

*** ـ حدیثی بیلن کیمسه ، حقارت گؤرمه ز .

*** ـ تعجب لی‌دیر کی،انسان ای جهتیندن ،غایت چوخدور .لکن بونلارین ایچینده ،انسانلیغینی تانییان چوخ آزدیر .

*** ـ سکوت ، یالان سؤیله مکدن و باشقالارینی چکیشدیرمکدن هرحالدا یاخشیدیر .

*** ـ اؤزلرینی حقتعالی یه سئودیرمیش اولانلار ، محقق کی،خلقه ده سئودیرمیش اولورلار .

*** ـ ای نفس !..اگر سؤزون گوموش ایسه ،سکوتون قیزیلدیر .

*** ـ گناه ائلی‌ین بیرکیمسه‌نین توبه واستغفارائتمه‌سی واجبدیر ، لکن گناه ائتمه مه‌گه‌دقت ائتمک ،توبه‌دن ده فرضدیر .

*** ـ باشقالاری‌نین فلاکتیندن حصه قاپانلار ،کئچمیش مصیبتلردن درس آلانلار ،جداً " بختیار انسانلاردیر .

*** ـ بیر چوخ کیمسه‌لر واردیرکی اوزوزه‌گولرلر .لکن،آرخادان ،علیه‌زه بیر چوخ سؤزلرسؤیلرلر .بونلار ،نه‌صمیمی بیردوست ،ونه‌ده‌حقیقی بیردشمن اولمازلار .آنجاق ،اخلاقلاری نین خرابلیغینی اورتایا قویموش اولورلار .

" آذری توکجه سینه چئویرن ـ منظوری خامنه "

ستاد" شهریار" دان :

کرج خاطره‌سی

سن (علی)یاخشی بوداغدا اوتوراق ائیله میسن
شهری دنیانی علی تک،سه طلاق ائیله میسن
اوره‌گینده اکیلَیب ،یاخشی توکل توخومو
یاخشی بیتدیکجه‌ده ،سن یاخشی‌آلاق ائیله میسن
ال ـ قولون وار کی تک اللی بوداغین بؤیرنده
بوسیاق بیرآوادانلیق،ال ـ آیاق ائیله میسن
غیرتین داغ کیمی‌دیر ،داغ ـ داغا البت دایانار
سن ده‌داغلارکیمی، داغلاری دایاق ائیله میسن
آچیلیب بوردا افق ،داغدیر ،آغاشدیر ،باغدیر
داغا دیرسک له‌نیب ،او منظری باغ ائیله میسن
بیر غروروار بو فاغیرخلقده ،بیراستغنا
صانکی فرعون لرین قصرینی لاغ ائیله میسن
بو قالا ـ قاللی شهردن چکیلیبسن قیراغا
نازلی(معصومه)نی گؤزلردن ایراغ ائیله میسن
بوصفالی کؤمادان ،کندیمیزین ائیسی گلیر
منی ده بوقوجا وقتیمده ،دماغ ائیله میسن
کؤچدوروبسن ائله‌بیل،تهرانا ،"حیدربابا "نی
"نه‌نه‌قیز" ،"عمقیزی"نین سن‌اوزون آغ ائیله میسن
نه‌نه‌قیز ،عمقیزی‌نین بوردا جمالی گؤرونور
لاله‌دن قیزلارا یاندیقجا ،یاناق ائیله میسن
گئجه‌لر صبحه‌کیمی،بوردا چیراقلار سؤنمور
آیی ـ اولدوزلاری،یوزشاملی‌چیراغ ائیله میسن
ذوقدن بیلمیر آدام‌بوردایاتا ،یا اوتورا
آی ـ گونشلر اوتوراغیندا ،یاتاق ائیله میسن
بوردا بیرچشمه ده‌تاپ ،قوی باخا "حیدربابا "یا
بیلمیرم‌هانسی گؤزی داشلی بولاغ ائیله میسن ؟
چوخوکندائولری باخسان،قاراپالچیق دی،سوواق
بوردا سن،کندائوینی بیرآغ اوطاق ائیله میسن

آردی ۵۱ ـ انجی صفحه ده

دوکتور حمید نطقی

گیجیک

قانادلاری کسیلدی مژده قارا قوزونون
عشقین آیاقلاریندان ، کونده‌لر قالدیریلدی
حقیقت یالان ایله آرتیق غیدالانمایير
سئوگی نین ارمغانی " حلقه " دیر
" زنجیر " دگیل
سئون لر سئودیک لرین گودمک ایچون
بیرداها کئشیک ده دورمایيرلار
بیر- بیری‌نین یولوندا پوسقولار قورمایيرلار
نه گیزلینجه جیبلره چانتالارا باخیرلار
بیر- بیری‌نین دالینجا نه خبرچی تاخیرلار
سئوگی‌لری اؤلومه گؤتورور بئله بیر ایش
عشق دئیه‌ر گؤنولدن جاندان اینان و سئویش
دینه‌بنزه‌ر سئویشمک بئله‌جه بو جهت‌دن
اینام گره‌ک دیر اینام
عشقینیز قدر گئنیش - شبهه‌یه یول وئرمه‌یه‌ن -
اوره‌گینیز یوخ ایسه
نتیجه بئله اولار : ای صوندا یالان - دوغرو
بیر ایپ- اوجو گؤرسه‌نر
سعادتینیز اؤلر

اومیدینیز - نشئه‌نیز بیرگول کیمی اؤلوشگر
قیصقانچیلیق سامیئلی دیر محبتی صولدوران
قیصقانچیلیق بیرآغو دور قدح لری دولدوران
او ، آمانسیزجاسینا استیلا ایسته‌مک دیر
منلیگین ، خودبینلیگین کور قدرتی دئمک دیر
گیجیک دئمه دئ زهیر ، دئ اشکنجه ، دئ آزار .
ان اوره‌کدن ان درین عشقه ده
مزار قازار .

قوزقون = لاشخور . قالدیرماق = قاوزاماق ،گؤتورمک .غیدالانماق = تغذیه پوسقو = تله . چانطا = کیف .اینام= ایمان .ایپ- اوجو= سرنخ . قیصقانچیلیق = گیجیک ،حسودی . آغو = زهر .

یانیرام من

باغریمدا دولان غملریله جیزقانیرام من
ائل دردی،منیم دردیم اولوبدوریانیرام من

او دردلری کی،دوغما ائل ایچره گؤروره م،هئی
اوزگه گؤره بیلمیرسه ده تک قورسانیرام من

اودلارائوی یول گئتمه سینی چوخلاری بیلمیر
آز ـ چوخ بیلن اولسا بونوچوخدان قانیرام من

آغچای،قاراسو،قالمیش اوقیز گؤرپوسی هاردا
آدلار دگیشیک ، هئی گزیرم فیرلانیرام من

صانکی بیر آدام یوخدی یاتیبلار،یوخ هنیرتی
سس سیز گئجه دیر،شاختا صویوق خوفلانیرام من

(آغو) جالانیب دویغو بوتون اپریبب ائلده
اوز قیدینه هئچ قالماماق اوزره یانیرام من

بیر چوخلاری، اوزگه دیل ایچون سینه جیریرلار
بیزدن دگیل اونلار، اگر اولسا ،دانیرام من

بونلارکی آنا دیلده اووانمیرلار اوماجی
چوخ یاخشی اریشته ،یادا ،کسمیش تانیرام من

بعضیلری وارکی، بالاسی تورکونی بیلمیر
باشقا نه دئیم ؟ بیریولون آزمیش سانیرام من

صورسان کی،ائلین دوغما دیلی یوخمی آ سومسوک
سؤیله ر نه بیلیم ،هئی گؤروسن یالمانیرام من

یاندین " ساوالان " یان،بوائل اوغروندا بیل آنجاق
دوغما آنا دیل شهدی ایله جانلانیرام من

*** *** ***

شاعر "ساوالان "ین "آزادلیق"گونده لیگینده یازدیقی (یانیرام) ی قوشماسینا اوخشایان آلیشیقلی بیراوره‌ک دردی

" چوخدان یانیرام من "

سالدیقجا یادا ،یوردومو ورهاولانیرام[1] من
قوش تک اوچورام گؤیلره سیرانلانیرام من
بیر سس گئجه گوندوز دوقولاغیمدا گورولدار
اثل نغمه سیدیر ،بوسسی چوخدان تانیرام من
هر نئیلیرم ال چاتمایير اول شانلی دیاره
سئیرینه اوزاقدان دایانوب بویلانیرام من
باغریم بو قفسده قان اولوب بس کی باغیردیم
اؤزدؤورومه بودوستاق آرا فیرلانیرام من
اثل دردی یامان درددی بوتئزلیکده ساغالماز
بیرعمرودو بودرده یانیب جیزلانیرام من
ذاتی پاک اولان بللیدی اؤز اصلینی دانماز
اصلین دانانی اؤز آتام اولسادانیرام من
مین یول دئدیلرفارسیجا یاز ،تورکیجه یازما
قوی گئت دئدیم اؤز قایدامی اوغلان قانیزام من
یادلاردیلینی بیزلره آشلاتما (۲) چتیندیر
فکرائیلمه هرموفته سؤزه آلدانیرام من
اؤگرتدی آنام بودیلی اول دیل آچاندا
ایندی گووه نیب بودیله ،ورهاولانیرام من
ائوتورک ائوی،ائوصاحبی تورک،آرواداوشاق تورک
فارسی دانیشیرلار گؤرورم اودلانیرام من
سارساق کیشی نین تورکی یه کامیل دیلی دؤنمور
هئی زیققینیری فارسی دانیشسین یانیرام من
اؤگره نمه میشم ،فارسی دایوخدور بئله سؤزلر
"میرت آختاریرام" ،"هلله نیرم" ،"قیرجانیرام" من
گؤردوم" ساوالان " سؤیله دی اثل دردینه یاندیم
" انزابه "دئدیم سؤیله کی چوخدان یانیرام من

---

۱ ــ وارهاولانماق = فرحلنمک ،شادشدن ۲ ــ آشلاتما = تزریق ائتمه

آنا دیلین دستانی

گلین بیردستان دئییم ،آنا دیلین حاقیندا
نه یئنیش لر ،یوخوشلار ،گؤروبدوراوز واختیندا

نئچه عصیرلر بویو ،اوز یولونو تاپمادی
اسیرلیگه سیخیشدی، آزادلیقا چاتمادی

اما قوی اول دئییم ،بیرجه مشهورتاپماجا
چوخ ساده کی، اوشاق داباشارار اونو آچا

نه دیر؟ هاممینی بزه ر ،اما اوزی لوت گزه ر
بلی، اوزی لوت گزه ر ،اماهاممینی بؤزه ر

فیکیرله شیب جواب وئر ،تئزدئینه کی او ، نه دی
تاپانمادین قوی اوزوم دئییم کی او "ایگنه" دی

اما اونا ،بیر آیری جواب دا ، من تاپمیشام
چوخلو فیکیردن صورا بو جوابا چاتمیشام

او ، بیزیم خلقیمیزدی اوزگه لری بزییه ر
اوز دیلی اولا ـ اولا اوزگه دیلده سؤز دئیه ر

عرب ،فارسین ادبین ،پارلاندیریب وارائیله ر
اوز ادبین دن قالیب اوز دیلینی خوارائیله ر

سایسام اونون خدمتیون فارس دیلینه ، علمینه
اوندا قبول ائدرسن ، احسن دئیه رسن منه

هاردا بؤیوک دانشمند ،شاعر ،فارسی دا واردی
آختارسان گؤره جکسن او بیزدن یادگاردی

هر رشته ده هراپش ده چوخ ماراقلی کتابلار
تورکون بیلیجی لری فارس دیلینده یازیبلار

قوی بیر سایم نئچه سین نمونه چون اونلاردان
سن اوزونده آختارسان مین لرجه سین تاپارسان

موسیقی ده ،طبّ ده ،لغت ده ، نقاشلیق دا
تاریخده ، جغرافی دا ، شعرده ، خطّالیق دا

بیز فارسلارا وئرمیشیک چوخلوحاذیق حکیملر
محققیق لر ، عالملر ، شاعرلر ، منجّملر

فارسین ادبیاتین تورک شاعری یوکسه لتبدی
ادب آسمانی نی ستاره یه غرق ائتدی

تبریزایله شیروان دان چیخان شاعری سایسان
فارسین شاعرلری نین آرتیق اولار ساییندان

اردبیل دن،طسوج دان، شبستردن خالخالدان
هله قیراخدا قالیسین شمالی آذربایجان

محمد فضولی ،صائب ایلن خاقانی
(رحمت) کوزه کنانی، مجیر بیلقانی

قطران ،همام ،تبریزدن ،مراغه لی اوحدی
شبسترلی شیخ محمود ،نظامی گنجه وی

سید احمد هاتف ، شاه فضل الله نعیمی
انسانا قیمت وئره ن حق شاعری نسیمی

فلکی شیروانی، لعلی ، قاسم الانوار
اشرف مراغه ء ، قوام الدین ذوالفقار

شاه اسماعیل(خطائی) اونون اوغلوسام میرزا
بیر آیری شاعر اوغلو شاهزاده القاص میرزا

صفویه شاهلاری اکثری شاعر ایدی
قاجارلاردان دا بعضی بو ایشده ماهرایدی

باباکوهی معروف ، حاجی میرزا آغاسی
(الهی) بیرده (جاهی)گوهرتادین آتاسی

حسام الدین چلبی ، حاجی محمد عطّار
ابوالعلا ، حقیقی ، هم صادقی افشار

سالم ، تاثیر هم شریف تبریز شاعرلریندن
او شاعرلر بئجه‌رن علم وهنرشهرینندن

خوی دان حسام‌و مفتون ، ملا مراد طسوجی
شرف الدین رامی ، عبدالنبی طسوجی

شیخ الرئیس (حیرت)هم شاه عباس ثانی
خانملاردان پری خان ،پروین اعتصامی

مهستی ،ماهی خانم ، گوهر خانم (طاهره)
آی اوزلو شیرین سؤزلو اوچ شهرت‌لی شاعره

آغا بیگم (طوطی) خدیجه‌سلطان خانم
خاتینلاردان بیری ده‌تبریزلی حیران‌خانم

ایرج میرزا ،طالبوف ، فتحعلی آخوندزاده
اجازه وئر باشیوی آغریتمییم زیاده

بونلار قدیم‌کی لردی جدیدلردن مین لری
فارسین ادب‌گلزارین ائدیبدی لر گؤرمه‌لی

قدیم‌لرین ده حتی آدلارینی آپارسام
کتابلار قارالانار فقط آدلاری یازسام

جغتایی تورک‌لرین بوردا هله سایمیرام
ابن سینا ، فارابی ،کیمدی سایا آلمیرام

ابوریحان بیرونی، علیشیر نوائی
شرقی تورک‌لری سایسام الیمدن گئده‌ر سایی

بوردا فقط آذری تورک‌لری‌نین سؤزودور
همان آذری لرکی، تورک خلقی‌نین گؤزودور

تکجه شاعرلیک دگیل بیز باشیدیق هرایشده
هر هنرده ، علم‌ده ،آزادلیقدا ،دؤیوشده

نقاشلیق ،مینیاتوردا ،سحرکارلیق ائله‌دیک
خطی بیز گؤزه‌ل له‌تدیک گلین کیمین‌یزه‌دیک

اوندا ابداع ،اختراع تبریزدن باش قووزادی
ان یاخشی خط یازانلار بیزیم یوردوموزدادی

میرعلی تبریزی،میرزا احمد تبریزی
عبدالله صیرفی، علی بیگ تبریزی

اونلار اولاد به اولاد خطاط ،خوشنویس اولدی
تاریخین دووارلاری خوش خط لرایله دولدی

اول لغت کتابین تبریزلی قطران یازدی
لاپ کاملین اونلارا حسین برهان یازدی

اوندان صونرا گله‌نلر اونو رونویس ائتدی
او بیر شاهکاریدی کی، فارس دیلینی دیریتدی

فارسدا دا وار البته شیرین دیللی شاعرلر
امما اونلار اؤزلری بو امری تائید ائیلر

" ترکان پارسی گوی بخشندگان جانند"
فارسی قوشان تورک لره یوخ دوغرودان همانند

آذربایجانین دیلی، شعردیلی، ادب دیلی
هر یئری بیرگلستان، هرگولده یوزبولبولی

آذری بولبول لری فارسی چهچهه ووردولار.
آنا دیل دالی قالدی فارسا بنا قوردولار.

شعر و ادب یقین بیل بیزیم نسلیمیزده دی
شیرین صحبت ،شیرین سؤز ،بیزیم اصلیمیزده دی

فارسین ادبیاتی بیزدن شیرینلیک تاپدی
بیزدن آدی یوکسه لدی، بیزدن بؤیوکلوک تاپدی

فارسین گلستانین دا ، بیزیم گوللر پاریلدار
او گوللره باخانلار لذت چکیب شاد اولار

تورک لرین هنریایدی کی،فارسی شکر اولدی
فرهنگی غنی‌له‌شدی ،دیلی پرثمر اولدی

بیز فارس دیلین اوجالتدیق اوزاقلارا اپاردیق
شرقه ،غربه ،شمالا، آوروپا با آپاردیق

دنیا دا مشهور ائتدیک اعتبارین چوخالتدیق
لکن اؤز دیلیمیزی یادیمیزدان چیخارتدیق

نتیجه‌سی بو اولدی دالی قالدیق اؤزوموز
هله دئیه بیلمیریک آنا دیلده سؤزوموز

تاپدالییب ازدیله‌ر ایللر بویو بیزلری
دیلیمزی باغلادی فارسین شووونیست‌لری

شمال آذربایجانی آیریلماسایدی اگر
آذربایجان خلقیندان ایندی یوخ ایدی خبر

اونلار اولماسایدیلار بیزدن اثر یوخ ایدی
شانلی تاریخیمیزدن ، دیل دن اثر یوخ ایدی

ایندی ایسه خلقیمیز تکلیفینی آنلایر
آنا دیله یول آچیر ،ایش‌لری ساهمانلایر

هر انسانین حقی دیر آنا دیلده دانیشماق
بو حقی آلماق اوچون ایندی گره‌ک چالیشماق

آغلاماسان مه‌مه یوخ ،بودور رسمی دنیانین
حقوقی آلماق اوچون لازم اولسا وئر جانین

حقی گره‌ک آلاسان ،ایسته‌مه‌ک کافی دگیل
ظلمکارا یالواریب اینله‌مک کافی دگیل

قوی ایندی دنیا بیلسین بیزیم‌ده واردیلیمیز
قدرتلی فرهنگیمیز ،تاریخیمیز ، ائلیمیز

حقی گره‌ک آلاسان اصلانلارین آغزیندان
ال سالیب چیخاردا سان زورایلن بوغازیندان

آسمان ادبده پارلاق اولدوزلار بیزیک
یاز فصلینده شیدیرقئی یاغان بولوتلاربیزیک

اوجا گؤیلره قالخان،شاهین تیز پرواز
هنرده مرد میدان ، ادب ده نکته پرداز

شاعرلیک ساحه سینده سبقت توتان بیز اولدوق
علم زمینه سینده بدعت قویان بیز اولدوق

آزادلیق ایستییه نده بیز هریئرده باشیدیق
جنگ لرده بیز ایدیک ،ائللره یول داشیدیق

ایرانی بیز ساخلادیق یابانچی دوشمانلاردان
باشی اوجا چیخمیشیق همیشه میدانلاردان

ایندی گره ک چالیشاق ،داشلی گدیک لرآشاق
گونشی سالاق اله افق لره نور ساچاق

گئجه نی جیران ائده ک ، گئجه گوندوزچالیشاق
عالمی حیران ائده ک ، اود،آلووا آلیشاق

پاش باسمیش فیکیرلره ایش ایله صیقل وئره ک
دونوب قالمیش دیللره شکروئره ک،یال وئره ک

هرنه گلسه " هدایت "الیندن اسیرگمه
دیلیندن ،قلمیندن ، کؤمک ائت اسیرگمه

*** ***

کرج خاطره سی

"جمیله عمقیزی"نین ایگنه سی ساپلاندی،دئدیم :
کندی ده تلهرانا یئرتقجا - یاماق ائیله میسن

" سعید"ین عکسینی گؤردوم ،نه گؤزه ل اوغلاندیر
گؤروم انشاء الله اونو ،بارلی بودا غ ائیله میسن

"میرابوالفضل" منی بیرده گتیره نمز بورایا
گؤردوجی سن منی آرتیقجا قوناق ائیله میسن

" شهریار" سنده جوانلیق تازادان پؤهره وئریر
یوخسا "حیدربابا "نی بوردا سوراغ ائیله میسن

قید : بوشعرده ایکی دیرناق " " آراسیندا کی آدلار بیرحصه سی "حیدربابا "نین قهرمانلاری نین آدلاری اولوب وبیرحصه سی ده شهریار قوناق اولان ائوین آدا ملاری نین آدی دیر .(فروغ آزادی)

آیریلیق نه‌قدر دردلی دیر

من تفلیسده میرزا فتحعلی حقینده معلومات توپلادیغیم زمان ،اونون مقبره سینده اورتایاشلی بیرآذربایجانلی ایله گؤروشدوم ،اونو ایلک دفعه ایدی گؤروردوم .اومنی ایللربویو تانییان کیمی آدیمی سوروشمادان سؤزه باشلادی :" من سیزین ایشنیزحقنده ائشیتدیم ،بوگونکی پروگرامیمیاریم- چیلیق قویوب ،سیزینله گؤروشمه‌گه گلدیم ،چوخ سئوینیرم .تهراندا یاشایان بیریازیچی ایله تانیش اولورام ."او ،منی جواب وئرمگه قویمایاردی. "سیزین بوبؤیوک ایشینیز" وارلیق "ژورنالین گؤردیگی قیمتلی حرکتین سیراسیندادیر..." اونون سؤزین کسدیم .دئمک سیز وارلیق ژورنالین اوخویورسوز ! تفلیسده الینزه چاتدی ؟او ،گؤزلرین سوزه رک گولومسه‌یب دئدی :" من اونون چوخدان وورغونویام ! " بومسئله منی چوخ ماراقلاندیردی ...عزیزدوستوم منه دئمه‌دیز وارلیق مجله‌سین هاردان تانیرسان؟ او جواب وئردی :" چوخ باغیشلایین بیر- بیریمیزی تانیمایاریق،باخین بو نه‌قدر قیمتلی حادثه‌دیر ! فقط آذربایجانلی اولماغیمیزحتی آدیمیز بیلمه‌دن گویا ایللربویو تانیش اولدوغوموز اوچون ،بوقدرایستی‌قانلی دانیشیریق بواؤزی منی وقارلاندیریر .من سیزی طبی حمامین یانیندا آذربایجانلی‌قادینلارلا حددیندن آرتیق هیجانلا دانیشدیغیزمان اؤزیمی سیزه یئتیرمگه چالیشدیم ...لکن سیزماشینلا حرکت ائتدیز .علاج‌سیزقالیب اورادا کی قادینلاردان کیم اولدوغوتوزو سوروشدوم ،ایراندان گلدیگینزی بیلدیم ،بوگون شرق فیلسوفی میرزا فتحعلی آخوندوف حقینده مدرک توپلادیغینزی اؤگرندیم ،بیلدیم بؤیوک داهی‌نین زیارتینه گلمیش سیز ،اؤزومو بورایا یئتیردیم..." بیرآز سکوت ائتدیکدن صونرا دقتله گؤزومون ایچه‌ریسینه باخیب الینی منه اوزاتدی - دوکتور داداش‌زاده . اونون الینی صمیمیت له سیخدیم - دقیق - دئدیم .

اونون پارلاق ایری گؤزلرینه باخدیم ،اوردا شوق،سئوینج‌صون درجه‌یه چاتمیشدی .بیر- بیریمیزی قوجاقلادیق ،بوایکی قارداشین پاک گؤروشو ایدی .او فرانسادان من ده ایراندان بورایا گلمیشدیک ...بیزبیر آنانین اولادی،اؤز دوغما یوردوموزدا گؤروشمه‌گه امکان تاپابیلمه-

ـ بیریک بوراسی هرایکیمیزی دردلەندیردی...او ،اؤزین منەتانیتماغا گؤرەبئلەدئدی:" بلی عزیزقارداشیم من ۶ یاشیندا تبریزدن آتا ـ آنا ـ ملا فرانسایا گئتدیک ،هرشئیدن اول آنام اؤز دوغما دیلینده یازماعی واوخوماغی منه اؤگرەتدی ایکی ایلدن صونرا فرانسا مکتبینده اوخوـ دوئم زمان اؤز آنا دیلیمی داخی اوخویوردوم .بو درسی اول آنام، صونرا آتامین دوستی دوکتورستاری وئریردی.ایندی من آذربایجان دیلینده یازیب اوخویورام ،ایکینجی دیلیم فرانسا دیلیدیر .بولاری دئمکده مقصدـ یم بودورکی،۳۴ ایل منیم الیمه اؤز دیلیمده کتاب ویا ژورنال چاتما دی.البته ،من خارجی دیللرده خلقیمین چکدیگی زحمتلری ائشیدیردیم انقلابدان صونرا ایلک دفعه تهراندا کی دوستوم کیچیک بیرژورنال"یوـ لداش" آدیندا منه گؤندردی.بومنیم ادبی حیاتیمدا بؤیوک وقارا ولدو. اینانیرز سئوینجیمدن گؤزلریم یاشاردی.اونوخارجی دوستلاریما نشان وئردیم .بیرآزمدتدن صوسرا " وارلیق "ژورنالینی الەگتیردیم .بوزمان دئیەبیلەرم حیاتیمدا ان پارلاق بیرحادثەاوز وئردیگینی حس ائتدیم بو ژورنالی خارجی یولداشلاریمانشان وئردیم .تهراندا اولان عزیزدوـ ستوما یازدیم ،هرآی بوقیمتلی ژورنالی منه گؤندەرسین .اودا منیم خواهشیمی یئرینه یئتیردی.بوگونه قدرپاریس ده اولان آذربایجانلی دوستلاریم ایچون بوژورنال بؤیوک افتخار اولموشدور .عالم دوکتور هیئتین " آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش" اثری فرانسادا یاشایان آذربایجانلیلارا خلقیمیزین قدرتلی ادبیاتنا مالک اولدوـ غونو بیزه اؤگرەدیر .بوبونلا بیز کئچمیش یازیچی وشاعرلریمیزین نه قدر وطنپرور ،اوزاقلاری گؤرەن سیمالاریلا آشنا اولوب ،قدرتلی ادیب و عالملریمیزله یاخیندان تانیش اولوروق ،بیرسؤزله دئمک ایستیرمکی حقیقتەبو مجله منی وایرانلیوآذربایجانلی دوستلاریمی پاریسین یازـ یچی وشاعرلری آراسیندا باش یوخاری ائتدی.بیز کئچمیش عالملریمیز له تانیش اولدوغوموز کیمی " وارلیق "ژورنالی نین کؤمگیله معاصر شاعرویازیچیلارلا داها آرتیق تانیش اولدوق .ایندی آرتیق فرانسالی، دانمارکلی ضیالی یولداشلاریمیزیانیندا وقارلا تاریخی ادیب وفیلسوـ فلاریمیز باره سیندەبحث ائدیریک .اونلارین (ویکتورهوگو)، (شیکسپیر) کیمی بؤیوک یازیچی دراماتورقلاری قارشیسیندا ،دنیادا پاک عشقین

وارلیغینی انسانلارا اؤگره دن فضولی، نظامی کیمی فیلسوفلاریمیز وار دیر. دوستلاریمیز بوعالملری اؤگزه نمگه رغبت گؤستریرلر. ایندی خارجده اولان عالملریمیز" وارلیق " ژورنالی نین خادملرینی یاخشی تانیرلار، اونلار دان قدرتلی عالم دوکتور هیئت، دوکتور نطقی، جوان، لکن بؤیوک استعدادا مالک اولان شاعرلردن ساوالان ویازیچیلاردان پیرهاشمی کیمی ضیالیلارین یازدیقلارینی هوسله اوخویورلار، بویاخیندانشرا ولنماغا حاضر اولان " لکتورا آذربایجان " ژورنالی نین قارشیسیندا دوران وظیفه اونلارین اثرلرینی فرانسا دیلینده خارجی لره یئتیرمکدیر. بیزی ماراقلاندیران ۳۴ ایلدن صونرا آذربایجانلیلارین گینه ده بوقدرقدرتلی یازیچی وشاعرلره مالک اولماسیدیر..." آرتیق تازادوستوما جواب وئرمک وظیفم ایدی ... بلی بوحادثه اونوگؤسته ریرکی، آذربایجان خلقی اؤزتاریخی دیلینی، ادبیاتینی وارلیغی حساب ائدیر، بوهئچ بیرزمان اونودولماز، بلی عزیزدوستوم بیز ۲۰۰ ایله قدر بوتون چتینلیک لره قارشی مقاومت ائده رک منلیگیمیزی حفظ ائتدیک، بودا آذربایجانلی اولماغیمیزی ثابت ائدیر. ۵۷۰ ایل طاغوت زمانی بیزه یازماق اوخوماق قدغن اولماسینا باخمایاراق آذربایجان شاعرلری ویازیچیلاری، اونون ائل عاشقلاری دوشمانین بوتون چتینلیک لرینه قارشی مقاومت ائدیب توبلاردا، یاسلاردا خصوصی ییغینجاقلاردا یازدیقلاری شعرلری مقاله لری عاشیقلارین قلبلرینه سیخیلان سازلاریله خلقه یئتیرمدیلر. بونونلا شرفلی ضیالیلاریمیز، تاریخی شانلی دیلیمیزین، ادبیاتیمیزین، اینجه صنعتمیزین انکشاف یولوندان بیرآن غفلت ائتمه دیلر. بیز آذربایجانلیلار دیلیمیزی، ادبیاتیمیزی، حیاتیمیزحساب ائدیریک. نه قدرآذربایجانلی بوبؤیوک دنیادا یاشاییر، مقدس وارلیغیمیزی ثابت ائدن دیلیمیز وادبیاتیمیزیولوندا هئچ بیرچتینلیک لره باخمایاراق اونون انکشافی ایچون دوزگون حرکتیمیزه دوام ائده جییک ... بیزحقلی اولاراق دنیاکولتوراسیندا گونش کیمی پارلایان ادیب وعالملریمیزله افتخارائدیریک. هله بوناگؤره معاصر عالملریمیز اؤز تاریخی وظیفه لرینی یئرینه یئتیرمک ایچون ایره لی حرکت ائدیرلر. بومقدس ادبی وعلمی حرکتیمیزین قارشیسیندا هئچ بیر قوه مقاومت ائده بیلمز...!

اونون گؤزلری یاشارمیشدی، سئوینجیندن نه ائده جگینی بیلمیردی او،

گینه ده منی قوجا قلاییر ...: "سیزمنیم روحومدان جوشان آرزولاریمی جانلی اولاراق مجسم ائتدینیز ..." دئییر .بلی عزیزقارداشیم گونشین قارشیسینی هئچ بیربولوت دایمی اولاراق ساخلایا بیلمز .بوبیرحقیقتدیر ...او ،سان عتینه باخیرودئیر : "سندن آیریلا بیلمه یرم ...لکن علمی تحقیقات ایچون اوزیمی بیغینجا غا یئتیرمه لییم ...گینه ده قوجا قلاشیریق ...اونا آدرس یمی وئریرم .او ،اورادان اوزاقلاشیر ...من اونون آرخاسینا باخاراق بیر آندا اوزومی اوتوتدوم ...میرزا فتحعلی آخوندوفون تفلیسده حیاتی گؤزمون قارشیسیندا مجسم اولدو .او بؤیوک فیلسوفون دیلی وادبیاتی یولو ندا چکدیگی زحمتلر نه قدر بؤیوک قیمته مالک اولدوغو تاریخین ورقلرینده یئرلی اولاراق اوزینه بؤیوک مقام قازانمیشدیر ...تاریخ کئچدیکجه آذربایجان خلقی مدرک بالاری مین آرزولارین هربیرساحه ده یئرینه یئتیرمک له وارلیقلاریلا بوتون چتینلیک لره باخمایاراق مبارزه لرینه دوام ائدیرلر .بلی بوحقیقتدیر ...یئنی اثرلریمیزده انقلابدان صونرا خلقیمیزین گؤرکملی ضیالیلاری مقدس دیلی نین دنیا ده اوزینه لایق اولان ادبی ،تاریخی ،اینجه صنعت مقاملارینی داها آرتیق تانیتماق ایچون یورولمادان چالیشیرلار ...بویولدا ایراندا وآذربایجاندا شراولان روزنامه لر ،آنادیلینده چیخان ژورنالالار اوزتاریخی وظیفه لرینی لایقلی اولاراق یئرینه یئتیرمگه جدیت له چالیشیرلار ...شبهه سیزبونلارین قاباغیندا دوغرودانداً " وارلیق " مجله سی حرکت ائدیر ...بومجله نین قدرتلی یازیچیلاری تاریخی سندلرله ادبیاتمیزین انکشاف یولونو ،اونون دنیا ادبیاتیندا تاثیرباغیشلایان عالملرین اثرلرینی گئنیش صورتده وهرآی نشر ائدیر ،بونلارین نتیجه سیده بیرحوخ خارجی اؤلکه لرده آذربایجان ادبیاتی ،اونون اینجه صنعتی حقینده تحقیقات آپاریلیر ،تاریخی قارداشیمیز اولان ترکیه ده دیلیمیز حقینده (اوبوئرسیته)ده گئنیش تحقیقات آپاریلیر ...آذربایجان دیلینده ترکیه نین قدرتلی استادلاری درس وئریرلر ...

بوگونلرده تفلیسده الیمه گلن اسپانادا آذربایجان دیلینده چیخان " بابک " ادبی روزنامه ده " وارلیق "مجله سیندن نمونه لرقید اولونموشدی .اورادا بابک زاده آدیلا یازیلان مقاله ده یئله دئییلیر : " بیز مادرید ده یاشایان آذربایجانلیلار بو یاخینداالبمیزه کئجن

یولداش و وارلیق مجله‌سینی بیر ادبی حادثه‌کیمی اونیوئرسیته‌ده یاید یق
یولداش مجله‌سی‌نین ۲۰ نجی نمره‌سینده هاشم طرلان ین یازدیغی "مشروطه سرکرده‌لری" اثری دوستلاریمیز یانیندا بؤیوک تاثیر باغیشلادی بیر نئچه‌گوندن صونرا "وارلیق "ژورنالی بیزه‌چاتدی،بومجله‌نی اونیوئر - سیته دوستلاریمیزین یانیندا اوخودوق ...اونکر خانم‌دوکتورهئیتین آذربایجان ادیب‌لری حقینده‌کی مقاله‌سینی اسپانیا دیلینه‌ترجمه‌ائدیب بوتون خارجی طلبه‌لرایچه‌ریسینده یاپاجاقدیر،بونونلا بیزآذربایجانلی لار وقارلا زنگین ادبیاتیمیز وعالم‌لریمیز حقینده هرهفته‌گئنیش صور- تده تحقیقات‌آپاریریق ..." اومقاله‌نین صونوندا خبروئریرکی‌تئزلیکده " وارلیق " ژورنالیندا یازیلان تاریخی مقاله‌لری اسپانیا دیلینه ترجمه‌ائده‌جییک ،بیزده بوینوموزا دوشن وظیفه‌نی‌بونونلایئرینه‌یئترمگه چالیشیریق ...بوحادثه اوقدرمنی سئویندیردی کی،دئمگه‌ویازماغاعاجزم تفلیسدن قاییداندان صونرا گینه‌آذربایجان خلقی‌نین گؤرکملی ادبیات‌خادمی پروفسور عباس‌زمانوفلا گؤروشدوم ،اسپانیا حقینده‌اونو- نلا دانیشدیق ،معلوم اولدو او،مندن قاباق اوروزنامه‌نی اوخویوبدور. بیرآز دقتله‌منه‌باخاندان صونرا بئله‌دئییر:

" عزیزدوستوم‌فکرائدیرم‌انقلابدان صونرا آذربایجاندا وتهراندا یه چیخان‌روزنامه‌وژورناللار یئنی معاصر اثرلریمیزده‌تاریخی‌وادبی‌بیرحادثه دیر ،دئمک‌لازیمدیرکی،ایلک دفعه (یولداش)و(وارلیق)مجله‌سی ادبیات میزین پارلاق اولدوزی کیمی خارجی اؤلکه‌لرده پارلادی ...بونو تاریخ دوزگون اولاراق قید ائده‌جک ...اما" وارلیق " ژورنالی حقینده‌من بئله نظروئره‌رم: "دوکتور جوادهئیت خلقیمیزین نادر شخصیت‌لریندن بیریدر. اونون ایش‌گزارلیغینا ،وطنی سئومه‌سینه‌من حیرانام ،اونون مدیریتی‌ایله هرآیدا چیخان " وارلیق "شبهه‌سیز ،تئزبیرزماندا دنیانین ادبی‌اورقان لاریندا اؤزینه لایق یئرتوتاجاق .بونونلا آذربایجان خلقی‌نین قدرتلی ادبیاتا مالک اولدوغی ثابت‌اولاجاق ."دنیا تاریخی آذربایجانین ملی قهرمانلارینی افتخارلا یاد ائدیر...منجه هربیرآذربایجانلی ضیاءلی کئچمیش ومعاصر ادبی استادلاریمیزی دنیاده تانیتماغی اؤروه‌شرفلی بیروظیفه بیلمه‌لی‌دیر.

او، باشی‌ایله‌سؤزلریمی تصدیق ائدیروبئله‌سؤزه‌باشلادی: "دوغرودور

"وارلیق" بوبؤیوک وظیفه نی اولدوغوکیمی یئرینه یئتیریر ،هله بونا گؤره یاخیندا " آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش" حقینده گئنیش بیر مقاله چیخاجاق ،بورادا "وارلیق "دا اشتراک ائده نلرین قیمتلی اثرلری حقینده تحقیق اولاجاق ،جنوبی آذربایجانین یازیچی وشاعرلری نین اثرلری چاپ اولاجاق "ساوالان "ین " آپاردی سئللرسارانی" کتابی حقینده اونا جواب اولاراق "نییه سئللرسارانی آپاردی؟" آدیلابؤیوک مقاله نشراولاجاق ..." او ،نه ایسه دوشونور...بیرآز سکوتدان صونرا سؤزینه بئله ادامه وئریر : "دوکتورنطقی مدرک بیرعالم دیر ،من وادبی استادلارمیز اونو اؤزوموزه غیابی علمی استادکیمی دوست وقارداش حساب ائدیریک ...ادبیات میز اونونلا افتخارائتمگه حقلی دیر..."

او ،گینه منه دقت له باخیب صانکی فکریمی اؤگره نمک ایسته یئق اونا جواب وئریرم : عباس معلم ،سیزین بویوردوقلاردوقلاریزی قلبدن تصدیق ائدیرم ،او ،سؤزونه دوام ائدیر :" من بوگونلرده طرلانین باکی شعرینی اوخودوم چوخ قیمتلی اثردیر ،اونون کتابی بوگونلرده بورادا چاپ اولاجاق نقابی حقینده دانیشیر اونون ادبیاتا اولان توکنمزعلاقه سینی قیمتله ندیریر :" او ،خلقیمیزین قیمتلی اوغلودور" ـ دئیر ،بیردن نه ایسه منه حکیمه بولوری حقینده سوروشور ،اونا بئله جواب وئریرم :حکیمه بولوری ادبیاتیمیزین قدرتلی شاعره سی دیر .او ،بؤیوک شاعرلرایچه ریسینده اؤزینه لیاقتلی یئرتوتور ،سهند ،شهریار ،بختیار ،سلیمان رستم ،نریمان حسن زاده ،آذراوغلو ،مدینه خانم وبیرچوخ قدرتلی شاعرلرایچه ریسینده دان اولدوزوکیمی او ،عالی سوادلی،مدرک بیرآذربایجانلی شاعره دیر . من حکیمه بولورینی بئله تانیرام ...

او ،سئوینجله الیمی سیخاراق دئییر : "چوخ یاخشی تانیرسان،تئزلیکده اونون یارادیجیلیغی حقینده علمی کنفرانس تشکیل اولاجاق اونون کتابلاری حقینده علملر آکادمیاسی نظروئره جک ،بیزیم شرایط بونو طلب ائدیر ."دئییر . گویا گینه ده منیم نظریمی بیلمک ایسته ییر .

دوشونورم...نه دئییم؟ بئله جواب وئریرم :

عزیزمعلم ،سیزشرایط باره سینده دانیشیرسیز...شرایط بیزلراوچون چوخ آسان دگیل دیر...جمهوری اسلامی دولتیمیز بوتون خلق لره دیل آزادلیغی وئردیگی حالدا ،قارشیمیزدا بیرچوخ چتینلیک لر دورور .

چاپخانادا فارس قارداشلاریمیزا یشله ییر، اونلار آذربایجان دیلین بیلمه دیک لرینه گؤره چوخ چتینلیک له کیچیک بیرمجله نی نشرائده بیلیریک. مالی مسئله ومجله نی اداره ائتمک اؤزیده آغیرمسئله دیر. لکن بیز شرایطین بوتون چتینلیک لرینه باخمایاراق مقدس ادبی یولوموزدا ایره لی گئده جگیک.

او، آیاغادورور... جدی حالدا منه باخیب دئییر:

" دوغرودور ائله بونا گؤره " وارلیق " مجله سی حقلی اولاراق آزبیر زماندا دنیا ادبیاتی جرگه سینده قیمتلی یئر توتور، بیزسیزین یازیچیلار وشاعرلرین پارلاق ایشلرینی ادبی بیرحادثه اولاراق آلقیشلاییریق..."

او، گینه ده دانیشماق ایسته ییر لکن وقت آزقالمیشدیر... آیریلماق لازمدیر. بیر- بیریمیزین گؤزلرینه باخیریق ... گؤزلریمیزدن گله جگه قارشی پارلایان امید آلوولاری بیرنورکیمی هرایکیمیزین جسمینی ایشیقلاندیریر.

دئمک بوآیریلیق بیزیم ادبی حرکتیمیزین قارشیسینی آلابیلمز... هرهانکی شرایط اولورسا اولسون تاریخی وظیفه میزی یئرینه یئتیرمه لی ییک ... او، گئدیر... دؤنوب بیرده منه باخیر... گونشین شعاعی آلتندا اورادان اوزاقلاشیر... دوشونورم... آیریلیق نه قدر دردلی دیر..... اگر آیرلیق اولماسئیدی ... !!

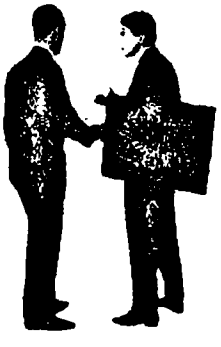

آیریلدی

xxxxxxxxxxxxx

او گون که جور صبا دیله بلبل گول دن آیریلدی
حیاتین شوروعشقی ، نشئه‌سی بلبل دن آیریلدی

کؤنول فریاده گلمیش ، حقدن داد ایسته‌یه‌ن گونده
الیم بیداد الیلن بیرساچی سنبل دن آیریلدی

نگاهیم زلفونه بیرگیزلی سنجاق تک ساچیلمیشکن
اونو ، یئل دالغالاندیردی ، نگاهیم‌تئل دن آیریلدی

سورونمدوم رشتهٔ جانیمله اؤز لیلامین آردینجا
فلک پرگاریمی پوزدو ، الیم‌محمل دن آیریلدی

او ، یالنز عشق کروانیله‌بیرمنزل سورونما قدا
اونوتدو عشقینی بیردن، آرا منزل دن آیریلدی

ائله وورغونلوغوم ، جانان ایچون بیرمشکل اولموشدو
نه طوفانلار ، نه عصیانلار که بومشکل دن آیریلدی

حیات دریاسی طغیان ائتدی ، داشقین سئللر آتلاندی
نه‌آیدین چشمه‌لر ، چایلار ،بولانلیق سئل دن آیریلدی

هامی بیرسؤزله بیرصف ده دوروب ، دشمنله‌چیرپینشدی
بوچیرپینشما قدا تدریجا آییق غافل دن آیریلدی

منیم‌ده شانلی خلقیم هربیری جوشغون کورا وغلوتک
نگارین عشقینه آتلاندی ، چنلی بئل دن آیریلدی

سئویندیم ،آرخالاندیم ساحله چاتمیش قایق لارتک
گئنه دریا جوشوب ، داشدی ، گمیم ساحل دن آیریلدی

کمال ونقص ،بیرآن قارشیلاشدی ، اوز ـ اوزه دوردو
کمالین قدرتین ، ناقص گوروب ، کامل دن آیریلدی

رجز دورانی کئچدی ، گلدی چاتدی امتحان وقتی
سئچیلدی آغ قارادن ،حق یولو ، باطل دن آیریلدی

چوخو یئلکن دالینجا دوشدو ، تسلیم اولدو مجهوله
چوخو ایشده ریا گوردو ، دوشوندو ، یئل دن آیریلدی

او حاکم‌که آتی ائللر گوجیلی کؤرپودن کئچدی
او تایدا بیرکره خلقین اونوتدو ، ائل دن آیریلدی

اوکه یئرشوملادی ، اکدی ، سو وئردی ، قانلی تر توکدو ،
بیچین اوستو سفیل قالدی الی حاصل دن آیریلدی

° ° °

قاسم جهانی (قیاس)

باکی ۱۹۵۹

((حکایه))

رجبعلی عادت ائتدیگی کیمی گینه اوباشدان اویاندی.موالاریا غمور لو کئچدیگیندن جانی‌نین گیزیلتی‌سی آرتمیشدی .او آستا دان اینیلدیه ـ اینپلدیه نیمداش چوخا سینی چگنینه آتدی ،اوشاقلار سحرین شیرین یوخوسوندان آیبلماسین دئیه اهمالجا قاپینی آچیب اؤزونوایوانا سالدی .

قارلی قیش سحری‌نین ایلیگه ایشله‌ین سازاغی کیشی‌یه تئزتاثیر ائتدی ،بدنی چیمچه‌شدی .

تایا ـ تایا قارا بولودلار آخدیقجا صحون سود رنگ‌لی شفق لری سمانین انگین لیگینده کؤلگه‌ده یئللەنن کوچه فاناری‌نین ایشیقینه بنزه‌یردی،گاه گؤرونور،گاه دا یوخا چیخیردی .

ـ یامان شاختا دیر ـ دئیه .رجبعلی چگنینه سالدیقی چوخانی بدنینه سیخدی،قریشلی نازیک بوینونو چوخانین بوینونا قیسدی .او،تله‌سیک آیاق قابیلارینی گئییب حیاط دا دونن آچیلمیش جیغیرلا طویله‌یه گلدی قاپینی آچیب ایچه‌ری گیردی .اللری‌نین کئیی آچیلسین دئیه بیرآز گؤز له‌دی صونرا رفدن ال چراغینی گؤتوروب یاندیردی،کثیف هوانی دگیشمک ایچون پنجره‌نی آچدی وآراکسمه‌نین اوباشنده دوغرانمیش اوتی سبده دولدوردو ،گتیریب آخورلارا بوشالتدی .

طؤیله‌ده اونون جانی قیزدیقیندان چؤله چیخماق ایسته‌میردی.کیشی دیرسگینی قاشقا اینگین آخورونا سؤیکه‌یب اوتی اشتاها ایله‌یئسه‌سینه یاخیروبوندان لذت آلیردی.اینک ده صاحبی‌نین اونا دقت ومرحمتله باـ خدیقینی وحقینده فکرله‌شدیگینی حس ائتدیگیندن بوقایغی‌یه جواب اولاـ راق باشینی آستاجا رجبعلی نین دؤشونه سورتدی وبؤیوردو .کیشی حیواـ نین بوآداسیندان خوشلاندی ،اما اونو گئچن گون آلداتدیغینی یادینا سالیب .

ـ هه یوخسا یئنه بیرکلگین وار؟ دئیه بؤیورتویه معنی وئردی واؤزـ اؤزونه‌شاقاقانا جکیب گولدی .

رجبعلی ایره‌لی گون دوغرودان دا اینگی آلداتمیشدی وبوحادثه بئله باش وئرمیشدی :

گئچه ن جمعه آخشامی اوحیوانلارین یئرینی قورولاماق ویئم وئرمک ایچون طؤیله یه گلدی وغریبه بیرمنظره نین شاهدی اولدو. آق قویون بالالامیشدی، آنا اؤزو اؤلموشدی. قوزونو هرشئیدن اول یالاتماق وامیزدیرمک لازم ایدی. کیشی کؤرپه نی اهمالجا گؤتوروب اینگین آلتینا گتیردی وامجگینی قوزونون آغزینا سالدی. قوزو اممه گه باشلادی. آنجاق چوخ یوخ بئش ـ آلتی آغیز اینگ آیاغینی یئره دؤگوب یانینی کناره چکدی. رجبعلی اینگی مهره گتیرمک اوچون قورونو اونون قاباغینا توتدو:

ـ هه، قاشقا[1] یالا، بالاجادیر، اؤلمه سین.

قاشقا فنخیریب باشینی اویانا آپاردی. کیشی فرصتی ایتیرمه دی، ائوه قاچدی، الینده بیرچیمدیک دوزگتیریب قاشقانین گؤزو قارشیسیندا قوزونون اوستونه سپدی.

ـ سنده تقصیریوخ، دنیانین ایشی بئله دیر، بئله قورولوب ازلدن، بؤیوک لر آلماسا وئرمز. ـ دئدی و ـ هه ایندی یالا ـ قاشقایا مراجعت ائتدی. دوزی گؤره ن اینک قوزونو رجبعلی نین قوجاقیندا عمللی ـ باشلی یالادی. او تازه دن کؤرپه نی اینگین آلتینا آپاردی. قوزو مقاومت گؤرمدن دویونجا امدی.

اوگوندن بری رجبعلی نین قاشقایا قایغیسی بیرآزدا آرتمیشدی. هر گلنده سوپورگه نی گؤتوروب اونوتمیزلییردی وهردن بوینونو قیدیقلایا ـ قیدیقلایا ـ ظرافت دگیل سن ایکی بالانین آناسی سان ـ دئییردی.

قاشقا دا بوحرمته جواب اولاراق قوزونوگونده اوچ دفعه امیزدیره ردی. کؤرپه لری امیزدیرمک وقتینی بیلمک ایچون اوتازه دن پنجره دن چؤلـه باخدی.

ـ آزقالیر ـ دئیه سوپورگه نی یئرینه قویوب طؤیله دن چیخدی.

رجبعلی ایوانا گله نده آروادی نساخالا اوجاغی یاندیرمیش، چایدانی قاینا ماغا، آفتابه نی ایسه اودون کنارینا ایسینمه گه قویموشدو.

کیشی سؤیوق حس ائتمیردی. اما سوءق ـ طبیعی اولاراق الینی اودا طرف اوزاتدی صونرا آفتابه نی گؤتورمک ایستتیردی کی، قوزو آزاجیق آچیلمیش ائوین قاپیسینی باشیله بیرآزجادا آچدی وایوانلا ائوآرا ـ سینداکی سککیه گئچیب دایاندی. یوخودان تازه جه دورموش کؤریه آیاقلارینی آرالاییب عمللی ـ باشلی گرنشدی وبیرمدت ساکت دوروب صاحبینه مادیم[2]

۱ـ آلنی آق ۲ـ مات ـ مات

ایدی.قوزوایسه بوحرکتی لاقیدلیک کیمی قبول ائتدی وبوبیگانه لیگه دؤزه بیلمه ییب مه له دی.کیشی تئزآرخایا چئوریلدی :

ـ هه ، گلمیسن ! یوخودان نه تئزدورموسان ـ اوشاقلا دانیشیرمیش کیمی قوزونو دیندیردی .

قوزونون آرخاسینجا النده قاب ـ قاجاق گتیره ن نساخالابوظرافتی بیرآزدا درین له شدیردی.

ـ نه اؤزونون یوخوسو وار،نه ده بیزی یاتماغا قویور،بونون جانی یان ـ سین،عزیزگرامی اولوب بزیم ایله بیریئرده قالیر ـ دئیه .قوزونون قارا مخمره اوخشایان توک لرینی سیغاللایا ـ سیغاللایا گولومسه دی (اوخشایا-اوخشایا)

رجبعلی آفتابه نی گؤتوروب حیاط سککی سینه گئچدی،دستمازآلماق ایسته دی،قوزوایسه اوشاق کیمی هوپپانا ـ هوپپانا گلیب دوز اونون قوجاغینا سیغمدی[1] .

ـ نماز وقتی گئچیر آخی !دئیه .کیشی اونو پاچالاری آراسینا قویدو و صونرا قوللارینی چیرمالادی .

رجبعلی نمازینی قیلیب قورتاردی.اما سفره باشینا گئتمیردی اصلینه باخسان گئده بیلمیردی.اوچ آی بوندان اول وفات ائتمیش جوان قیزی نین سفره باشیندا اوشاقلاریله بیریئرده گؤرممک اونا چوخ آغیرگلیردی.بئله وقتلرده او،اؤزونو آلدادیر،اونون اؤلمه سینی اوره گینه یاخین قویمور ـ دو،تصورلری ایله یاشاییردی .

اری نین فکیرلی،دالغین گزیب دولانماسی،خصوصیله اشتهاسیزلیقی نسا آروادی چوخ ناراحت ائدیر،مصیبتینی آرتیریردی.

آروادبوگون کیشی نین چوخ خوشلادیقی سودلی یارما بیشیردیگیندن آرخائینلیقلا ارینی سس له دی :

ـ خوره ک سویویور، گل اوشاقلاردا سنی گؤزلییر !

رجبعلی یئریندن دوروب سفره باشینا گلدی ویارمادان ایکیجه قاشق یئدی.کیشینی قهربوغماغا باشلادی.اواوشاقلاری،خصوصیله آروادی وضعیتنی گؤرمه سین دئیه پنجره قاباغینا چکیلیب بالینجا سؤیکه ندی .

ـ الهی کیشی اوزولور،دیلیم ـ آغزیم قوروسون،باشینا بیرایش گله ر،اوـ شاقلارین الی چؤره گه چاتمامیش .ایندیکی کندهامپالاری[2] داائله محتاج دام آختاریرلارکی،بیرقارین چؤره گه ایل بویوایشله تسین ـ دئیه ،آرواد

[illegible]

چاشقین ـ چاشقین دوشوندو وارینین قیلیغینا گیریب یئدیرتمک ایسته ـ دی. او گلیب سفره دن کیشینین یاریمچیق قالمیش پایینی آپارماق قرا ـ رینا گلدی اما سفره باشیندان هله ده چکیلمه میش اوشاقلاریندان حیا ائتدی نه دن باشلاماق حقینده فکیرله شدی و اوشاقلارینا :

ـ اوچ پهلوان کیمی اوغلان بورادا یئیب لاققیرتی وورور، ظؤیله تمیزله نمه ییب، حیوانلارسوسوزلوقدان مه له بیر حیه طین قاری چؤله آتیلماییب ...دئیه. اوشاقلاری ائودن کورومک ایسته دی.

ـ سحر ـ سحرنه اولدوبونا ؟ ـ دئیه. بیق یئری تازه جه ترله میش، اما بویدا اورتانجیل قارداشینی اوتموش حسین اولجه آناسینا صونرا قارداشلارینا تعجبله باخدی.

اوشاقلارینی بوغریبه حرکت له چاشدیران آناکسگینلیک له :

ـ بیرتئزاولون دورون ـ دئیه. الینی کیچگین باشینا توخوندوردو.

اوشاقلار دنمز ـ سؤیله مز دوروب گئتدی لر.

نسا آرواد یاریمچیق قالمیش یارمانی گؤتوزوب ارینه یاخینلاشدی:

ـ آکیشی قورویوب آغاجا دؤنموسن، سنه گؤره بونوبیشیردیم، سن ده ..... آروادی قهربوغدو، سؤزونو قورتارا بیلمه دی.

ـ هئچ اشتاهام یوخدور، قوی قالسین بیرآزدان یئیه رم.

ـ اشتاها دیشین دیبینده دیر، یئیه رسن آچیلار.

ـ ایسته میرم، سن آتانین قبری ال چک ـ رجبعلی اوزونوپنجره یه توتدو و آروادینی ساکت له شدیرمک مقصدیله.

ـ مایامیز ایشله ـ گوجله توتولوب، قارداکی یوللاری باغلایب، ائوده یا ـ تماق ایله اشتاها اولار ؟ ـ دئیه. دلیل گتیردی.

نسا آرواد ایتیردیگینی تاپمیش کیمی اؤزونه گلدی.

ـ ایش دردی اونوتدورار، باشی قاریشار ـ دوشوندو، چیخیش یولوتاپدیغنا سئویندی.

ـ اودونوموز لاپ قورتاریب، اوشاقلار یارا بیلمیر، دوگونلودور، بلکه بیرآز یاردین ؟

رجبعلی یاشینا اویوشمایان جلدلیک له یئریندن سیچرادی، ائوین آستاناسینا گلدی. آیاق قابیلارینی گئیمک ایستیردی کی، یوک یئرینین یانیندا مورگوله ین[1] قوزو خیشیلتیه دیکسندی. قومرال بادامی گؤزلرینی

۱ ـ چورت دوران

آچیب صاحبینی آستانادا گؤردو ودرحال اؤزونو اونون یانینا سالدی ، پیشیک کیمی بوینونو کیشی‌نین آیاقلارینا سورته ـ سورته مه‌له‌دی .

ـ حیه‌طه چیخیرام ،قاردیر ،سویوقدور ،قال ائوده ـ دئیه .رجبعلی‌اوشاقلا دانیشیرمیش کیمی اگیلیب اونوکناره قویدی‌وقاپینی‌آچیب حیه‌طه چیخدی .

حیه‌طین یوخاری باشیندا طؤیله‌ایله اوز ـ اوزه‌بیرآز چارداغا اوـ خشایان اودونلوغا رجبعلی‌خیلی اولاردی گلیب اودون یارمازدی .ایندی بوخیردا ایشلری اوغلانلاری گؤروردو .کیشی اولجه اودونلوغا باخدی، ایچه‌ری گئچیب بالتانی گؤتوردو وباش بارماغیله‌ایتی‌لیگینی یوخلادی صونرا بیرخیردا کؤتوک گؤتوروب یاردی .ایکینجی کؤتوک یامان دوگونلو ایدی.کناره‌ایته‌له‌دی.اوبیرینی قاباغا چکدی بوهم بؤیوک وهم‌ده‌دوگوـ لو ایدی .

ـ پازسیز[1] یارماق اولماز ،گئدیم‌بیرپازآلیم ـ دئیه .بالتانی کؤتوگون اوستونه‌قویدو واودونلوقدان چیخدی،دوکانلارا گئتدی .

رجبعلی اوز ـ اوزه‌تیکیلمیش درزی دوکانلارینی گئچیب اورتاداکی بقال دوکانینا گلدی .دوکاندا مشتری چوخ‌ایدی.بقال مشهدی زمان اونو گؤرمه‌دی،باشی آییلان کیمی کیشینی گولراوزله قارشیلادی .

ـ مشهدی بیرپازایستیره‌م ،پولونا انشاءالله بادام وئره‌رم ـ دئیه‌رجبـ علی مطلبه کئچدی .

مشهدی زمان اولجه‌فکره‌گئتدی،گؤتور ـ قوی ائله‌دی،نه‌قراره‌گلدیسه ـ پاز وارلیقینا وار،امادئیرم نیلیرسن اوناپول وئریب اؤزوده‌نقده یوخ.اودی کبله‌هادی ده‌پاز .قونشوندور ،آل،ایشله‌ت ،گینه قایتار .سینما یاجاق ،اریمیه‌جک .

بقالین سؤزو کیشی‌نین عقلینه‌باندی دینمز ـ سؤیلمز گئری دؤندو . ائوه‌گئده‌ن دن صونرا بقال زمان نه‌یی ایسه‌تصورونه‌گتیردی،شاققانا چکیب گولدی .

** ** **

کبله‌هادی کندین بیرینجی هامپاسی ایدی،اؤزوده‌کربلایی دگیل حاجی ایدی،مکه‌یه گئتمیشدی.دی گل کی،کنده‌مه‌مه یئیندن ـ په‌په یئیه‌نه‌کیمی بیرنفراونا حاجی دئیه مراجعت ائتمه‌زدی.اوللر دوزدور ،اوقازاندیغی بورتبه‌نی قصدا "کیچیلدن کندجمعتیندن الینه دوشه‌نی دؤگر ،اینجیدردی اما صونرالار باشا دوشدوکی،بوتون کندی سوسدورا بیلمزوهامی‌ایله‌ده

۱ ـ اودون یاراندا ایشله‌دیلن قلم کیمی آلت .

دشمن اولماق ممکن دگیل .نهایت کربلائی رتبه‌سیندن محروم اولاجاغندان قورخوب یوموشالدی وکبله‌ء لقبنه اؤگره‌ندی .

کبله‌ئی‌یه ده‌ده‌ـ بابادان چوخلو وار ـ دولت قالمامیشدی .کندین یاخینلیقنداکی گؤزایشله‌دیکجه اوزانان باغلاری،چای قیراغینداکی چلتیک یئرلری،یونجالیقی قویون سوروسو،ناخیری ودگیرمانلاری‌اؤزوقا ـ زانیب آلمیشدی .قازانیب آلمیشدی دئیه‌نده‌بیرآز ذوزچیخمازدوستونون سایه‌سینده الده‌ائتمیشدی .دوستو ماحال ژاندارما رئیسی‌ایدی. رئیس تعیین اولونان گون هادینی یانینا چاغیریب :

ـ فرصتی‌الدن وئرمک اولماز ،کندلی‌لری‌سواوستونده ،یئزاوستونده بیری‌ـ بیریله‌ساواشدیرومنه‌تئزخبروئر ،آدام گؤنده‌ریم ،سن ایسه میانجی‌اول.من آلیم‌بؤلک .قارداش مالی‌کیمی.

ـ کندلی‌لرین بئله‌لیگینه‌باخما ،اونلاراؤزلرینی‌عوام‌کیمی‌گؤسته‌ریرلر . اوخوماميش ملادیرلر .یئرین اوستونوده‌بیلیرلر ،آلتینی‌دا .سیاستده‌چر ـ چیلیس الینه‌حنا قویارلار .دویوق دوشسه‌لر نئجه‌اولار؟ـ دئیه .هادی‌اختیاط ائتدیگینی بیلدیردی .

ـ ناراحت اولما ،سن بیزیم‌آدامسان،باشی ترپه‌نه‌نین باشی،الی‌ترپه‌نه‌ـ نین الی‌کسیلر ـ دئیه .رئیس النده‌کی شاللاقی گؤسته‌ردی .

اوگوندن هادی پول قازانماغین یولونوتاپدی .وبیرنئچه‌ایلدن صونرامکه‌لیک اولدو .دی گل کی‌آرزوسو گؤزونده‌قالدی.اؤزونون دئدیگی کیمی‌کندین لوت‌لری اونابخیللیک ائله‌دی‌لر .

کبله‌هادی گئری چکیلدیکجه کندلی‌لراونواوسته‌لیردی.صون ایللرده "کبله‌هادی‌نین پازی" سؤزو ده چیخمیشدی .

"نه کبله‌هادی‌نین پازی‌کیمی یئرقالانیرسان"[1] ،"نه‌کبله‌هادی‌نین پازی کیمی نازلانیرسان " کیمی سؤزلرضرب مثل اولموشدی دیللرده !

دوزدور بو لقب بیرباشا اونون اؤزونه‌یوخ آروادینا عایدایدی.هم ده‌بولقب اونلاراچوخ یاپیشیردی.کربلائی‌هندو ،اوزون ،آروادی‌گودک ویوغون کندده‌کربلائی‌ایله‌کندلی‌لرین اوستواورتولر" اویونونو" همیشه اولدوغوکیمی اوشاقلارباشلار وتئزده‌عادی‌له‌شردی .بوپازاحوالاتینی‌ده‌او ـ شاقلارباشلادی.آنجاق بودفعه‌عادی‌له‌شمک عرفه‌سینده چاناق رجبعلی‌نین باشبنداسیندی.چونکی،رجبعلی‌نین کندین "بیج‌لری"ایله‌کبله‌هادی‌آراسیندا گئده‌ن"سلاحسیز" دؤگوشدن خبری یوخ‌ایدی.او ،اکین ـ بیچین‌آدامی‌ایدی .

۱ـ نگان یرعد . مارلامان

ایلین اون آیی‌نی چؤلده ـ گؤیشن ده‌کئچیره‌ردی .بونا گؤره‌ده‌بقال زما نین
دئدیگینه اینا ندی وکبله‌ها دی گیله گئتدی .

کبله‌ها دی‌گیله‌گئتمک ایچون رجبعلی تازه‌دن اؤزقاپیلارینا گلمه‌لی ائولری‌نین یانیندا کی گؤرپوده‌ن کئچمه‌لی‌ایدی.چونکی کندی ایکی حصه‌یه آییران چایین اوستونده‌کی یگانه‌کؤرپوبورادایئرله‌شیردی.

او قاپیلاری‌نین قاباغیندان اؤتنده سوق طبیعی اولاراق حیه‌طه‌گؤز گزدیرمک ایسته‌دی .قریشلی جوت اللرینی جیبیندن چیخارتدی ویواشجا قاپینی آرالادی.آروادی باسمالیقدان کرمه گؤتوروردو .ایوانین قاباغیندا دایانان قوزو نگران باخیشلاریله‌اونا باخیردی .بیردن ایره‌لی گؤز یئتیردی.دئیه‌سن قاپی‌نین جیرپلتی‌سینی ائشیتدی وسئویندیگیندن توپ‌کیمی یوخاری قالخیب دوشدی .صونرا قاچا ـ قاچا صاحبی‌نین یانینا گلدی،بوینونو کیشی‌نین آیاغینا سورتدی ومه‌له‌دی .

ـ هه ، نه‌اولوب ،داریخمیسان ؟ رجبعلی اونو قوجاقینا گؤتوروب ، بوز رنگ‌لی کهنه ،قالین گوده کئچه‌سی‌نین آلتیندا گیزلتدی ـ کؤرپه‌دیر ، اوشویه‌ر ـ دئدی وقاپینی اؤرتوب یولونا دوزه‌لدی .

رجبعلی کؤرپونی گئچیب قاپیسیندا ایری توت‌آغاجی اولان کبله‌ها دی‌نین دروازاسینا چاتدی،آیاق ساخلادی صونرایواشجا بیر ـ ایکی دفعه دسته‌گی چالدی.آلا قاپی‌نین بیرتایی جیریلتی ایله‌آرالاندی.قاپی نین یوخاری باشیندان کبله‌ها دی اول کلّه‌سینی صونرا بوینونوائشیگه سوخدی.یوخودان کال دوران آدامااوخشاییردی.هوانین رطوبتلی‌اولما ـ سیندان یوخسا سویوق دگمه‌دن گؤزلری‌نین آلتی تولوقلانمیشدی وبواونون قارا اتلی صفتینی بیرآزدا زه‌حملی گؤسته‌ریردی .

رجبعلی‌اونون اؤزونه یوخ چگنینده‌کی تازه‌خراسان کورکونه‌وباشندا کی کئچه پاپاغا باخدی .

ـ کبله‌ٔ زحمت‌اولماسا او پازینی بیرگونلوگه وئرمنه ،بیرآزاودون ـ یاریم .

پاز سؤزونو ائشیدن کربلائی ایلان ووران کیمی بیرآددیم‌گئری‌چکیلدی هاریندان[1] آت‌گؤزلرینه‌اوخشار قارا ایری گؤزلری کله‌سینه چیخدی .

ـ پاز ایستیرسن ؟ ـ دئیه سسینی اوجالتدی .

ـ هه کربلائی پاز ، پاز ـ دئیه .رجبعلی اونون کئچیردیگی روحی‌وضعیته

۱ـ مست ، قودورموش

تعجب ائله دی‌وآغزینی آچیب بیرده‌پاز سؤزونوتکرارائتمک ایستیردی‌کی،
ـ آل کؤپک اوغلو ـ کبله‌ها دی گؤرزه بنزه‌ر یومورۇغونو اونون آچیلان
قالان آغزینا ایلیشدیردی .
ـ بیر سن قالمیشدین ـ دئدی وحرصله قاپینی اؤرتدی .
یومروق رجبعلی‌نین ایکی قاباق دیشینی سیندیردی .کیشی‌نین آغزی قانلا
دولدی ،صاحبنه دگن ضربه‌دن دیکسینن قوزو قورخولو باخیشلاریله اونون
گؤزلرینه ،توپ لکن بیره‌ک ساققالیندان سیزیلیب کوده‌کجه‌سی‌نین دؤشونه
دامجیلایان قانا باخدی چیمچه‌شیرمیش کیمی فینخیردی .
رجبعلی باشینی آشاغی اگیب بیرایکی دفعه توپوردو وقانین کسیلمه
دیگینی گؤروب ائوه دؤندو .

*** *** ***

بوکندده ده‌ده ـ بابادان قالما بیرعادت وارایدی .ایل بوللوق او ـ
لاندا ، زمی‌لرین ،باغلارین محصولو آشیب داشاندا کندلی لرین هامیسی
هامپادان توتموش قارایا کیمی،هامی کهنه خرمن یئری آدلانان یئره ،
گلر ،کیمی‌سی ده‌یه[1] ، کیمی‌سی چادیر قورار ،قویون کسن قویون ،تویوق و
جوجه‌کسن ده تویوق وجوجه‌کسه‌ر ،اؤزلری یئیه‌ر ،اطراف کندلردن گلن مسا ـ
فرلری قوناق ائلییردی‌لر .
اوایل طبیعت کندلی‌لرین ایسته‌ینجه حرکت ائتدی .قیشدا قارایسته ـ
نیلن قدر یاغدیغی کیمی بهاردا دایاغیش وگونش آدا ملاری سئویندیردی .
ایللرله سویو قوروموش کوربولاقلارین گؤزو آچیلیب چاغلادی .زمی‌لردنیز
کیمی دالغالاندی .باغلارداآقاجلارین میوه‌دولو بوداغلارینا دیرسگ وور ـ
لدو کندلی‌لر گؤزلرینده[2] گونشی یانا ـ یانا محصولو زمی‌دن وباغدان
یئغیب ائوه‌گتیردی .ائولرین دامنداکی اوت تایالاری اوجا داغلارا بنزه ـ
دی وپاییزین خوش بیرگونونده بوتون کندکهنه خرمن یئرینه یئغیشدی
رجبعلی‌نین ده‌یه‌سی شهر یولونون اوستونده ،بولاغین باشیندا ایدی .
نسا آروادین چادیغی اوجاغین اوستونده قازاندا بوزارتما بیشیردی .
رجبعلی‌ایچه‌ریده‌بالینجا سؤیکه‌نیب چای ایچیردی .ده‌یه‌نین چؤل او ـ
زونده باش بارماقدان بیرآز اوزون بورمابوینوزو اولان قوچ کؤلگه‌ده ،
اوزانیب خمارلانیردی .
اوزاقدان تپه‌نین دیبیندن هامارا بیرآتلی چیخدی .رجبعلی‌استکانی
یواشجا زیریه‌قویوب یولادقتیله‌باخدی .اولجه‌گله‌نین کیم‌اولدوغونوتانیا

۱ ـ حاجیه

بیلمدی. آتلی بیر آزیا خینلاشان کیمی تانیدی. او کبله ها دیا یدی شهردن گلیردی.
ـ الهی، بئله عزیز گونده نه ایچون اونو سفره میزه گوندردین ؟
رجبعلی چیخیلماز وضعیتده قالمیشدی. او، نه اثل عادتینی پوزا بیلردی، نه ده کبله ها دینی عزیز قوناق کیمی قبول ائتمک ایسته یردی.
ـ کاش منیم ده یم، بوخارا بادا، یولون اوستونده اولمایا یدی. اوره گیسنده سؤیله ندیو اؤزوده بیلمه دن الینی آغزینا آپاردی، بارماغینی دوشن دیشلرینین یئرینه سورتدو. اودیش یئرینی بارماغیله یوخلادیقجا اوره گنده کی دوگونو گؤینه یه یردی.
کبله ها دی گلیب چاتدی. بولاغین باشیندا آتدان دوشدو. الرینی، اوزونو سرین بولاق سویوندا یودو وصونرا اووجلاییب ایچمک ایستیردی کی، رجبعلی اونا یاخینلاشدی. کبله ها دینین چادری خرمنین اوباشیندا ایدی. اما عادته گؤره اومسافرسا یه لیردی و رجبعلینین ده یه سینی آددا ییب گئچه بیلمزدی.
قوناغی قارشیلایان رجبعلی اونون آتینی دا دیره گه باغلادی. ده یه یه کئچیب دؤشک سالدی، بالینج قویدو. کربلائی ده آغیرآددیم لارلا ایچه ری گیردی، بارداش قوردو کندن سوروشماق ایستیردی کی، رجبعلینین اوجاق باشینا قاچدیغینی گؤروب سوسدو.
بایاقدان کؤلگه ده خمارلانان قوچ سس ـ کویه یئرینده قالخدی، ده یه آغزینا گلدی. کروش قولاقلارینی شکله ییب قوناقا دُقتله باخدیو ونه ایسه حس ائدیب فنخیردی.
او، میدان آچماقا جان آتان آت کیمی الرینی یئره چیرپیب باشینی مغرور ـ مغرور یوخاری قالدیردی.
صونرا بیرنئچه آددیم گئری چکیلدی وبیردن ایره لی سیچرایب باشینی کبله هادی نین آغزینا ایلیشدیردی.
کبله هادی وای ! دئیب دالی اوسته یییلدی.
سسه رجبعلی اؤزونو یئتیردی، اما گئچیکمیشدی. کیشینین ایکی قاباق دیشی سینمیش، آغزی قانلا دولموشدی.

****
****

بررسی دربارهٔ کتاب دده قورقود
(۵)
چهرهٔ "قاراجوق چوبان"

یکی از چهره‌های جالب توجه دستانهای دده‌قورقود، قاراجوق چوبان نمایندهٔ زحمتکش است. نیرو وقدرت خلق در او جمع‌شده است. بطورکلی در فرهنگ مردم آذربایجان چوبان به‌چاره‌اندیشی، قدرت وسخاوت معروف است او رمزحرکت وفراوانی محصول است. در داستانهای عوام چوبان همواره به کمک قهرمانان خسته می‌شتابد، آنها را سیر می‌کند، مشکلشان را چاره می‌جوید و راه نشان می‌دهد.

چهرهٔ عمومی چنین چوبانهایی در دستانهای دده‌قورقود، "قاراجوق چوبان" است. در این دستانها چوبان چنین تعریف می‌شود :

" تو ای چوپان ،
که با پیدایی آن سایه‌های غم‌فزای شامگاهان غرق تشویشی
ای که هنگام نزول برف وبارران، آتش گرمی می افروزی
تو ای چوپان ، که ماست و خامه و شیرت فراوان است ه "

*** *** ***

"قارانقو آخشام اولاندا قایغولی چوبان !
قارلا یاغمور یاغاندا چاخماقلی چوبان !
سودی ، پنیری بول قایماقلی چوبان !

در داستانی، دشمن پس از غارت خانمان "سالورقازان" برای به چنگ آوردن ده‌هزار گوسفندی که قاراجوق چوبان پاسدارشان است حمله آورد. اما قاراجوق چوبان قبل از آنکه دشمن سربرسد، سه‌تل سنگ روی هم انبار می کندوفلاخن خودرا برداشته آماده‌ی دفاع از ثروت ایل می شود. با زوی فلاخن او از پشم سه‌بز تنیده‌شده، هربار سنگی دوازده منی پرتاب می‌کند او با چنان قدرتی این سنگها را پرتاب می کندکه یا به‌زمین برنمی‌گردد ویا اگر برگشت وبه‌زمین خورد مثل گرد از هم می پاشد.

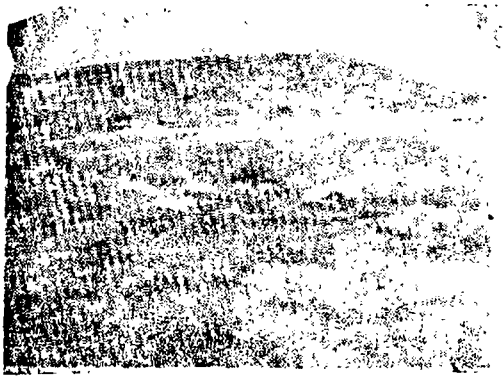

کوه "نرگیزتپه" در نزدیکی کوه "قاراجوق" دردشت میل آذربایجان به اعتقاد مردم قبر "قاراجوق چوپان" در اینجا قرار دارد.

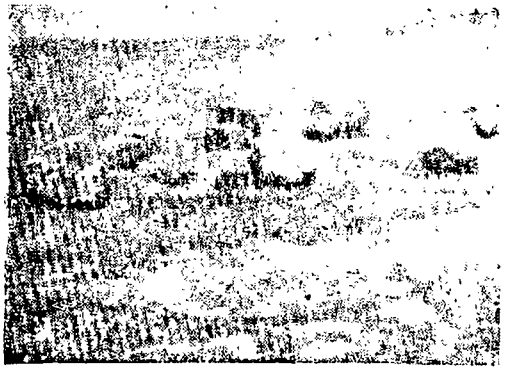

(سنگهای فلاخن "قاراجوق چوپان" در دامنهٔ کوه "قاراجوق" در دشت میل.) ...از اعتقادات مردم.

دشمن نخست به قصد قربت چوپان به وی وعدهٔ خانی می‌دهد. تا مگر بدون مقاومت تسلیم شود. اما در جواب از قاراجوق چوپان می‌شنود که: از این همه سلاح شما ترسی ندارم و به نیروی بازوی خود و با تنها فلاخنم در برابرتان خواهم ایستاد... و هرچند در این نبرد دو برادر چوپان شهید می‌شوند اما او تا پایان پیکار عقب نمی‌نشیند. حتی وقتیکه سنگهای چوپان تمام می‌شود، بز و گوسفند و خلاصه هر چیزی که دم دستش بود در فلاخن می‌گذاشت و پرتاب می‌کرد. با هر پرتاب او دو سه نفر از افراد دشمن نقش زمین می‌شدند تا اینکه بالاخره نیروهای خصم از دست قاراجوق چوپان مجبور به فرار می‌شوند.

بی‌تردید، چنین قهرمانان نیرومندی پاسدار منافع ایل خواهند بود. در پیکار با دشمن نیرو رشده مردم را از خطر نجات خواهند بخشید. به همین دلیل است که مردم قهرمانهایشان را چنین بر قدرت و از جهت فکری و بدنی نیرومند ترسیم می‌کنند. (۱)

---

۱ ـ نقل و تلخیص از آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی

علیرضا صرافی

بررسی دربارهٔ کتاب دده قورقود

(۶)

چهرهٔ زن در دستانهای دده قورقود

چنانچه می‌دانیم درزمان شکل گیری دستانهای دده‌قورقود معیشت چادرنشینان اوغوز برپایهٔ اقتصاد شبانی استوار بود. دراین شیوه‌ی‌تولید زنان دردامداری وصنایع خانگی نقش مهمی برعهده دارندواز اینرومقام اجتماعی خاصی راحائزند.

دردستانهای دده‌قورقود زنان بطورعمده مقام‌ومرتبتی همطراز با مردان دارند، چهره‌ای‌آنان دراین دستانها بصورت انسانهائی فداکار و مهربان، عاقل وباتدبیر، دلیروقهرمان نقش زده‌شده‌است. زنها دوست وهمدم ـ می عزیزبرای همسرانشان هستند. چنانچه دردستان " دلی دومرول"همسر دومرول صادقانه حاضراست جان خودرا به‌خاطرزنده ماندن شوهرش فداکند.

زنها اغلب مشاورین خوبی برای همسرانشان هستند، بطوری که "دیرسه خان " دردستان دوم و "بگیل" دردستان سوم تنها بدلیل استفاده از نصایح مدبرانه‌زنان خویش ازورطه‌ی هلاکت جان سالم‌بدرمی‌برند. دراین دستانها زنان خواه بعنوان همسروخواه بعنوان مادر بارها موردستایش قرارگرفته‌اند.

درمطالعهٔ آیین باستانی اوغوز"شامانلیق "به‌خدای زنی بنام " اومای "برمیخوریم که‌حامی وحافظ کودکان است، این عقیده‌نیزصرف نظرازخرافی بودنش نشانگر مقام‌والای زن درمیان جماعتهای اولیهٔ اوغوز دارد.

وقتی جنگجویان اوغوز عازم‌میدان جنگ هستنددروداع‌باهمسران خود به‌آنها سفارش می‌کنندکه :پس ازمرگ من اگردل برکسی بسته‌بودی با او ازدواج کن !

اما این همیشه مردان نیستندکه‌بجنگ میروند. "..."تامارا تالبوت رایس" درتاریخ سلجوقیان آسیای صغیرمی‌نویسد :زنان این قوم‌دردوران زندگی اشتراکی وبادیه‌نشینی چادرنداشتندوهنگام بروزجنگ مانند مردانی به‌یاری پدران وشوهرانشان با دشمن می جنگیدندولی پس ازآنکه

ترکان سلجوقی برمسلمین فائق آمدند..خواه ـ ناخواه تحت تاثیر محیط جدید آنها نیز چادر به سر کردند و در حرمها عزلت گزیدند .و از آن پس از شرکت درفعالیتهای اجتماعی ورزمی محروم شدند و با قبول مذهب اسلام سنن وعادات دیرین خودرا فراموش کردند " (۱)

در دستانهای دده قورقود زنانی را می‌بینیم که شخصا "با دشمن درگیر شده ،پیروزهم می‌شوند .

در دستان ششم "سلجان خاتون خاتون "یکتنه با سواران دشمن می‌جنگد وتنا رومارشان می‌کند .

در دستان دوم "بورلاخاتون " که اسیردست دشمن گردیده به هر مصیبتی تن میدهدودربرابر مقاصدپلیددشمن تسلیم نمی‌شود .همین قهرمان در دستان دیگری همراه با دلاوران اوغوز برای رهائی فرزندش اززندان به جنگ دشمن می‌شتابدو با افراددشمن می‌ستیزد وباشمشیرخودآنان را ازپای می‌اندازد .وسرانجام موفق به آزادکردن فرزندجوانش می‌شود .

در دستان سوم "چیچه‌ک بانو" را می‌بینیم که با یک مرد مسابقهٔ اسب دوانی وتیراندازی می‌دهد وحتی با او کشتی می‌گیرد .

*** *** ***

نظری به مقدمه کتاب وخصوصیات فکری راوی دستانها

بدیهی است قبل از آنکه دستانهای دده قورقودبصورت مکتوب درآیند ، این دستانها درردیف ادبیات شفاهی خلق جای داشتند .حماسهٔ دده قورقود که حاصل خلاقیت عاشیقهاست درطول قرون متمادی شکل گرفت و اندوسینه به سینه ونسل به نسل منتقل شده اند درقرن نهم هجری دوازده دستان از این حماسه همراه با مقدمه‌ای که بوسیلهٔ مؤلف یا راوی به آنها افزوده گشته بود ظاهرا "تحت حمایت یکی از سلاطین آن عصر به رشتهٔ تحریردرآمد .

نیمهٔ اول مقدمه اختصاص به توصیف صفات واندرزهای دده قورقوددارد . مؤلف تعداد زیادی ازضرب المثلهای رایج درمیان مردم را اززبان دده قورقود نقل می‌کندکه برخی ازاین ضرب المثلها هنوزهم بین مردم آذربایجان متداول است (۲) .

اما آنچه که صحبت دربارهٔ مقدمه را ضروری ترمی‌سازد ،لزوم اشاره به

۱ـ تاریخ اجتماعی ایران،مرتضی راوندی جلدسوم ص ۶۵۶

۲ـ مراجعه شود به بخش بعدی .

تناقضاتی است که بین مقدمه ودستانهای دوازده گانه به چشم می‌خورد وچنین به نظر میرسد که مؤلف چون درتحریر مقدمه آزادتر بوده است ،عقاید ونیات خودرا برمتن آن تحمیل نموده است .چنانچه دراوایل مقدمه چنین آمده است :

"...دده قورقود آتا می‌گفت :سرانجام باردیگر قبیله‌ی "قایی" به قدرت میرسد وتا روز رستاخیز کس نتواند آنرا ازدستشان بستاند ."

وآنگاه مؤلف برای خوش آیند امرای عثمانی اضافه میکند :" این همان قبیلهٔ اجدادی عثمان است که امروزهم پایدار است ." !

با یک نظر ساده می‌توان دریافت که بیشترین بار لغات واسامی عربی متاثر از فرهنگ اسلامی مؤلف نیز درهمین مقدمهٔ کتاب وهمچنین دردعاهای تکراری آخرهرداستان متمرکز شده است .

درقسمت آخرمقدمه ،دربحثی راجع به انواع زن (!)مؤلف چنین می نویسد :"...عاشیق اززبان دده قورقود چنین می‌گوید :زنها چهارگونه اند یکی ستونی است که خانه را نگاه میدارد، یکی بلای خانمان براندازاست یکی همچون گویی است که همواره می‌گردد ،دیگری زنی است که ازهرچه بگویید بدتراست ." !

پس ازاین تقسیم‌بندی عجیب ،غریب به توصیف هریک ازآنها می‌پردازد . دربارهٔ زن خوب اولی توضیح مختصری می‌دهد وخاطرنشان می‌سازدکه او ازسلالهٔ حضرت عایشه وحضرت فاطمه است و آرزومی‌کند که چنین زنی نصیب اوجاق خان گردد .پس ازآن بسراغ بقیه زنها می‌رود .آنان راکه بندهٔ شوهرخودنیستند وازاطاعت اوامراوسرباز می‌زنند به باد دشنام وناسزا می‌گیردونفرینشان میکند .وبه ویژه زن نوع چهارم را ازسلالهٔ خرحضرت نوح می خواند !

حال آنکه هنگام مطالعه خوددستانهای دده قورقود به هیچ وجه چنین برداشت تحقیرآمیزی نسبت به زن نمی آید ،دراین دستانها چنانچه دربخش قبلی دیدیم زنان نه چون گویی به هرطرف می‌گردند ونه خانمان براندازی می کنند .بلکه آنان ازسویی به خانه وفرزندشان می‌رسند وشریک غم همسران خودند وازسویی دیگر دوشادوش برادران خود کارمی کنند ودرمیدان نبرد به مقابله با دشمن برمی خیزند .

*** *** ***
*** *** ***

صمد سرداری نیا

میرزا ابوالقاسم ضیاء العلماء

با اینکه ازوقوع فاجعهٔ عاشورای ۱۳۳۰ هجری قمری بیش از ۷۰ سال میگذرد ولی چون ظلم وستمی که درآن روز تاریخی برشهرقهرمانپرورتبریز گذشته بسیار دلگداز وغم انگیزبوده هنوزهم شبح جنایات دژخیمان روسی ازیاد افراد سالخورده زدوده نشده واین فاجعه یکی ازننگین ترین و سیاهترین حادثه‌ای بوده‌که تاریخ میهنمان به‌یادداره شرح رویدادهای این روزوروز بعدش که روسهای تزاری چه‌سیاهکاریهائی مرتکب شدند ودر این روزها بهترین فرزندان مبارز و ازجان گذشته راکه حاضرنبودنددر برابر زورگویان سرخم کنند ازبین بردند ،درکتابهای نوشته‌شده دربارهٔ تاریخ مشروطیت درج شده واین صفحات گنجایش شرح آنها رانه دارد.

روز عاشورا ۸ نفرازجانبازان راه آزادی وحریت راکه دوطفل صغیر علی مسیو ،حسن و قدیر نیزدربین آنان بود ،بعدازاینکه‌سه روزتشنه وگرسنه درزندان (روسها)مانده‌بودند بسربازخانه‌آن روزتبریز (محل فعلی دانشسرای پسران) آورده وبدار آویختند .احمدکسروی شدت جنایت و حدت تاثر آنانرا چنین وصف میکند :

" هنگامهٔ دلگداز بس سختی می بود .یکدسته مردان غیرتمندی را دشمنان بیگانه درشهرخودشان به‌گناه آزادیخواهی بدارمیکشیدندوکسی نبود بداد ایشان برسد .مرگ سیاه یکسو وغم درماندگی کشور یک سو خدا میداند چه‌دل سوخته‌ای درآنساعت داشتند ."

دربین این افراد اشخاص معروف ومشهوری مثل زنده‌یاد ثقة‌الاسلام وشادروان شیخ سلیم بودند ولی بقیهٔ شهدا که‌انسانهای ازجان گذشته‌ٔ وافتخارآفرینی بودند تقریبا "ناشناخته‌مانده وآنطورکه‌شایدوبایدیاد ازآنان نشده‌است ،درحالیکه این قهرمانان مردومردانه جان خودرا در طبق اخلاص گذاشته ودرراه آزادی وبهزیستی هموطنانش نثارکرده‌اندیکی ازآنان میرزا ابوالقاسم‌ضیاء العلماء تبریزی بوده‌که‌درعنفوان جوانی یعنی در۳۵ سالگی همراه با ۷ تن دیگرازبهترین فرزندان جانباز به افتخارآفرینان این مرزو بوم پیوسته‌است .

میرزا ابوالقاسم ضیاء العلماء از علمای تبریز و دریکی از خانواده‌های بزرگ ونجیب آذربایجان چشم بجهان هستی گشوده بود. پدر وبرادربزرگ و هردولقب شمس العلمایی داشتند. این جوان دانشمند با اینکه دامادامام جمعه بود ولی نسبت به مشروطیت وآزادی ایمانی قوی داشت. وی فردی آگاه وبا مطالعه بودکه درعصرخود نسبت به خیلی از علوم قدیمی وفنون جدید اطلاعات عمیق ووسیع داشت وبه زبانهای فرانسه وروسی تسلط داشت وقدری هم انگلیسی می‌دانست. اغلب علوم جدید ازقبیل هیئت و جغرافیا را به طلاب علوم دینی تدریس می‌کرد. درزمینهٔ ترجمه ونگارش نیز یدی داشت چنانکه کتابی موسوم به " سرگذشت فریگات " یا مسافرت شرق را اززبان فرانسه ترجمه وچاپ کرده بود. ناگفته نماند که فریگات کلمه‌ای است اصلا ایتالیائی بمعنی نوعی کشتی بادبانی. شادروان ضیاء العلماء درزمینهٔ جراید نیز فعالیت داشت چنانکه روزنامهٔ " جریدهٔ اسلامیه "را وی منتشر می ساخت.

زنده یاد ضیاء العلماء از ابتدای مشروطیت از پیشروان این نهضت بود و در ۲۹ رجب سال ۱۳۲۴ هجری قمری ازجمله اشخاص پیشگامی بودکه در کنسولخانهٔ انگلیس درتبریز گردآمده دراین شهر اعلام آزادی کرده وامضای مشروطیت را ازمحمدعلی میرزاکه ولیعهدبود خواستند. بعدها دراین شش سال دوران نهضت، ازابتدا تا پایان دائما "درکارهای ملی ومیهنی تلاش می‌کرد. حتی درروزهای محاصره تبریزدرسال ۱۳۲۶ و۱۳۲۷ قمری با آن که اهل سلاح نبود وازمحترمین وشخصیتهای برجسته مملکت بود، شخصا مسلح شده وازشهرخود دژآزادی دربرابر هجومهای رحیمخان چلبیانلو واعین الدوله دفاع کرده واز خود شجاعت بی نظیری بخرج می‌داد. ولی بعدازشکست محمدعلیشاه واعادهٔ مشروطیت دوم وی ابدا سلاح بدست نگرفت. درروزهای انقلاب رئیس دادگستری تبریزبودکه پس ازاعادهٔ مشروطیت نیزازطرف دولت به ریاست کل دادگاههای استیناف منصوب شدوتا روزشهادتش در این سمت انجام وظیفه می‌کردوضمنا درسالهای پیش ازشهادتش چندکتاب قانونی وحقوقی اززبان فرانسه به فارسی ترجمه کرده بودومی خواست آنها را به چاپ برساند.

شادروان ضیاء العلماء شخص بسیا موقر ومتینی بودوابدا گمان نمی رفت که اورا متهم بشورش کنند چون درسه سال آخرعمرش بسیار ساکت وبیطرف

بودوهرگزمداخله‌ای ولو جزئی درروییدادهای اخیرنداشت ولذا درخانه‌خود آسوده‌نشسته‌بود وابدا احتمال نمی‌داد که‌کسی متعرض وی شود .همسرش چند روزپیش ازاین واقعه درگذشته‌بودوخودش مشغول ماتم وعزای اوبود که روسها بخانه‌اش ریخته ودستگیرش کرده ومی‌برند .پس ازسه روزنگهداری در زندان ،روزعاشورا با ۷ تن دیگر بسربازخانه‌آورده واعدامش می‌کنند .

احمدکسروی درتاریخ هیجده‌ساله‌آذربایجان چنین می‌نویسد :" سوم ضیاء العلماء را خواندند ،شادروان ازجوانی تن بمرگ نمی‌داد ودست می‌گشاد وبه‌روسی باافسرسخن آغازکرده می‌گفت :ماچه‌گناهی کرده‌ایم ؟.... آیا کوشیدن درراه کشور خودگناه‌است ؟ درخیمان دستهای اورا از پشت بستند وبا زور بالای کرسیش بردند .

درباره‌ٔ شهادت شادروان ضیاء العلماء درکتاب "نامه‌هائی ازتبریز" نیز چنین می‌خوانیم : "درموقع اعدام‌وی بسیاربا جراءت حرکت کرده ونطق های آتشینی بزبان ترکی و روسی ایرادمی‌کرد ،ابتدا باسردارقشون روس که درسربازخانه‌حاضربود .گفتگوکرده وگفته‌بودما رابچه تقصیری می‌کشید ، اگر برای مشروطه‌طلبی‌است آیا بحکم محمدعلیشاه وازطرف اواین کاررا می کنید؟ وآیا محمدعلیشاه درسرکاراست یانه ؟ سردار روسی گفته‌بوبلی هست ،ضیاء العلماء گفته‌بود اگرمحمدعلیشاه هست مارا پیش اوبفرستید . اوخودمی‌داندبا ما هرچه‌بخواهدمی‌کند ،چون قبول نکردند وضیاء العلماء مایوس شده ویقین بمرگ کرد .این شعررا خوانده وطناب بگردنش انداختند :

منصوروار اگربکشندم‌بپای دار مردانه‌جان دهم‌که‌جهان پایدارنیست

ضیاء العلماء راهم مثل سایرین پیش ازاعدام‌خیلی‌زده بودندودرموقع شهادت بنابه‌روایت‌کسی‌که دیده وگفتگویش راشنیده بود ،رویش ورم‌بزرگی داشت وازیک طرف برآمده‌بود .ضیاء العلماء یگانه‌فرزندمادرش بودولذا بعدازشهادت او ،می‌گویندمادرش درحالت‌جنون بوده وبسیار بسیاربیتابی می کرده‌است . "

بعدازشروع جنگ جهانی اول فشارروسها که به‌آذربایجان کم‌می‌شود و سپس درسال ۱۹۱۷ میلادی انقلاب اکتبربساط حکمروائی تزارهای روس رادر می‌نوردد ،اتباع روس درتبریز تغییررویه‌داده وازبازماندگان شهدائی که بدست‌آنان شهیدشده‌بودندشروع به‌عذرخواهی می‌کنندوحتی مراسمی‌نیز ترتیب داده برای آمرزش روح شهدا با دسته‌های مخصوص روانه‌ٔ آرامگاه

آنان می‌شوند بعد از زیارت مقبره‌های آنها بخانهٔ ضیاء العلماء می‌روند.

احمد کسروی در تاریخ هیجده ساله آذربایجان می‌نویسد: "مردهٔ ضیاء العلماء را نهانی به عراق فرستاده بودند. مادرش نامهٔ دلسوزی نوشته بود، من یک مادری هستم که پیکرهٔ فرزندخود را در سردار دیده و با دل افسرده و قامت خمیده لباس عزای فرزند و برادر خود را از تن درنیاورده‌ام من یک مادر بلادیده وستم کشیده وقتی می‌توانم کسوت عزای خود و یتام خود را از تن در آورم که هم مسلکان فرزندم در خانهٔ دربسته امیادی از من کرده دختران ضیاء العلماء را تعزیت و تسلیت گویند ..... به پاس این درخواست او در بیرون آمدن از سید حمزه والی و کارگزار و سران اداره‌ها به خانه ایشان رفتند و به آن مادر دلسوخته چون درنامه مادر ضیاء العلماء اشاره‌ای نیز بشهادت برادرش شده لذا لازم دیدیم که دربارهٔ دائی ضیاء العلماء که نامش حاج محمدقلی خان بوده مختصری توضیح بدهیم. احمد کسروی می‌نویسد:

"این پیرسالخورده پایی در میان مشروطه‌خواهان نداشت و گناه او جز این نبود که چون ضیاء العلماء را از خانه‌اش گرفتند و مادرش بی‌تابی می‌نمود این مرد را دل به خواهرش سوخت و همراه خواهرزاده‌اش رفت که از او آگاهی بیاورد، ولی چون بباغ شمال رسید روسیان دیگرها یش نکردند و میان دیگران او را نیز بمیدان مرگ فرستادند. این نمونهٔ از داستان داوری است که روسیان می‌گفتند دارند." دربارهٔ سرنوشت وی اینکه کار روسها چقدر زور گویانه درست بوده در کتاب "نامه‌هائی از تبریز" چنین می‌خوانیم: "او از کثرت علاقه و محبتی که به خواهرزادهٔ خود یعنی ضیاء العلماء داشت در موقع بردن ضیاء العلماء بپای دار دنبال او افتاده و او را در آغوش کشیده می‌گفت نمی گذارم به تو زحمت و اذیتی بدهند و شهادت می‌دهم که تو به هیچ کاری دخالت نداشته‌ای. چون بپای دار می‌رسند، محمدقلیخان بنای التماس و الحاح و جزع و فزع از برای خواهرزاده خود می‌گذارد و نجات او را می‌خواهد که یک مرتبه خود او را نیز گرفته بدار میزنند. در صورتیکه او را نگرفته بودند، بلکه بپای خود بدانجا رفته بود و بداطرف توجه و سوء ظن کسی نبود. حتی اغلب مردم او را نمی شناختند و بسیار از قتل او تعجب کردند. بروایت بعضی از مردم وی را اشتباهی بردار می‌زنند، یعنی او را بجای کریم نام، برادر شیخ سلیم مرحوم که او نیز گرفتار بود بپای دار برده بودند اعدام کرده و کریم نجات یافته، چون عدهٔ مقتولین را سالداتهای ما مور اجرای حکم شمرده و مطابق حکم ۸ نفر یافته، باقیمانده را که کریم باشد رها کرده و رخصت داده اند و بعد معلوم شده که عوض او محمدقلیخان را که اتفاقاً "بخاطر خواهرزاده‌اش حاضر بود کشته اند."

ت . پیرهاشمی

یوسف . ضیاء (دلخون)

یوسف ضیاء اردبیلین معاصر شاعری وگؤرکملی سیما لریندن دیر . ایشی عدلیه وکیلی اولوب ،حق یولوندا مبارزه یه قوشولما قلا ضعیف انسانلار- دان حمایت ائدیب وظالم لرله ووروشموشدور .

ضیاء خلق قایغوسیندا اولوب زحمتکش انسانلارلا همدردلیک ائتمیشدیر . ۱۳۲۰ - نجی ایلدن صونرا کی،ایران متفق لرطرفیندن اشغال اولدو ایشسیزلیک ،چؤره ک سیزلیک خلقی تنگه گتیریب خصوصا "آذربایجاندا بؤیوک ناراضیلیک تؤره تمیشدی .مرکزی حکومت ده خلقین شکایتینه اعتنا سیزلیقلا باخیردی .

اوزمان ضیاء اؤزتأثرینی شعرلری نین بیرینده بئله بیان ائدیر :

عجایب دؤوردور ، ذلتده قویموش فکر نان خلقی
آلوب تحت فشاره ، مشکلات بی امان خلقی
نه معدن وار ،نه ،کارخانه ،نه ده ایشسیزلره بیرایش
سالوب بیکاره لیک ،بیچاره لیک تنگه یامان خلقی
اولوب مرکزده ایش تبعیض وخلقه اعتنا سیزلیک
شکایت ائتسه ،وارحقی گر آذربایجان خلقی
ذاغیلسون آشیانی،شهپرین بیداد سیندیرسین
اولار کی، بؤیله ایسترلر قالا بی آشیان خلقی

ضیاء شعرینده (دلخون) تخلص ائدیروآخارطبعه واینجه دویغویا مالکدیر . او، غزل ،نوحه واجتماعی شعرلر یازماقلا خلقین حرمت ومحبتینی جلب ائتمیشدیر .

ضیاء نین خلق آراسیندا شهرت قازانمیش غزللرینندن بیرینی درج ائدیریک

کئچن عاشیق لرین قبرین آچوب ماتم سرا گؤردوم

گونوم هجریله کئچدی بختیمی دائم قارا گؤردوم
جفاسین چکدی جانیم ،یاری غیره آشنا گؤردوم
یئتیشمز ،یار ،الی دلداره هرگز امتحان اولموش
کئچن عاشق لرین قبرین آچوب ماتم سرا گؤردوم

گؤگرمز ،عاشقین قبزی اگر یوزایل بهار اولسا
بو، سری تربت مجنونه گئتدیم برملا گؤردوم

سوروشدوم بیستوندا ،هر گلندن کوه‌کن نقلین
هره بیر سؤز دئدی مبهم ،کی،عکس مدعا گؤردوم

عجب کام آلدی خسرو ،نامراد اولدی نئجه فرهاد
گولر ،گؤی ،کوهسار آغلار عجایب ماجرا گؤردوم

یئتیشسه چرخ دواره البم‌آللام خبر اوندان
نه‌دن،ای بیمروت یاری ـ یاریندن جدا گؤردوم

سالیب زنجیر زلفین بوینونا گئتدی خبرسیز تک
گرفتار اولدی، غم‌بولدی ولی غمدن رضا گؤردوم

انیسین عاشقین محنت یازوبلار ،مونسین ناله
ازل گوندن طبیبین غم ،جگرقانین غذا گؤردوم

خیالیم صفحه‌سینده چکدی نقشه عکس جانانی
اونقشین چکدی عکسین اوندا نقاش قضا گؤردوم

سوروشما درس طبی بیلمه‌رم، هجرونده اوستادم
بو علمی هرکتابه مئیل ائدیب من بی نوا گؤردوم

دولاندیم روزگاری تاپمادیم بیراهل دل (دلخون)
هزار افسوس ،وقتیم ضایع وعمری فنا گؤردوم

*** *** ***

هر طبیبه سؤیله‌دیم، دردیم، دواسین گؤرمه‌دیم.
محنت و درد و غمین هیچ انتهاسین گؤرمه‌دیم.
بو جهانین بیر حقیقت، آشناسین گؤرمه‌دیم
هر کیمین چکدیم جفاسین بیر وفاسین گؤرمه‌دیم

۱۸ـ نجی‌عصرشاعری (نشاط)دن

سلام اولسون

سلام اولسون آذربایجان ائلینه
باغچاسینا بلبلونه گولینه
شاعر دئییرقربان اولسون بوجانیم
تکجه جانا گلیر منیم گمانیم

*** ***

سلام اولسون آنا دوغما وطنه
آنادان دا مهربانندی او منه
یولوم دوشسه یاشادیغیم چمنه
تؤکه ـ تؤکه گؤزلریمین یاشینی
قوجاقلارام توپراغینی داشینی

*** ***

سلام اولسون او گلستان باغینا
اوز قویارام ـ تورپاغینه تاغینا
گؤز تیکره‌م اوجا سهند داغینا
بیر دویونجا ایلییره‌م اؤپه‌ره‌م
گؤزلریمله من اونا سو سپه‌ره‌م

حبیب ساهر
==========

داشت زالی بروستای تکاو
مهستی نام دختری و سه گاو
"سنائی غزنوی "

قاری

نه ایران دا ،نه توران دا ،نه چین ده
بیر قاریجیق وارمیش تکاو کندینده
وئرمه میش سه تانری آقچا بیراتک
وئرمیش ایدی گؤزه ل بیرقیز ،اوچ اینک
او، باغچانین گولی، ائوین بزه گی
آدلانمیشدی ازل گوندن مهستی
اوجا بویلو، یاشیل او سروآغاجی
خسته یاتیب ،تاپیلمادی علاجی
یازیق قاری اوره گیندن اوخلاندی
گونو- گوندن غم، غم اوسته قالاندی
توخونار کن گؤزو قیزا آغلادی
قالمامیشدی عمرون بوزو ، نه دادی
دئییرلر کی، صو ایچرکن،دالاندا
بوز اینگین قالدی باشی قازاندا
چوق الله شدی،لکن قازان چیخمادی - یاردیم ائدن،مشکل آچان چیخمادی
باشدا قازان اؤزون ووردی دیوارا - قاچدیچؤله ،بیردئوکیمی قاپ قارا
قاری گؤرجک اونو ،اولدی هراسان - ائله بیلدیعزرائیل دیرا و حیوان
دئدی اودم ،دولاشارکن حیاطی : - من دگیلم خسته ، اودور مهستی
"اگراونون جانینآلماق ایستیرسن - گل ایندیجه نشان وئریم سنه ،من"

*** *** ***

بلا سیزکن ،گولوم دئدی گلینه
بلا گؤرجک ،وئردی اؤلوم الینه
دوست او ،دگیل سنه گولوم سؤیله سین
دوست او دورکی، جانین فدا ایله سین

+=+=+=+=+=+=+=+=+=+

شیروانلی محمد هادی

دنیا ساحهٔ غم دیر

گولشن عالمده بیر گول وارمی بی‌خار اولماسین؟
هانسی بولبول دیر جفای خاردن زار اولماسین؟
گؤر موشتمی بیر چچك باغ فناده سولماسین؟
هانسی بیر نخل عمل واردیرکی، بی‌بار اولماسین؟
گؤسترین بیر «یوسفی» محسود اخوان اولمادی
هانسی بیر «یعقوب» دیر مهجور دیدار اولماسین؟
آتدیلار نار بلایه ، حضرت « ابراهیمی »
وارمی بیر « یحیی » شهید تیغ غدار اولماسین؟
هانسی «موسی» گؤرمه‌دی ظلم و ستم «فرعون»دن
وارمی بیر«عیسای» جان بخشا کی،بر دار اولماسین؟
هانسی پیغمبر اولوبدیر چکمه‌سین یوزمین جفا
وارمی بیر «احمد» دچار طعن اشرار اولماسین؟
ای بسا سقراط کیم ، نوش ائتدی زهراب ممات
هانسی حکمت پرور اندیر دهرده خوار اولماسین؟
هانسی «بسطامی» دیر او، کیم‌خلق تکفیر ائتمه‌دی
وارمی بیر «منصور» کیم زیب سردار اولماسین؟
هانسی عاشیقدیر جهاندا نازلی دلدار یار
وارمی بیر پروانه محو شعله‌ی نار اولماسین؟
وئرمه‌دی «فرهاد»ه چرخ بی‌وفا شیرینینی
«هادیا» کیمدیر فنا ملکوله خونیار اولماسین؟

«فروغ آزادی» دن

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی وهنری

(به‌زبانهای فارسی وترکی آذری)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر : دکتر جواد هیئت

محل اداره : تهران، خیابان مصدق، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن ۶۴۵۱۱۷ / ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان ـ میدان بهارستان

قیمت ۷۰ ریال

توجه

اؤز دیلینی و ادبیاتینی سئومیه‌نلره عاراولسون

۱- **ادب خزینه‌سی**

غزل، مثنوی، قصیده، بایاتی، عاشیقلار سؤزو، لایلالار، آتالار سؤزلری، حکمتلی سؤزلر مثال‌لار و تاماچالاردان عبارت اولان ۳۰۴ صحیفه‌لیک ادب خزینه‌سی کتابی آنا دیلیمیزد چاپدان چخمیشدیر.

اثری توپلاییب چاپا حاضر لایان علی‌اصغر خرم شانجانلی و رضاکتورو دکتور غلامحسین بیگدلی دیر. اثری دانشگاه قارشی سیندا کتاب ساتانلاردان آلابیلیر سینیز.

۲- **آذری فولکلور صفحه‌لری** چاپ‌دان چیخدی: دوکتور س. جاوید طرفندن هرآی نشر ائدیلمگه باشلایان آذری فولکلور صفحه لری‌نین مقصدی ممکن اولان قدر چاپ اولونمامیش آذری فولکلور لارینی تدریجاً بوصفحه‌لرده چاپ اتمکدیر.

۳- آذربایجان ادبیات تاریخی‌نین ۲۰-نجی عصر فصلینی یازماقلا مشغول اولدوغوموز اوچون‌بو عصرده‌کی جنوبی آذربایجان شاعر و یازیچیلارین ترجمه‌ی حال و اثرلرینه احتیاجیمیزواردیر. بوتون شاعر ویازیچی وآذری‌ادبیاتیله ماراقلانان همشهریلر یمیزدن‌بو باره‌ده بیزه یاردیمچی اولمالارینی و اؤز ترجمه‌ی حال واثرلریندن نمونه لرله برابر تاندیقلاری دیگرشاعر لریمیزین‌ده ترجمه‌ی حال‌واثرلریندن نمونه‌لرگؤندرمه‌لرینی خواهش ائدیرك «وارلیق»

۴- خواستاران‌اشتراك‌می‌توانندمبلغ آبونمان سالیانه (۸۰۰ریال) را از نزدیکترین شعبه هریك از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانك ملی ایران (شعبه داریوش‌خیابان‌بهار) واریزنمایند و رسید آنرا بضمیمهٔ نشانی خود بآدرس مجله (خیابان مصدق-کوچه‌بیدی- شماره ۱۷-تهران) ارسال فرمایند.

۵- شماره‌های گذشته مجلهٔ وارلیق را می‌توانید از دفتر مجله و یا کتابفروشی‌های مقابل دانشگاه تهران تهیه نمائید.

۶- جلد اول **تاریخ‌ادبیات‌آذربایجان** ازقرن۱۳ تا آخرقرن۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریهای علاقمند میتوانندباز انتشارات‌فرزانه ویاسایرکتابفروشی‌های‌مقابل دانشگاه‌خریداری ویابا پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله و ارسال رسید آن بدفتر مجله یکجلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۷- مجموعه ده‌شماره سالیانه مجله در یك‌جلد منتشرشد علاقمندان میتوانند هرچه زودترقبل‌ازاتمام‌آن‌ازدفترمجله ویاانتشارات‌فرزانه‌ودیگرکتابفروشی‌های روبروی‌دانشگاه تهیه نمایند.